

**ประเพณีพื้นบ้าน
กับการพัฒนาท้องถิ่น**

โดย

นายประชัน รักพงษ์

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครูลำปาง

การวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ประเพณีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น การศึกษาวิจัยมุ่งศึกษาระบบสำคัญของประเพณีพื้นบ้าน และผลกระทบที่มีต่อการพัฒนาสังคมรวมทั้งเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมเผยแพร่ประเพณีที่สำคัญในจังหวัดลำปาง โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า การสังเกตและการสัมภาษณ์ในแหล่งที่มีการประกอบกิจกรรมประเพณีต่างๆ แล้วนำมาสรุปโดยอาศัยวิธีการทางสถิติ เป็นแนวทางการวิเคราะห์

การศึกษาวิจัยนี้ ได้แบ่งประเภทของประเพณีพื้นบ้านออกเป็น 5 ประเภทได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและบุคคล ประเพณีที่เกี่ยวกับสังคม ประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา และประเพณีที่เกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริง

ผลจากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่าประเพณีที่มีความสำคัญ และมีผลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชนในท้องถิ่น จัดลำดับความสำคัญได้ดังนี้ ประเพณีคำห้วน ประเพณีทานกล้วยสลาก ประเพณีแห่ควัวทาน และประเพณีการละเล่นพื้นบ้าน ตามลำดับ ซึ่งจังหวัดลำปางได้พิจารณาเห็นว่าประเพณีพื้นบ้าน แห่ควัวทาน เป็นประเพณีสำคัญ และเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพราะเมื่อพิจารณาถึงปัจจัยประกอบอื่นๆ โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยว แล้วสามารถผนวกประเพณีอื่นๆ เข้ามาพร้อมเช่น การละเล่นและกตกรแสดงพื้นบ้าน นอกจากนี้ยังปรับให้เข้ากับสภาพและฤดูกาลได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงส่งเสริมประเพณีแห่ควัวทานให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำปาง โดยใช้เป็นประเพณีสำคัญในการจัด "งานหลวงเวียงละกอน" โดยจะจัดเป็นงานประจำปีในราวเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

ดังนั้นผลของการศึกษาวิจัยนี้สามารถใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลประกอบการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น

บทคัดย่อ

เนื่องจากประเพณีพื้นบ้าน เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตของประชาชน การศึกษาประเพณีพื้นบ้านในเชิงวิเคราะห์ ทำให้ทราบถึงลักษณะที่เป็นสาระสำคัญของสิ่งที่เป็นมรดกอันล้ำค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ในด้านคุณธรรม ศิลปกรรม ค่านิยม และความเชื่อ นอกเหนือไปจากลักษณะการประกอบกิจกรรมหรือพิธีกรรมของประเพณีต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การวิจัยนี้ เป็นการศึกษาประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นจังหวัดลำปาง โดยมุ่งศึกษาถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสืบทอดประเพณี จากอดีตมาถึงปัจจุบัน การศึกษาวิจัยได้แบ่งประเพณีพื้นบ้านออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและบุคคล ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับสังคม ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา และประเพณีเกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริง เก็บข้อมูลโดยการสังเกตจากแหล่งที่ประกอบกิจกรรมของประเพณีต่าง ๆ สัมภาษณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิหรือวิทยากรในท้องถิ่น และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเขียนในลักษณะการพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือสอบถามชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยการสอบถามเกี่ยวกับเรื่องราวประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน ประสพการณ์ที่เคยพบเห็น การเข้าร่วมกิจกรรม ความรู้สึกชอบ คติที่จะเข้าร่วมกิจกรรมหากมีการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีในท้องถิ่น ความเห็นเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านต่อการพัฒนาท้องถิ่น การลำดับความสำคัญของประเพณีพื้นบ้าน ทางราชการควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่มากขึ้นหรือไม่ ข้อสุดท้ายถามความเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของท้องถิ่นสืบไป

ส่วนแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ ใช้สอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ใต้แก่ บุคคล ที่ชาวบ้านนับถือ และรู้จักคุ้นเคยกับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ข้อคำถามจะสอดคล้อง กับแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำคำตอบของกลุ่มตัวอย่างและความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ มาตรวจสอบ เปรียบเทียบกัน โดยใช้ t-test เพื่อหาความแตกต่างกันทางสถิติ ซึ่งผลของการเปรียบเทียบปรากฏว่า คำตอบของชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และความเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นเดียวกัน จากข้อคำถามย่อย 56 รายการ มีความแตกต่าง กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเพียง 7 รายการ แสดงว่า สชนใหญ่มีความเห็นสอดคล้อง กัน

ผลสรุปของการวิจัยนี้ พบว่า ประเพณีที่มีค่าเฉลี่ย (\bar{x}) อยู่ในระดับ มาก พึงจากคำตอบของกลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกัน จัดลำดับความสำคัญดังนี้ มากที่สุด ใต้แก่ ประเพณีคำหวั รองลงไป คือ ประเพณี ตานกวยสลาก แหคร้วตาน และการละเล่นพื้นบ้านตามลำดับ จึงเห็นสมควรสนับสนุนและส่งเสริมให้เป็นประเพณีหลักที่สำคัญของท้องถิ่นสืบไป

ส่วนประเพณีอื่นๆ ที่มีความสำคัญรองลงไป ควรอนุรักษ์ไว้ ด้วยการศึกษาค้นคว้า แล้วนำเผยแพร่อย่างค่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชนโดยเฉพาะอนุชนรุ่นหลังได้รับทราบ และเข้าใจถึงประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนอย่างแท้จริง เพื่อจะได้เป็นผู้สืบทอดให้เป็น มรดกของสังคมสืบค่อไป

สารบัญ

		หน้า
บทที่ 1	บทนำ	1
บทที่ 2	สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ของจังหวัดลำปาง	4
	สภาพทางภูมิศาสตร์และภูมิรปกครองของจังหวัดลำปาง	4
	ประวัติศาสตร์นครลำปาง	16
	ประวัติโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญของ จังหวัดลำปาง	32
บทที่ 3	ลักษณะประเทศพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง	
	ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและบุคคล	52
	ประเพณีเกี่ยวกับสังคม	71
	ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ	96
	ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา	101
	ประเพณีเกี่ยวกับการสนุกสนานรื่นเริง	122
บทที่ 4	การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น	144
บทที่ 5	บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	167
	ภาคผนวก	

รายการตารางประกอบ

หน้า

ตาราง 1	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความมากน้อยของการ มีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น	149
ตาราง 2	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของประชากร กลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความมากน้อย ของการที่ได้เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น	150
ตาราง 3	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของประชากร กลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมพิธีหรือได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับ ประเพณีพื้นบ้านมากน้อยเพียงใด และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	152
ตาราง 4	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของประชากร กลุ่มตัวอย่างที่ชอบประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น และความเห็นของ ผู้ทรงคุณวุฒิ	154
ตาราง 5	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของประชากร กลุ่มตัวอย่างที่จะเข้ามีส่วนร่วมอนุรักษ์ พิธี และสงเสริม ประเพณีพื้นบ้าน และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	156
ตาราง 6	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของความเห็น ของกลุ่มตัวอย่างว่า ประเพณีพื้นบ้านมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น มากน้อยเพียงใด	158
ตาราง 7	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของความเห็น ของกลุ่มตัวอย่างว่าทางราชการควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สงเสริมและเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้านมากน้อยเพียงใด	160

ตาราง 8	ความถี่ และร้อยละ ของความเห็นกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการ อนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง	162
ตาราง 9	ค่าเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจำนวนของความเห็น ของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีต่อประเพณีพื้นบ้าน	163
ตาราง 10	ค่า t ที่ได้จากการทดสอบความแตกต่างระหว่าง ค่าเฉลี่ยที่ได้จากคำตอบของประชากรกลุ่มตัวอย่าง และค่าเฉลี่ย ที่ได้จากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	164

ภูมิหลังของการวิจัย

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในระยะของการพัฒนาประเทศในทุกด้านโดยรัฐบาล ไคร้ระดมสรรพกำลังและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม เข้ามามีส่วนร่วมในการ สร้างสรรค์ส่วนรวม ให้มีความเจริญก้าวหน้าในทุกทาง แต่อย่างไรก็ตามเท่าที่นำมา รัฐบาลได้มีแผนการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบมาแล้วกว่า 20 ปี นับตั้งแต่แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา เป็นที่น่าสังเกตว่าการพัฒนามุ่งเน้นที่ ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุเป็นสำคัญ ขาดการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจิตใจ จึง ทำให้เกิดช่องว่างขึ้นในสังคม ซึ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในอนาคต ดังนั้น จึงมีความจำเป็นจะต้อง เน้นถึงการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของประชาชน ไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ

เนื่องจากประเพณีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งผูกพันอย่างใกล้ชิดกับ การดำเนินชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น อันเป็นมรดกที่ล้ำค่าของสังคม เป็นรากฐาน สำคัญของการพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้น การวิจัยเพื่อศึกษาประเพณีพื้นบ้านในเชิงวิเคราะห์ จึงมีความจำเป็น เพื่อทราบถึงสิ่งที่เป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น ในแง่ของคุณธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนลักษณะของการประกอบพิธีกรรมของประเพณีต่าง ๆ อันเป็น ข้อมูลพื้นฐานที่จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทให้สอดคล้องกับ แนวทางพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของ ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อิทธิพลของ ประเพณีพื้นบ้านที่มีต่อวิถีชีวิตของ ประชาชน

ในสังคม

3. เพื่อสำรวจ ความคิดเห็นของประชาชน ที่มีต่อการอนุรักษ์ และส่งเสริม ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น
4. เพื่อเสนอแนะแนวทางของการพัฒนาให้สอดคล้องกับ ประเพณีของท้องถิ่น
5. เพื่อเสนอแนะแนวทาง อนุรักษ์ พัฒนาและส่งเสริมเผยแพร่ ประเพณีพื้นบ้านคองหนวยง งานที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ เน้นถึงการศึกษาวิเคราะห์ประเพณีพื้นบ้าน มีผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดลำปาง

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เก็บข้อมูลจากการสังเกตจากแหล่งที่มีการแสดงกิจกรรม หรือการประกอบพิธีกรรมของ ประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งสัมภาษณ์และสอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือ ผู้รู้ในท้องถิ่น แล้วนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลทางสถิติจากแบบสอบถามมาประกอบการสรุปผล นำผลจากการวิเคราะห์สรุป มาเสนอแนะแนวทางพัฒนาท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนตามประเพณีท้องถิ่น รวมทั้ง เสนอแนะแนวทาง อนุรักษ์ พัฒนาและส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านต่อไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดลำปางบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ
2. ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงประเพณีพื้นบ้าน และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา และส่งเสริมให้เป็นมรดกของสังคมสืบไป

สภาพทางภูมิศาสตร์ และ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดลำปาง

สภาพทางภูมิศาสตร์และการปกครองของจังหวัดลำปาง

ที่ตั้ง จังหวัดลำปาง เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตอนนึ่งกลางภาคเหนือของประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดแพร่และจังหวัดสุโขทัย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับจังหวัดลำพูน
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดตาก

เนื้อที่ มีเนื้อที่ประมาณ 12,518 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,823,750 ไร่ เป็นเนื้อที่ถดถอง ทำการเกษตร ประมาณ 882,878 ไร่ หรือประมาณ 11.28% ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ถดถองเพื่อการเกษตร เฉลี่ยครอบครัวละ 7 ไร่

ลักษณะ พื้นที่ของจังหวัดลำปาง เป็นรูปยาวรี จากทิศเหนือสู่ทิศใต้ ส่วนกว้างที่สุด 80 กิโลเมตร ส่วนยาว 240 กิโลเมตร พื้นที่เต็มไปด้วยภูเขา ที่ราบสูงและที่ราบลุ่ม บริเวณแม่น้ำวัง อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 268 เมตร อุดมไปด้วยป่าไม้สัก และไม้เบญจพรรณ โดยเฉพาะตัวเมืองอยู่ในบริเวณ ที่มีภูเขาล้อมรอบคล้ายเมืองในแอ่งน้ำ จะสังเกตเห็นได้จาก การเดินทางโดยรถยนต์หรือโดยเครื่องบิน

ลักษณะลมฟ้าอากาศ เนื่องจากพื้นที่เป็นภูเขา ป่าไม้ และที่ราบสูง สลับกันอยู่โดยทั่วไป อากาศจึงร้อนจัดในฤดูร้อน หนาวจัดในฤดูหนาว และฝนตกชุกในฤดูฝน ฤดูร้อนเริ่มประมาณกลาง เดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลาง เดือน พฤษภาคม อุณหภูมิสูงสุดเคยวัดได้

43.5 อองศาเซลเซียส เมื่อ พ.ศ. 2526 ฤดูฝนเริ่มราวกลาง เดือนพฤษภาคมถึงกลาง เดือนตุลาคม ปริมาณน้ำฝนอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ส่วนฤดูหนาวเริ่มกลาง เดือนตุลาคม ถึง กลาง เดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิต่ำสุด เฉลี่ยวัดได้ 5.0 องศาเซลเซียส ในปี พ.ศ. 2526¹

ภูเขาที่สำคัญ

1. คอยขุนตาล เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปาง กับจังหวัด ลำพูน มีอุโมงค์ซุกเจาะลอดภูเขาสูงนี้ ยาว 1352.10 เมตร เป็นอุโมงค์รถไฟลอดถ้ำ ที่ยาวที่สุดในประเทศไทย บนยอดเขาที่มีพืชสำหรับตากอากาศในฤดูร้อน มีลำธารน้ำใส สะอาด มีไม้ดอกไม้ผลนานาชนิด เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจเป็นอย่างยิ่ง เป็นที่รู้จักดี ของคนไทยและชาวต่างประเทศ

2. คอยมีบันน้ำหรือคอยนางแก้ว อยู่ในท้องที่อำเภอวังเหนือ เป็นเทือกเขา กั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปาง กับจังหวัด เชียงราย และจังหวัดพะเยา สูงประมาณ 1500 เมตร

3. คอยผาจอ เป็นต้นน้ำของแม่น้ำวัง เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่าง จังหวัดลำปางกับจังหวัดเชียงใหม่ สูงประมาณ 2312 เมตร

4. คอยกุ่มมณฑา เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดลำปางกับจังหวัด เชียงรายสูงประมาณ 1007 เมตร

5. คอยขุนแม่เหล็ก เป็นเทือกเขากั้นเขตแดนระหว่างอำเภอแจ้ห่มกับอำเภอ งาว จังหวัดลำปาง ศาลเจ้าพ่อประตูผา ตั้งอยู่ที่ภูเขาลูกนี้ ผู้ที่เดินทางไปมาระหว่าง จังหวัดกับอำเภอ งาว จะต้องผ่านทางเส้นนี้ และกองคารพ จะเห็นไควา มีเครื่อง สักการบูชาอยู่มากมาย อันแสดงถึงความศรัทธาของ เจ้าพ่อประตูผา

¹ ที่มาสำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2526

แม่น้ำ แม่น้ำสำคัญมี 3 สายคือ

1. แม่น้ำวัง มีต้นน้ำเกิดจากคอยผาหัวในทิวเขาผีปันน้ำ ไหลมามาจาก
อำเภอวังเหนือ ผ่านหลายอำเภอ ตลอดไปจนถึงอำเภอเถิน และอำเภอแม่อริก ลงไป
บรรจบกับแม่น้ำปิงที่บ้านปากวัง อำเภอสามเงา จังหวัดตาก ยาวประมาณ 250 กิโลเมตร
2. แม่น้ำาว ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาภูกมดทาลไหลไปบรรจบกับแม่น้ำยมที่
อำเภอสอง จังหวัดแพร่
3. แม่น้ำจาง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาคอยหลวงไหลมาอำเภอแม่ทะ ลงสู่
แม่น้ำวังที่อำเภอเกาะคา

นอกจากแม่น้ำใหญ่ 3 สายดังกล่าวแล้ว ยังมีลำห้วยซึ่งเป็นประโยชน์ในการ
เพาะปลูกของเกษตรกร อีกคือ

1. ลำห้วยแมตาน ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาขุนตาน ไหลมาอำเภอห้างฉัตร
ลงสู่แม่น้ำวัง
2. ลำห้วยแมคูน ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในท้องที่อำเภอแจ้ห่ม ไหลมา
อำเภอเมืองลำปางลงสู่แม่น้ำวังที่ตำบลสบคูน
3. ลำห้วยแมสอย ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาในบริเวณตำบลแจ้ห่ม ไหลมา
อำเภอแจ้ห่มลงสู่แม่น้ำวัง
4. ลำห้วยแมยาว ต้นน้ำเกิดจากภูเขาขุนคาล ไหลมาอำเภอห้างฉัตร ลงสู่
แม่น้ำวังที่อำเภอเกาะคา

การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดลำปางปัจจุบันแบ่งเขตการปกครองเป็น 11 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ
มีจำนวนตำบลและหมู่บ้าน ดังนี้ ¹

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	ห่างจากตัวเมือง กิโลเมตร
เมืองลำปาง	13	121	-
เกาะกา	6	59	16
ทางฉัตร	7	61	16
แม่ทะ	9	69	25
เสริมงาม	4	29	41
สบปราบ	4	27	58
แจ้ห่ม	6	39	52
งาว	10	54	87
เถิน	8	61	96
วังเหนือ	4	41	105
แม่อริก	3	20	117
กิ่ง - แม่เงาะ	4	26	45
กิ่ง - เมืองปาน	4	34	70

จำนวนประชากรสำรวจเมื่อ เดือนธันวาคม 2526 รวมทั้งสิ้น 712,877 คน
แยกเป็นชาย 356,895 คน เป็นหญิง 355,982 คน ²

¹ ที่มา สำนักงานจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2527.

² ที่มา สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2527.

การคมนาคม

จังหวัดลำปางไม่มีการคมนาคมทางน้ำ มีแต่ทางบกและทางอากาศ มีทางหลวงมาตรฐานสามารถติดต่อกับทางหลวงสายเอเชีย คือ ถนนพหลโยธิน ผ่านอำเภอ เกาะคา สบปราบ เถิน และแม่พริก ไปบรรจบทางหลวงที่ผ่านมาจากพม่า ทางอำเภอ แม่สอด จังหวัดตาก ไปสู่กรุงเทพมหานคร ระยะทางประมาณ 600 กิโลเมตร

การติดต่อระหว่างตัวเมืองกับอำเภอต่าง ๆ สะดวกโดยส่วนมากเป็นถนนราดยาง แอสฟัลท์ หรือถนนลูกรังไฮเวย์ แต่อำเภอเสริมงามซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอไม่นานมานี้ และกิ่งอำเภอเมืองปาน การคมนาคมยังเป็นถนนลูกรังแต่มีสภาพค่อนข้างดี

การติดต่อจังหวัดใกล้เคียงจากตัวเมืองลำปางโดยทางรถยนต์ ดังนี้

จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา 147 กิโลเมตร อำเภอพาน 180 กิโลเมตร อำเภอเมืองเชียงราย 225 กิโลเมตร อำเภอแม่จัน 255 กิโลเมตร อำเภอเชียงแสน 283 กิโลเมตร อำเภอแม่สาย 285 กิโลเมตร

จังหวัดลำพูน	70 กิโลเมตร
จังหวัดเชียงใหม่	96 กิโลเมตร
จังหวัดแพร่	112 กิโลเมตร
จังหวัดตาก	180 กิโลเมตร
จังหวัดน่าน	216 กิโลเมตร

การคมนาคมทางอากาศมีสนามบินพาณิชย์มีเที่ยวบินมาและไปสู่กรุงเทพฯ ทุกวันอังคาร พฤหัส เสาร์

มีทางรถไฟสายเหนือจากกรุงเทพมหานคร ผ่านอำเภอแม่ทะ กิ่งอำเภอแม่เมาะ อำเภอเมือง อำเภอห้างฉัตรไปสู่จังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางจากลำปางไปกรุงเทพฯ 645 กิโลเมตร

การเกษตร

จังหวัดลำปางมีเนื้อที่ทำการเกษตร 882,878 ไร่ มีที่ทำนาข้าวไปทุกท้องที่ และบางท้องที่ ซึ่งคลองชลประทานไหลผ่านมีการทำนาปีละ 2 ครั้ง ส่วนมากนิยมปลูกข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า การทำไร่ถั่วลิสง ถั่วเหลือง งาม่า และปอ ทำกันมากในท้องที่อำเภอเกาะคา อำเภอแม่ทะ อำเภอสบปราบ ส่วนการทำสวนผัก เช่น กะหล่ำปลี หัวผักกาด พริก หอม กระเทียม การทำสวนผลไม้ เช่น กล้วย ลำไย สับปะรด และการเลี้ยงกุ้ง มีอยู่ทั่วไป

การอุตสาหกรรม

การอุตสาหกรรมของ จังหวัดลำปาง มีมูลค่าผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ร้อยละ 12.27 ของผลิตภัณฑ์ประชาชาติรวมของจังหวัดลำปาง มีโรงงานขึ้นทะเบียนแล้วทั้งหมดจำนวน 848 โรง ที่สำคัญได้แก่ อุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผา อุตสาหกรรมเครื่องสุขภัณฑ์ อุตสาหกรรมผลิตเม็ดมะม่วงหิมพานต์ อุตสาหกรรมผลิตวัสดุทนไฟ อุตสาหกรรมน้ำตาลทราย อุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมี โรงไฟฟ้าถ่านหินของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ที่กิ่งอำเภอแม่เมาะ

สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

1. ฝ่ายสบออง ตำบลบ้านแดง อำเภอเมืองลำปาง ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 25 กิโลเมตร มีเขื่อนประตูน้ำและท่าเขม ภายในบริเวณมีสวนรุกขชาติสวยงามมาก มีพันธุ์ไม้นานาชนิด
2. คอยขุนตาน ซึ่งมีอุโมงค์รถไฟยาวที่สุดในประเทศไทย บนยอดคอยมีส่วนพดุงชาติ และสถานที่พักตากอากาศ มีลำธารน้ำใสไหลเย็น มีป่าไม้และดอกกล้วยไม้หลายชนิด เป็นสถานที่น่าชมยิ่งแห่งหนึ่ง

3. น้ำตกแมลง อยู่ในท้องที่อำเภอทางจักร ห่างจากสถานีรถไฟแม่ตาลน้อย ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่สวยงามมากแห่งหนึ่ง

4. บ่อน้ำร้อนแจซอน อยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่ม มีน้ำร้อนพุขึ้นเป็นแห่ง ๆ

บริเวณกว้างขวาง

5. น้ำตกแม่มอน อยู่ในเขตอำเภอแจ้ห่มทางจากที่ว่าการอำเภอ ประมาณ 18 กิโลเมตร น้ำตกจากหน้าผาสูงประมาณ 10 เมตร ไหลมารวมกันแล้วตกในอ่างข้างล่าง บริเวณรอบน้ำตกมีดอกไม้ที่สวยงามนานาชนิด

6. บึงสามพัน อยู่ในตำบลแม่เริ่ม หมู่ที่ 12 อำเภอแจ้ห่ม มีเนื้อที่ประมาณ 50 ไร่ รอบบึงมีกำแพงดินเป็นฐานสูง มีวัดอยู่รอบ ๆ บึงหลายวัด ส่วนมากเป็นวัดร้าง มีซากพระนอนใหญ่ กล่าวกันว่าในอดีตเคยเป็นที่ตั้ง เมืองและเป็นที่พักของเจ้าผู้ครองนคร

7. ถ้ำน้ำทิพย์ ตั้งอยู่ตำบลบ้านหวก อำเภอองาว เขตติดต่อระหว่างอำเภอเมืองกับอำเภอองาว อยู่ตรงกิโลเมตรที่ 67 ห่างจากถนนใหญ่ 3 กิโลเมตร รถยนต์เข้าได้ถึง เจริญงาภายในบริเวณถ้ำมีหินย้อยสลับซับซ้อนสวยงาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เคยเสด็จประพาสถึงถ้ำนี้ เมื่อ พ.ศ. 2469 ทรงจารึกพระปรมาภิไธยย่อ ป.ป.ร. ไว้ที่ผนังถ้ำ นับเป็นวนอุทยานที่มีชื่อของนครลำปาง

8. รถม้าลำปาง รถม้าเป็นพาหนะที่ยังเหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ซึ่งเริ่มเปิดบริการรับจ้างมาแต่ พ.ศ. 2448 ถึงกับกล่าวว่า ถ้าไปลำปางไม่ได้ชนนักรถม้าก็ถือว่า ยังไม่ได้เที่ยวลำปาง ปัจจุบันมีรถม้าที่จดทะเบียนแล้ว จำนวน 185 คัน

9. ศูนย์ฝึกลูกช้าง อยู่ที่อำเภอองาว ห่างจากจังหวัดลำปาง 76 กิโลเมตร เป็นขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ เป็นศูนย์ฝึกลูกช้างแห่งเดียวในโลก

10. แคมป์แม่จิง อยู่ในอำเภอสบปราบ เป็นสถานท่องเที่ยวที่มีธรรมชาติสวยงาม และอำนวยความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว

11. น้ำตกวังแก้ว เป็นน้ำตกที่สวยงาม มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำวัง อยู่ในอำเภอวังเหนือ

อำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดลำปาง

1. อำเภอเถิน เดิมชื่อ เมืองเงิน มีเจ้าผู้ครองนคร ที่เข้มแข็งในการสงคราม และชำนาญในการไต่สวนเป็นอาวุสโตคาสาปราบปรามข้าศึก จนถึงเขตเมืองเงิน เมืองลือ เมืองเขิน ไค้ยัษนะและเจ้าเมืองนครเขลางค์ประทางาวคามเงินเป็นข้าหนึ่ง ชาวเมืองจึงเรียกพระยาผู้นั้นว่า "พระยาางาวเงิน" และเรียกเมืองนั้นว่า เมืองงาวเงิน ไค้ยัษนะ มาจนเป็น "เมืองงาว"

2. อำเภอแจ้ห่ม มีตำนานเล่าว่า มียักษ์ตนหนึ่งชื่อ "อาพาวัว" อาศัยอยู่ที่คอยอ๊กโซคีรี มีใจพยาบาทจับมนุษย์และสัตว์กินเป็นอาหารเสมอ ต่อมาพระพุทธองค์ไค้เสด็จมาโปรดสั่งสอนยักษ์อาพาวัว จนมีความจิตสงบพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ไว้ว่า คอยอ๊กโซคีรีจะกลายเป็นเมืองที่มีชื่อว่า แจ้ห่ม บริเวณแห่งคอยอ๊กโซคีรี มีหนองน้ำใหญ่ เล่ากันว่า หนองน้ำนี้เกิดขึ้นเพราะชาวเมืองกินไขเงือกทอด จึงเกิดวิฤตติการร้าย ทำให้เกิดลมฝนพายุพัดบ้านเมืองถล่ม เป็นหนองน้ำใหญ่อยู่หน้าวัดอ๊กโซคีรีชัย มีคนทรอกตายมาไค้คือ ทูตนิมิตหมายผู้หนึ่ง ซึ่งไม่ไค้กินไขเงือกทอดนั้น

3. อำเภอเถิน เดิมเป็นเมืองเก่าแก่อาว "อังกปถรัฐ" เป็นเมืองหน้าด่านของล้านนา และเป็นเส้นทางผ่านของกองทัพ บางคราวก็คอกอยู่ในอำนาจของเชียงใหม่ บางคราวก็ขึ้นอยู่กับพม่า บางคราวก็ว่าเป็นต้องยอมให้ท่อนอยุธยาเค้นฝาน ชาวเมืองเถินไค้รับความเดือดร้อนจากกองทัพฝาน จึงเป็นเมืองร้างไประยะหนึ่ง ต่อมาเมื่อพระเจ้าตากสินไค้ขับไล่พม่าออกไป และเวลาทำสงครามก็ยกไปทางอื่น ไม่นานเถินอีก จึงทำให้เถินสงบ มีคนมากขึ้น

4. อำเภอวังเหนือ เดิมชื่อว่า "เมืองวัง" หรือ "เวียงวัง" เป็นเมืองเล็ก ๆ อยู่เหนือสุดคอกกับแจ้ห่ม และอยู่ในความปกครองของพวกกล่อมหรือขอมค้ำ เจ้าผู้ครองนครมีตำแหน่งเป็นพระยาวัง บางครั้งก็เป็นเมืองร้าง บางครั้งก็ขึ้นอยู่กับเมืองพะเยา เดิมเป็นกิ่งอำเภอ ขึ้นอยู่กับอำเภอแจ้ห่ม ไค้ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ เมื่อ

5. อำเภอหางฉัตร มีตำนานเล่าว่า เมื่อพระนางจามเทวีเสด็จมาสร้าง พระราชธานีปางหลวง ได้ใช้เส้นทางหางฉัตรลัดผ่านเป็นทางลัดคอค เมื่อเดินทางถึง ห้วยแม่อาลไคใหญ่กั๊กพลทัน บรรดาชาวเมืองจึงถกเถียงที่ประทับถวายราชวัตรฉัตรทรงลงมา ภายหลังที่แห่งนี้เป็นเมืองขาม่า จึงเรียกว่า เมืองหางฉัตร แต่ชาวบ้านออกเสียงเพี้ยน เป็น หางสัคว์ เมื่อ พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงประกาศให้เรียกนามอำเภอนี้ว่า หางฉัตรใหญ่ถูกต้องตามความหมายเดิม

6. อำเภอเกาะกา เดิมชื่อว่า อำเภอสมยาว พ.ศ. 2459 ทางราชการ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอเกาะกา มีต้นนิมิตฐานว่า เหตุที่ชื่อเกาะกา นี้ ก็เพราะแต่เดิม ที่ตั้งหมู่บ้านแม่น้ำยาวไหลผ่าน ต่อมาแม่น้ำเปลี่ยนเส้นทาง เकिनบริเวณที่เป็นร่องน้ำ จึง กลายสภาพเป็นเกาะ และมีภูเขาหินเต็ม ต่อมาเมื่อมีกมมาอาศัยอยู่ จึง เรียกบริเวณ นี้ว่า บ้านเกาะกา อำเภอที่มีปูชนียสถานคู่เมืองลำปาง คือ เจดีย์พระธาตุลำปางหลวง พระธาตุจอมปิง

7. อำเภอแม่ทะ ห่างจากเมืองไปทางทิศใต้ 25 กิโลเมตร เดิมที่ว่าการ อำเภอตั้งอยู่ที่บ้านป่าตัน ต.ป่าตัน แต่ทางคมนาคมติดต่อกับจังหวัดไม่สะดวก เมื่อ มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือแล้ว จึงย้ายที่ว่าการอำเภอไปตั้งที่บ้านแม่ทะ ตำบลแม่ทะ แต่ไม่เป็นที่ศูนย์กลางของอำเภอ เมื่อ พ.ศ. 2497 จึงย้ายมาอยู่ที่ตำบลบ้านอวน มีปูชนียสถานที่น่าสนใจคือ วัดคอยมวงคำ

8. อำเภอแม่พริก เป็นอำเภอที่เล็กที่สุด มีพลเมืองน้อยที่สุด และอยู่ใต้สุด ของจังหวัดลำปาง เดิมแม่พริกมีฐานะเป็นตำบลขึ้นอยู่กับจังหวัดตาก พ.ศ. 2445 ได้รับ ฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอเงิน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2501 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอ

9. อำเภอสบปราบ เดิมเป็นกิ่งอำเภอขึ้นอยู่กับอำเภอเกาะกา ต่อมาได้รับ ฐานะเป็นอำเภอ เมื่อ พ.ศ. 2496

10. อำเภอเสริมงาม อยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเกาะกา เดิมเป็น กิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอเกาะกา ต่อมาได้ยกฐานะเป็นอำเภอ

11. อำเภอเมืองลำปาง เนื่องจากอำเภอนี้เป็นที่ตั้งจังหวัด จึงมีประวัติความเป็นมาเช่นเดียวกับประวัติจังหวัดลำปาง

12. กิ่งอำเภอแม่เงา ขึ้นกับอำเภอเมืองลำปาง

13. กิ่งอำเภอเมืองปาน ขึ้นกับอำเภอแจ้ห่ม

ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดลำปาง ¹

ปัญหาที่เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดลำปาง ประกอบด้วยปัญหาที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1. พื้นที่เหมาะสมแก่การพัฒนาเกษตรกรรมมีอยู่น้อย ไม่ได้สัดส่วนกับจำนวนประชากรอันเป็นปัญหาเกี่ยวโยงถึงปัญหาในด้านอื่น ๆ เช่น การปกครอง การรักษาความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินฯ

2. การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ และผลการกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายป่าไม้นานการ เกิดอุทกภัยในฤดูฝน และฤดูน้ำหลาก การขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ความเสื่อมโทรมของดินจากการกัดเซาะของน้ำ ทั้งรวมถึงปัญหาการทำไร่เลื่อนลอยอีกด้วย การปราบปรามเป็นไปโดยยากเนื่องจากเจ้าหน้าที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและเหตุความชองวางของกฎหมาย

3. ความไม่เพียงพอของโครงสร้างพื้นฐานขนาดย่อม ที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำทางการเกษตร จังหวัดได้ทำแผนเพื่อช่วยเหลือการเพาะปลูกทุกปี

4. ประสิทธิภาพการขยายตัวของการผลิตอยู่ในระดับต่ำ ทั้งในด้านการเพาะปลูก ปศุสัตว์ และอุตสาหกรรม ทั้งนี้ รวมถึงปัญหาเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการขาดเทคนิคในการผลิต การขาดเงินทุนและรายได้ต่ำตลอดจนความคล่องตัวในการส่งเสริมมีน้อย

¹ที่มา สำนักงานจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2527

5. ความไม่เพียงพอและการทรุดโทรมของเส้นทางคมนาคมทุกประเภทของจังหวัด โดยเฉพาะในเขตชนบท
6. ปัญหาเกี่ยวกับการปรับปรุงในด้านการศึกษา เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสดูแลเรียนในสายสามัญให้ทั่วถึงกัน รวมทั้งการศึกษายุ่งใหญ่ซึ่งอยู่นอกโรงเรียนและการศึกษาสายอาชีพ
7. ปัญหาเกี่ยวกับการขาดแคลนและความแตกต่างของระดับการให้บริการด้านกำลังคน แพทย์ พยาบาล และสถานพยาบาล ซึ่งยังผลให้การบริการในด้านการสาธารณสุขและอนามัยยังไม่ได้ผลเต็มที่
8. ปัญหาไม่เพียงพอต่อการให้บริการด้านความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งมีสาเหตุสืบเนื่องมาจากการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ วัสดุอุปกรณ์ โครงสร้าง ขอบข่ายในการดำเนินงานอื่น ๆ
9. ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนากำลัง เยาวชนที่อยู่นอกโรงเรียนรวมทั้งสตรีและเด็กประชาชน ในระยะว่างงานจากการเกณฑ์ในสังกัดกรมรบเพื่อให้บุคคลดังกล่าวได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นและส่วนรวมได้
10. ปัญหาการให้บริการด้านสังคมสงเคราะห์แก่ประชาชนผู้ยากไร้ที่ประสบกับความเดือดร้อนจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันเป็นแนวทางในการบำเพ็ญกุศลบูชาสูงสุด ในชั้นต้นให้แกราษฎร
11. ปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งแร่ การเพิ่มผลผลิตของปริมาณแร่ ซึ่งจะต้องมีการส่งเสริมในด้านการสำรวจ การวิจัย และการพัฒนาอุตสาหกรรมในสาขา
12. การเพิ่มพูนความรู้และการปรับปรุง พัฒนาบุคคล เจ้าหน้าที่ในส่วนท้องถิ่น

มาตรการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดลำปาง*

1. เร่งขยายผลผลิตในด้านการเกษตรในพื้นที่อันจำกัด ให้มีอัตราการผลิตสูงขึ้น โดยเฉพาะพืชไร่ เช่น ถั่วต่าง ๆ สับปะรด อ้อย ฯลฯ เนื่องจากปริมาณการผลิตและมูลค่าผลผลิตที่ได้รับสูงกว่าการปลูกข้าว

*1 ที่มา สำนักงานจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2527

2. เร่งรัดขยายพื้นที่ทำกินของราษฎรให้กว้างขวางเพิ่มขึ้น โดยการจัดสรรที่ดินทำกิน จัดพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือที่เพิ่มสภาพป่าแล้ว และมีใช้แหล่งถนนลำธารให้ราษฎรเช่าทำกินทั้งในรูปหมู่บ้านพัฒนา หรือหมู่บ้านป่าไม้

3. เร่งดำเนินการแก้ไขปัญหาค้นคว้าลำธารที่ถูกทำลาย และปัญหาอื่นที่มีผลกระทบกระเทือนจากการทำลายป่า ซึ่งยังความเสียหายให้แก่การเกษตรกรรม ใช้วิธีการจัดสรรการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เหมาะสม การดำเนินงานในด้านการปลูกป่า การป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าไม้ การส่งเสริมยกระดับ วิธีการประกอบอาชีพของประชาชนให้สอดคล้องกับการจัดสรรการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในจังหวัด

4. สนับสนุนการจ้างงานใหม่มากขึ้น ควบคู่การส่งเสริมวิชาชีพ ส่งเสริมการอุตสาหกรรมที่เน้นหนักการใช้แรงงาน การปรับปรุง เกี่ยวกับการอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการขยายผลผลิต โดยสนับสนุนการสำรวจแหล่งแร่ใหม่ ๆ การเพิ่มประทานบัตร ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึง เทคนิคการดำเนินงาน การควบคุมผลที่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชนบททางการเกษตรด้วย

5. ดำเนินการสร้างและปรับปรุงส่งเสริมโครงสร้างขั้นพื้นฐาน ในด้านการชลประทาน เหมือง ฝาย ทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก และในด้านการคมนาคม โดยเฉพาะถนนที่เชื่อมระหว่างอำเภอถึงระดับหมู่บ้านคอกหมู่บ้าน

6. ดำเนินการปรับปรุงการบริการด้านสังคม โดยเน้นกระจายบริการทางการศึกษา สาธารณสุข เพื่อใ้ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทใหม่มากที่สุด ทั้งในด้านงบประมาณและอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่

7. เพิ่มพูนในด้านการรู้ความสามารถแก่ราษฎร สตรี เด็กและเยาวชน ในเขตชนบทใหม่ให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อขจัดปัญหาการว่างงาน และส่งเสริมพลังของ เยาวชนนอกโรงเรียนมาใช้ในการพัฒนาสังคมและท้องถิ่นของตนเองได้

ประวัติศาสตร์นครลำปาง

จังหวัดลำปาง เป็นที่ตั้งของเมืองโบราณ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีมาเป็นเวลานาน นับตั้งแต่สมัยทริภุญชัย (พระนางจามเทวี) เป็นต้นมา คือราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ชื่อของเมืองเขลางค์อันเป็นเมืองรุ่นแรก ๆ และเมืองนครลำปางปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแห่ง ทั้งจากตำนานกิลกาจารีกพงศาวดาร และจากคำที่นิยมเรียกกันโดยทั่วไปอย่างแพร่หลาย¹

คำว่า "ละคอน" หรือ ลคร (นคร) เป็นชื่อสามัญของเมืองเขลางค์ที่นิยมเรียกกันอย่างแพร่หลาย ทั้งในตำนานและภาษาพูดโดยทั่วไป แม้แต่ชาวจังหวัดใกล้เคียง เช่น แพร่ น่าน เชียงราย ลำพูน เชียงใหม่ ก็มักจะเรียกขานลำปางว่า "จาวละคอน" หมายถึงชาวนคร คำว่าละคอนมีชื่อทางภาษามาลี เรียกว่า "เขลางค์" เช่นเดียวกับ ละพูหรือลำพูน ซึ่งทางภาษามาลีเรียกว่า ทริภุญชัย และเรียกลำปางว่า "ลัมภักปปะ" ทั้งนี้เมืองละคอนจึงหมายถึง บริเวณอันเป็นที่ตั้งของเมืองเขลางค์ คือเมืองโบราณรูปทอยสังข์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง อยู่ในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

ส่วนคำว่า "ลำปาง" เป็นชื่อที่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในตำนานพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นภาษามาลีว่า "ลัมภักปปนคร" ตั้งอยู่บริเวณตำบลลำปางหลวง อำเภอเกาะกา จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปางไปทางทิศใต้ตามแม่น้ำวังประมาณ 16 กิโลเมตร อันเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุลำปางหลวง ในปัจจุบัน ตัวเมืองลัมภักปปนครมีพื้นที่ประมาณ 200 ไร่²

1. ไก่แก้วตำนานจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานมูลศาสนา ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานเจ้าเจ็ดตน พงศาวดารโยนก .

2. ศักดิ์ รัตนชัย ของคือนครลำปาง (เล่ม 3) ลำปาง : โรงพิมพ์ลานนาไทย 2513, หน้า 74.

ลักษณะของ เมือง ศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ และการเดินสำรวจทาง
ภาคพื้นดิน พบว่ามีกันคูดินล้อมรอบ 3 ชั้น (แต่ปัจจุบันเหลือเพียงบางส่วนเท่านั้น)
นอกจากนี้พบเศษกระเบื้อง ภาชนะดินเผา เศียรพระพุทธรูปดินเผาสมัยศรีอยุธยา และ
สถูปแบบสมัยศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าเมืองลัมภักปะนั้นน่าจะเป็น เมืองกัลปนาสงฆ์ (เมืองทาง
ศาสนา) มากกว่าจะเป็นเมืองทางอาณาจักรที่มอำนาจทางการปกครองบ้านเมืองอย่างเป็น
ระเบียบแบบแผน

ตามตำนาน วัดพระธาตุลำปางหลวง (ฉบับสาขาสมาคม เพื่อการรักษาสมบัติ
วัฒนธรรมประจำจังหวัดลำปาง) โลกกล่าวถึงเรื่องราวของ เมืองนี้ไว้ว่า

"พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปช่วยลำคัมขานใหญ่เมืองน้อย ทั้งหลาย พระพุทธเจ้า
ไปรอกบ้านอันหนึ่งชื่อ ลัมภการวัน พระพุทธเจ้านั่งอยู่เหนือค่อมถนนน้อย สูง สะหนอย
ยังมีลัวะผู้หนึ่ง ชื่ออายคอน มันเห็นพระพุทธเจ้า เอนำน้ำเผิงใส่บอกไม้ป่างมาหื้อทานแก่
พระพุทธเจ้า กับหมากพาว 4 ลูก พระพุทธเจ้า ยินบอกน้ำเผิงหื้อแกมหาอาณนทถอก**
ตกปากบาตร พระพุทธเจ้าฉันแล้ว ชักบอกไม้ไปคกหนเห็นอ แล้วพระพุทธเจ้าทำนายว่า
สถานต้นจักเป็นเมืองอันหนึ่งชื่อ "ลัมภการ" 1

ดังนั้นนามเมืองลำปางจึงตกเข้ามาแล้ว จึงหมายถึงชื่อของ เมืองอันเป็นที่ตั้ง
ของพระธาตุลำปางหลวง ในปัจจุบัน

จังหวัดลำปางเดิมชื่อ "เมืองนครลำปาง" จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์
ไคร้ระบุไว้บ้างชัดเจน ได้แก่ ศิลาจารึก เลขทะเบียน ลป.1 จารึกเจ้าหมื่นคำเพชร
เมื่อ พ.ศ. 2019 และศิลาจารึกเลขทะเบียน ลป.2 จารึกเจ้าหาญสีหิต ไคร้จารึกชื่อ
เมืองนี้ว่า "ลลอร" ส่วนตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

1. ตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวง ฉบับสมาคมเพื่อรักษาสมบัติวัฒนธรรม
ประจำจังหวัดลำปาง หน้า 1.

* * *
น้ำผึ้ง

**
เท หรือ ริน

ตำนานพื้นเมือง เชียงแสน ตลอดจนพงศาวดารของทางฝ่ายเหนือ ก็ล้วนแต่เรียกชื่อว่า เมืองนครหรือนครทั้งสิ้น ในสมัยเจ้ากาวิละเป็นเจ้าเมืองก็เรียกชื่อว่า เมืองนครลำปาง แมแต่เอกสารทางราชการสมัยรัตนโกสินตอนต้น ก็เรียกเจ้าเมืองว่า พระยานครลำปาง นอกจากนี้จารึกประตูประติโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร ก็ยังมีข้อความตอนหนึ่งจารึกว่า เมืองนครลำปาง แก่เมื่อใดมีการปฏิรูปบ้านเมืองจากมณฑลเทศาภิบาลเป็นจังหวัด ตามคำสั่งของกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 ปรากฏว่า ชื่อของเมืองนครลำปาง ได้กลายมาเป็นจังหวัดลำปาง มาจนกระทั่งทุกวันนี้

ประวัติความเป็นมาของ เมืองนครลำปาง

เรื่องราวของ เมืองนครลำปางยุคแรก ๆ หรือยุคเมืองเขลางค์กัน ส่วนใหญ่ทราบจากหลักฐานในตำนาน ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงประวัติการสร้างเมืองเขลางค์ ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 13 ว่า

ในราว พ.ศ. 1200 พระสุเทวฤๅ ซึ่งอาศัยอยู่ที่ถอยสุเทพใต้เข็ญชวนให้พระสุกทันตฤๅแห่งละโว้ มาช่วยกันสร้างเมืองนครหรือภูษัย เมื่อสร้างเสร็จแล้วจึงไปทูลขออนุญาตจากพระเจ้านพราช กษัตริย์แห่งละโว้ (ลพบุรี) ซึ่งได้ประทานพระนางจามเทวี ราชธิดาโอรสมาเป็นอุปการะ พร้อมกันนำพระภิกษุสงฆ์ ผู้รอบรู้ในพระไตรปิฎก พราหมณ์ โหรา นักปราชญ์ราชบัณฑิต แพทย์ ช่างฝีมือ เศรษฐี คหบดีอย่างละ 500 คน มากด้วย ขณะนั้นพระนางทรงครรภ์ เมื่อมาถึงโค้วราว 3 เดือน ก็ประสูติโอรสฝาแฝด 2 พระองค์ ผู้ที่ทรงพระนามว่า "เจ้ามหันตยศุมาร" ส่วนองค์อื่น ทรงพระนามว่า "เจ้าอนันตยศุมาร" เมื่อพระโอรสทั้งสองทรงพระเจริญวัยขึ้น ประกอบกับพระนางชรภาพมากแล้ว จึงได้ทำพิธีราชาภิเษกให้ เจ้ามหันตยศุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ ครองเมืองหรือภูษัย ส่วนเจ้าอนันตยศุมาร ทรงดำรงตำแหน่ง อุปราช²

1 ศักดิ์ รัตนชัย แนะนำนครลำปาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา
2516, หน้า 18.

2 พระรัตนปัญญาเถระ ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย แผลโคย แสง มนวิฑูร
ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ นายกี นิมนานเหมินทร์, พ.ศ. 2510, หน้า 90-92

ตำนานเล่าว่า เมื่อพระนางจามเทวีไกรราชาภิเษก ให้เจ้ามหันตยศกุมารขึ้นเป็น กษัตริย์ ครองเมืองหริภุญชัยแล้ว ฝ่ายเจ้าอนันตยศกุมารก็ปรารถนาอยากไปครอง เมือง แห่งใหม่ จึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล ให้พระมารดาทรงทราบ พระนางทรงแนะนำให้ไป หา ฤๅษีสฤงษะ เพื่อขอให้สร้าง เมืองถวาย แต่ฤๅษีสฤงษะ ก็แนะนำให้ไปหาพรานเขลางค์ ซึ่งอยู่ที่ภูเขาบรรพต ดังนั้นพระ เจ้าอนันตยศจึงพาข้าราชการบริพาร เสด็จออกจากหริภุญชัย ไปยัง เขลางค์บรรพต ครั้นเมื่อพบพรานเขลางค์แล้ว ก็ทรงขอให้ไปพบพระสุพรหมฤๅษี บนคอยงามหรือภูเขาสองยอด แลขออาราธนา ช่วยสร้างบ้านเมืองให้พระสุพรหมฤๅษี จึงขึ้นไปยัง เขลางค์บรรพต เพื่อมองหาลัษฏิมิสร้าง เมือง เมื่อมองไปทางทิศตะวันตกของ แม่น้ำวังกนที ก็เห็นสถานที่แห่งหนึ่ง เป็นลัษฏิมิเหมาะสม จึงได้สร้าง เมืองขึ้นที่นั่น โดย กำหนดให้กว้างยาว ด้านละ 500 วา แล้วเอาศิลาบาตรก้อนหนึ่งมาตั้ง เป็นหลักเมือง เรียกว่า "ผาของ" เมื่อสร้าง เสร็จแล้วก็ขนานนามตามชื่อ ของนายพรานผู้แนะนำทาง และ มีส่วนในการช่วยสร้าง เมืองว่า "เขลางค์นคร" และยังมีชื่อ เรียกในตำนานกุกกุตนครว่า "สิรินครชัย" อีกนามหนึ่ง

ภายหลังสร้าง เมือง เสร็จแล้ว พระเจ้าอนันตยศก็ไกรราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าอินทเร็กการ พระองค์ครอง เมือง เขลางค์อยู่ได้ไม่นาน ก็ทรง มีความรำลึกถึงพระมารดา จึงได้ทูลเชิญเสด็จพระนางจามเทวี พร้อมทั้งสมเด็จพระพรหมณา -จารย์ มายัง เมือง เขลางค์นคร ทรงสร้าง เมืองให้พระราชามารดาประทับอยู่ เมือง ปัจจุบันนี้แห่ง เขลางค์นคร ให้ชื่อว่า " อาลัมพางค์นคร"*

เรื่องราวเกี่ยวกับที่ตั้งของ เมือง เขลางค์นคร

เมื่อสำรวจผัง เมือง จากภาพถ่ายทางอากาศ และการสำรวจภาคพื้นดิน รวม ทั้งการศึกษาเรื่องราว ในตำนานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ เมืองเขลางค์ พบว่า ผังเมืองอันเป็น ตั้งของ เมืองเขลางค์ แบ่งออกเป็น 3 ยุคได้แก่

* จากการตรวจสอบหลักฐานทางโบราณคดี พบว่าเมืองร้างเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง อยู่ห่างจากเมือง เขลางค์ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร ลักษณะ เป็นเมืองสมัยหริภุญชัย อยู่บริเวณวัดกุฎแวงและวัดกุฎคำ สันนิษฐาน ว่าเป็นเขตพระราชฐานที่เรียกว่า "อาลัมพางค์นคร"

เมือง เขตางกรุนแรก : เมือง สมัยจามเทวี

ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ สร้างขึ้นราว พ.ศ. 1223 โภคพระสุพรรณภูมิ
สร้างถวายพระเจ้าอนันตยศกุมาร หรืออินทเร็กการ โอรสของพระนางจามเทวี เป็น
เป็นเมืองคูแฉกของ เมืองหริภุญชัย ตั้งเมืองมีลักษณะคล้ายรูปหอยสังข์ (สมุทรสังข์ปิตตสังขาร)
กำแพงเมืองชั้นบนเป็นอิฐ ชั้นล่างเป็นคันดิน 3 ชั้น สันนิษฐานว่า กำแพงอิฐที่สร้างบน
กำแพงดินเป็นการต่อเติมในสมัยหลัง มีความยาววัดโดยรอบ 4,400 เมตร สร้างในพื้นที่
ประมาณ 600 ไร่ มีประตูเมืองสำคัญ ไค้แก่ ประตูมา ประตูบอง ประตูทานง
ประตูต้นผึ้ง ประตูปอง ประตูนกกต และประตูศาล

ปูชนียสถานที่สำคัญไค้แก่ วัดพระแก้วดอนเต้า ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐาน
พระพุทธรูปนามปริศนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ระหว่าง พ.ศ. 1979 - 2011 นอกจากนี้
นี้ยังมีโบราณสถานสำคัญอีกหลายแห่ง ไค้แก่ วัดอุโมงค์ซึ่งเป็นวัดร้าง อยู่บริเวณประตูศาล
ส่วนวัดที่อยู่นอกกำแพงเมือง ไค้แก่ วัดป่าพร้าว อยู่ทางคานเหนือ วัดพันเชิง วัดกุขาว
หรือเสตุฎวาราม ซึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระสิริปฏิมากร¹ ในสมัยพระนางจามเทวี
วัดกุแวง วัดกุคำ อยู่ทางทิศตะวันตก ในปัจจุบันนี้บริเวณวัดพันเชิงและวัดกุแวง
ถูกทำลายจนไม่เหลือสภาพของโบราณสถานอยู่อีกต่อไป ระหว่างวัดกุขาวมายัง เมือง เขตางกร
มีแนวถนนโบราณ หอคเข้าสู่ตัวเมือง ทางประตูศาล สันนิษฐานว่า สร้างมาตั้งแต่สมัย
พระนางจามเทวี ขณะมาประทับอยู่ในเขตางกรนคร แนวถนนโบราณนี้ยังใช้เป็นคันดินนำป่า
เพื่อท่อน้ำเข้าสู่เมือง และแบ่งเข้าไปใช้ในตัวเมืองด้วย ระดับคูน้ำจะสูงกว่าแม่น้ำสาย
ใหญ่ เมืองรุ่นนี้มีการเก็บน้ำไว้ในกอรอบทิศ โดยให้มีระดับสูงกว่าแม่น้ำสายใหญ่ ที่ไหล
ผ่านบริเวณใกล้เคียง ซึ่งเป็นแบบเฉพาะเมืองรูปหอยสังข์ รุ่นนี้เท่านั้น

¹ พระยาประชาภิจักรจักร พงศ์วการโยนก กรุงเทพมหานคร ;

โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515, หน้า 363.

เมืองเขลางค์เป็นเมืองถูกผนวกกับเมืองทริภุชชัย มีชื่อในตำนานว่า เมืองละคอนหรือลครภายหลัง จากสมัยพระเจ้าอนันตยศแล้ว สภาพของเมืองป่าผนวกกับทริภุชชัยก็หมดไป สันนิษฐานว่า เขลางค์นคร มีอายุครองศกมาอีกประมาณ 500 ปี จนกระทั่งถึง พ.ศ. 1755 แต่ไปปรากฏพระนามในหลักฐานหรือเอกสารใด จนถึงปี พ.ศ. 1755 ได้ปรากฏชื่อของเจ้านายเมืองเขลางค์พระองค์หนึ่งมีพระนามว่า เจ้าไทยอำมาตย์แห่งเขลางค์โคตแยงซึ่งอำนาจจากพระยาพินไทย เจ้าเมืองลำพูนแล้วสถาปนาพระองค์ปกครองทริภุชชัยสืบต่อกันมาถึง 10 รัชกาล จนกระทั่งถึงสมัยพระยาธิบยา ก็สูญเสียอำนาจให้แก่พระยามังราย ใน พ.ศ. 1844¹

ประวัติเมืองเขลางค์รุ่น 2 : เมืองสมัยลานนาไทย

เมืองเขลางค์รุ่น 2 เป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยลานนาไทย มีเนื้อที่ประมาณ 180 ไร่ กว้างยาว 1,100 เมตร ตั้งอยู่ในตำบลเวียงเหนือ อยู่ถัดจากเมืองเขลางค์รุ่นแรกลงมาทางใต้ เป็นเมืองที่คอกำแพงด้วยอิฐ ประตูเมืองที่มีชื่อปรากฏคือ ประตูเชียงใหม่ ประตูนาสร้อย ประตูปลายนาอันเป็นประตูที่อยู่ร่วมกับประตูนกกต ตอนตอนหัวสังข์ของตัวเมืองเก่าและประตูป่อง ที่ประตูป่องยังคงมีซากหอบรรณสมัยเจ้าคำโสม กรองเมืองลำปาง ซึ่งใช้เป็นการต่อสู้กับพม่าครั้งสำคัญ ในปี พ.ศ. 2330 พม่าล้อมเมืองอยู่เป็นเวลานานแตกกองทัพทางกรุงเตหะ ยกขึ้นมาช่วยขับไล่ม้าแตกพ่ายไป

โบราณสถานสำคัญในเมืองเขลางค์รุ่น 2 ได้แก่วัดปลายนา ซึ่งเป็นวัดร้าง และวัดเชียงภูมิ หรือวัดปงสนุกในปัจจุบัน อันเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อต้นกาน ซึ่งค้ำน้ำขังเมืองแข่งกับเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว (บิดาของเจ้า 7 คน) แต่เจ้าลั่นกานเพียงถูกพม่าประหารชีวิต สันนิษฐานว่าพระเจ้าลั่นกานคงจะเป็นเจ้าสกุลลานนาไทยองค์สุดท้ายที่อยู่ในเมืองเขลางค์

¹ กรมศิลปากร ตำนานมูลศาสนา กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2509, หน้า 299 - 300.

เมืองเขลางค์สมัยล้านนาไทย ได้รวมเอาเมืองเขลางค์รุ่นแรก (เมืองรูป
หอยสังข์) กับเมืองเขลางค์รุ่นใหม่เข้าด้วยกัน ตั้งอยู่เขตฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง ซึ่งเรียก
กันอย่างแพร่หลายในตำนานต่าง ๆ ของทางเหนือว่า "เมืองละกอน" หรือ เมืองนคร(นคร)

ความสำคัญของเมืองละกอนในสมัยราชวงศ์เม็งราย (พ.ศ. 1839 - 2101)

เมื่อพระเจ้าเม็งรายสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ในปี พ.ศ. 1839

แล้วถูกไคแฉงขยายอิทธิพลมาครอบครองลำพูน และเมืองลคร กล่าวคือในพ.ศ. 1844

พระเจ้าเม็งรายโปรดให้ขุนครามโอรส ยกกองทัพไปตีเมืองลำพูน พระยาป้าเข้าเมือง
สู้ไม่ได้ จึงอพยพหนีมาพึ่งพระยาเบ็ญจพระอนุชาที่เมืองลคร (เขลางค์) กองทัพของพระเจ้า
เม็งรายซึ่งมีขุนครามเป็นแม่ทัพ ได้ยกติดตามมาปะทะกับกองทัพของพระยาเบ็ญจ ที่ริมน้ำ
แม่ตาล ปรากฏว่าพระยาเบ็ญจเสียชีวิตในการสู้รบ ส่วนพระยาป้าเข้าเมืองลำพูน ได้
พาครอบครัวหนีไปพึ่งเจ้าเมืองสองแคว (พิษณุโลก) ประทับอยู่ที่นั่นจนสิ้นพระชนม์ จึงสิ้น
วงศ์เจ้าผู้ครองเขลางค์รุ่นแรก¹

ส่วนเรื่องราวในตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ได้กล่าวเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า
ภายหลังจากที่พระเจ้าเม็งรายได้ชัยชนะ แก่พระยาเบ็ญจแล้ว ก็ได้แต่งตั้งชาวมลิกชะเป็น
เจ้าเมืองแทนเจ้าเมืองคนใหม่พยายามชักชวนชาวเมืองเขลางค์สร้างเมืองใหม่ ซึ่งกลายเป็น
เมืองเขลางค์รุ่น 2 หลังจากนั้นก็มีเจ้าผู้ครอง ซึ่งมียศเป็นหมื่น ปกครองสืบต่อกันมา
เป็นเวลานาน จนกระทั่งสิ้นราชวงศ์เม็งราย หนาก็ไคแฉงอิทธิพลเข้ามาแทนที่ในสมัย
พระเจ้าบุเรงนอง

¹ คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี้ , 2514 , หน้า 29.

เมืองนครลำปางเป็นหัวเมืองสำคัญของลานนาไทย มาจนกระทั่งถึงสมัย
พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าแห่งหงสาวดี โกวเมืองอำนาจเข้าครอบครองลานนาไทยใน
พ.ศ. 2101 ซึ่งสัญลักษณ์แห่งอำนาจของบุเรงนองยังปรากฏอยู่ทั่วไป โกวแกไม้แกะสลัก
รูปหงส์ประจำวัดต่าง ๆ (หมายถึงหงสาวดี) นับตั้งแต่นั้นมา นครลำปางก็ตกอยู่ใ้อำนาจ
ของพม่ามาเป็นเวลานานรวม 200 ปีเศษ (พ.ศ. 2101 - 2317) ซึ่งบางครั้งก็อยู่
ภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยาบ้าง เช่น สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมัย
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น

ผลที่ชาวนครลำปางได้รับจากการปกครองของพม่า

ในช่วงเวลาประมาณ 200 ปีเศษ ที่ลานนาไทย และนครลำปางอยู่ภายใต้
การปกครองของพม่า ปรากฏผลอย่างเด่นชัดว่า พม่าได้ทำลายลักษณะการปกครองภายใน
ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ของลานนาไทยลงโดยสิ้นเชิง¹ ทำให้หัวเมืองต่าง ๆ ในลานนา
ไทยต่างก็แตกแยกกัน นอกจากนี้ประชาชนโดยทั่วไป ก็ประสบกับความเดือดร้อนอย่าง
แสนสาหัส เนื่องจากถูกเกณฑ์แรงงาน เกณฑ์ไปทำสงครามตลอดจนต้องเสียภาษี
ที่เรียกว่า "กาหลังคากอ" อย่างมาก เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นก็จะปราบปราม
อย่างเฉียบขาด และกวาดต้อนผู้คนไปไว้ยัง เมืองพม่า

ทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พม่าได้ถ่ายทอดอิทธิพลทางขนบธรรมเนียม
ประเพณีตลอดจนความนิยมต่าง ๆ ให้แก่นครลำปางเป็นอันมาก ลักษณะศิลปกรรมบางประเภท
มีอิทธิพลของพม่าเข้ามาปะปนอยู่มากเป็นอันมาก โดยเฉพาะกตินิยมทางศิลปะที่เกี่ยวข้อง
กับศาสนาบางประเภท เป็นกัน ว่า การสร้างรูปสิ่งทิวทัศน์ต่าง ๆ ซึ่งพบโดยทั่วไป
ในภาคเหนือและในจังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นกตินิยมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน กตินิยม
นี้ในประเทศพม่าก็มักจะสร้างสิ่งทิวทัศน์ใหญ่ ๆ ใ้ทางเขาวังบริเวณเจดีย์ หรือวัดแทบทุกแห่ง

¹ ปรศนา ศิรินาม ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและประเทศราชในหัวเมือง
ลานนาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรินญาณิพนธ์เสนอทอวิทยาดัย
วิชาการศึกษาระธานมิตกร , 2516 , หน้า 80

แต่ประเพณีการบวช ในปัจจุบันไทยกลายเป็นแบบบวชเร่ร่อนมากกว่า เพราะว่าถือว่าการบรรพชาเป็นวัยเฒ่าสำคัญกว่าการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ดังนั้นจึงนิยมตั้ง บวชบรรพชาสามเฒ่า เป็นงานใหญ่โตกว่าอุปสมบท ชาวอำเภอรุ่งเริ่มคำว่า "งานบวชลูกแก้ว" แบบนี้ ปัจจุบันชาวพม่าก็ยังนิยม บวช เฒ่ากันเป็นส่วนใหญ่ บวช เป็นพระภิกษุมีน้อย

การสักยี่สิบ ก็เป็นความนิยมที่ชาวนครลำปางรับอิทธิพลมาจากเขมร โดยไม่สมัครใจในระยะแรก เนื่องจากถูกบังคับ แต่ต่อมาได้กลายเป็น ความนิยมจนลดจนจนกลายเป็น ประเพณี ได้แต่ความนิยม เรื่องการสักร่างกายของผู้ชาย เพราะความถักนิยมของชาวพม่า ถือว่า การสักร่างกายต่าง ๆ และมีที่ ลงรางกายจะ ทำให้คงกระพัน(ตาย) ในสมัยก่อนชาวเขมรรอบ เข็มการสักนี้ ไปยังกับใช้ใบไม้เมืองประเทศราชต่าง ๆ ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป โดยมียุคประสงค์ เนการสักจะแบ่งเป็น เครื่องหมายสำคัญว่า เป็นคนชาติอะไร ดังนั้นจึงกล่าวกันว่า

"พม่าเห็นสักลาย บ้าง เป็นเครื่องยศ กำหนดเสมอเข่า ไทมเห็นสักลาย ยี่สิบสักลายยี่สิบ กำหนดเสมอกระดูกงู่นอง ก่องผู้จักกราบอม เฒ่าบวชบวชขมุ สักขอมมือ เฒ่าขอเต่า ลาวล้านนาไทม สักคำที่ใด ไทมไธยา เฒ่าเข่า ถ้าเป็นสักดา "

เมืองเวียงจันทน์ รูป 3 : เมืองนครลำปาง

เมืองเวียงจันทน์ 3 หรือเมืองนครลำปาง วัฒนธรรมของตัวจังหวัด และภาคเมืองลำปางในปัจจุบัน มีพื้นที่ 350 ไร่ กำแพงยาว 1,900 เมตร โบราณสถานที่สำคัญที่เหลืออยู่คือ หอดะม้อก (หอดั้งใหญ่โบราณ) วัดหลวงกลางเวียง หรือวัดบุญญาพิหาร

ตำนานเวียงเจ็ดตน ฉบับทองคำมั่งกล ได้กล่าวถึงวัดหลวงกลางเวียงว่า เจ้าคำโสมได้สร้างวิหารวัดหลวงกลางเวียง ถัดจากเจดีย์พระเจ้าสุทนต์มุนีองค์ใหญ่ สร้างวิหารวัดหมื่นตาก วิหารวัดน้ำหอม วิหารวัดน้ำทิพย์

ต่อมาในสมัยเจ้าทองคำคงทิพย์ เป็นพระยานครไทย พ.ศ. 2337 ได้สร้าง
กำแพงและคูเมือง พร้อมทั้งสร้างหอคำ ในปี พ.ศ. 2351 เจ้าทองคำคงทิพย์ ดำรง
ตำแหน่ง พระยานคร ในสมัยรัชกาลที่ 1 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 สมัยพระสุพุทธเลิศหล้า
นภาลัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เมืองนคร เมือง เวียงใหม่ เป็นหัวเมืองประเทศ
-ราช โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระสุพรรณบัตร ให้พระเจ้าเมืองนคร ในกำหนด
ทองคำมั่งคั่ง ใช้คำว่ายกย่องพิเศษเป็นมหาดลัษราช และมีขัตติยานามว่า "เจ้าสุวรรณทองคำ
พระเจ้าเมืองนคร หอทองคำคงทิพย์ "

ภายหลังสมัยพระเจ้าทองคำคงทิพย์แล้ว บุตรของ เมืองนคร คงมีตำแหน่ง เรียกว่า
ว่า พระยา คำว่าเจ้า... เจ้า... เจ้า... ตามลำดับวงศ์เจ้าเจ็ดคน จนกระทั่งถึงสมัย
รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่า ตำแหน่งพระยาเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากวงศ์เจ้าเจ็ดคน ควรมี
ตำแหน่งอันมีศักดิ์สูงกว่าตำแหน่งพระยาทั้งหลาย จึงมีจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ออกตั้งให้พระยารัตนาธิเบศร์ เป็น เจ้าวรญาณรังสีราชธรรม ตำแหน่ง พระยานครลำปาง
ในสมัยนี้ให้ทำพิธีปักเสาหลักเมือง ณ วัดป่าสัก ในปี พ.ศ. 2400*

ยุคแห่งการกอบกู้บ้านเมืองของชาวนครลำปาง

นับตั้งแต่สมัย พระเจ้าบุญเรืองนอง เป็นต้นมา ชาวไทยได้จัดตั้ง เจ้านายมากำกับการ
ปกครองหัวเมืองล้านนาไทย โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เชียงใหม่ ต่อมาในระยะหลัง
ได้ขยายไปอยู่ที่เชียงใหม่

การปกครองของพระยาพระยาพระยาหลังมีไถ่เมืองล้านนาไทยเป็นประเทศราช
อย่างแท้จริงตั้งแต่ก่อน เพราะมีการกบฏบ่อยครั้ง ประกอบกับพม่าต้องทำสงครามกับมอญ¹

* ปัจจุบันเสาหลักเมืองประดิษฐานอยู่ ณ ศาลหลักเมือง ภายในบริเวณ
ศาลากลางจังหวัดลำปาง.

¹ หม่องทินอง ประวัติศาสตร์พม่า, หน้า 95 - 96.

จึงได้ปกครองชาวล้านนาอย่างกตัญญู และเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น ทำให้ชาวอาณาจักร
 หลายนกลูกศิษย์ขึ้นก่อกบฏ แต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่งถึงสมัยของ "พระยาสุววะสีโยช
 สงคราม หรือ "หนานทิพย์ช้าง" สามารถตั้งตนเป็นใหญ่ที่นครลำปาง¹ ไคร่ระยะหนึ่ง
 ต่อมาชาวเมืองก็ประวญวญวญวญอีก ทางเมืองนครลำปางเกิดการแย่งชิงอำนาจ
 ระหว่าง เจ้าชายแก้ว (โอรสของหนานทิพย์ช้าง) เจ้าเมืองนครลำปาง กับท้าวลิ้นกาน
 เจ้าเมืองคนเดิม แต่เจ้าชายแก้วสู้ไม่ได้ จึงหนีไปพึ่ง เจ้าเมืองแพะ ภายหลังจากที่
 ผนวกกลับเข้ามามีอำนาจในล้านนาไทยอีก ก็ได้พิจารณาตัดสิน โดยให้เจ้าชายแก้ว กับ
 ท้าวลิ้นกานก้าน้ำแข็งสู้รบ ปรากฏว่าท้าวลิ้นกานแพ่ จึงถูกรับมาประหารชีวิต พร้อมกับรับ
 ทรัพย์สินและครอบครัว สำหรับสถานที่ก้าน้ำ ซึ่งเมือง อยู่บริเวณหน้าวัดป่าสัก ซึ่ง
 แยกจากวังหลวงในสมัยนั้น ยังมีศาลท้าวลิ้นกาน ปรากฏอยู่ตรงข้าง วัดป่าสักมาจน
 กระทั่งทุกวันนี้

พบ่าแต่ครั้งให้ เจ้าชายแก้วเป็นที่ " เจ้าฟ้าสุทธราชธานี" ครอง เมือง
 นครลำปาง แต่พบ่าก็ยังปกครองชาว นครลำปางอย่างกตัญญูหาบุญ หากผู้ใดคิดขึ้นก็จะ
 ถูกลงโทษอย่างหนัก นับตั้งแต่การจงจำ รับทรัพย์สินสมบัติ ลูกเมีย ไปจนถึงการ
 ประหารชีวิต อันเป็นสภาวะที่ชาวนครลำปางสุดแสนจะเกลียดชังไปได้ ทั้งนี้เมื่อพระเจ้า
 กรุงธนบุรี ทรงมีบัญชา ให้เจ้าพระยาจักรี และเจ้าพระยาสุรสีห์ (รัชกาลที่ 1 และ
 สมเด็จพระบรมราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท) ยกกองทัพไปตีเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2317
 เจ้าลาวีระ (โอรสของเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว) จึงพาอนุชาทั้งหกเข้าสวามิภักดิ์ แล้ว
 นำทหารชาวนครลำปาง เข้าสวามิภักดิ์ขึ้นไปที่เชียงใหม่ พบ่าได้จับเจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว
 ไว้เป็นประกัน เมื่อกองทัพไทยยกขึ้นไปตีเชียงใหม่ เจ้าลาวีระจึงนำทหารชาวนคร
 ลำปางที่นำเข้ามาเมืองได้ลดทอนช่วยพระยาลาดกจากที่กลุ่มซึ่งได้สำเร็จ แล้วนำกำลังพบกับ
 กองทัพไทยที่ ตุ่มพวนกลับไป²

¹หอสมุดแห่งชาติ เอกสารเลขที่ 14/ก. ถำนานเมืองลำปาง คนฉบับ
 เป็นโบราณ.

²ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์ ฉบับสาขาสมาคมเจ้าเจ็ดรักษาสมบัติวัฒนธรรม
 ประจวบจันทร์ลำปาง, หน้า 70 - 75.

ความดีความชอบครั้งใหญ่ เจ้ากาวิละได้รับพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง นครลำปาง¹ และยกนาเวียงเป็นเจ้าเมือง เชียงใหม่ตามลำดับ ส่วนเจ้าพระยาสุรสีห์ เสนอความเห็นสำคัญของไทย โต้แย้งว่าบุรีศรีรักษากรอบชิดกับพระนางศรีอินทรา กนิษฐาของเจ้ากาวิละ จึงให้ขุนนางบุรุษญวนมาช่วย เจ้าฟ้าหลวงชายแก้ว และโอรสทั้งเจ็ด เมื่อปรึกษากันแล้วก็เห็นแก่ภัยฉิบหายมิถุนานกาลตา จึงถวายพระนางให้เป็นชายาของเจ้าพระยาสุรสีห์² (ซึ่งปลายสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พระนางศรีอินทรา เห็นผู้มีบทบาทสำคัญในการปราบกบฏพระยาสุรสีห์ เพราะขณะนั้น เจ้าพระยาจักรีและเจ้าพระยาสุรสีห์ กำลังติดศึกสงครามคานเขมร)

ในปี พ.ศ. 2330 กองทัพพม่า ทัพละ 30,000 คน มีใจของนรพาลเป็นแม่ทัพยกมาตีเมืองพะเยา ได้แล้วยกมาล้อมนครลำปาง ตั้งค่ายอีกกองหนึ่ง ทัพละ 16,000 คน มีแม่ทัพแม่ทัพเป็นแม่ทัพยกเจ้าจอมป้าช้าง (เจ้ากาวิละตั้งมั่นอยู่ที่ป้าช้าง กองจะยกไปเมืองเชียงใหม่) ในระหว่างที่พม่าล้อมเมืองนครลำปางอยู่นั้นได้ยกพลเข้าปล้นเมืองหลายครั้ง เจ้าคำโสม (อนุชา เจ้ากาวิละ) เจ้าเมืองไถ่นำกำลังทหารอยู่ในเวียง เขมแข็ง พม่าล้อมเมืองอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งกองทัพทางกรุงเทพฯ ยกเข้ามาช่วย จึงนำกำลังออกตีกระหนาบ จนพม่าแตกพ่ายไป

ภายหลังเสร็จจากภารกิจสงครามคราวนี้ เจ้ากาวิละเจ้าเมือง เชียงใหม่และเจ้าคำโสมเจ้าเมืองนครลำปาง ได้พาพระอนุชา (เจ้าเจ็ดคน) เข้าเฝ้าสมเด็จพระบวรราชเจ้าบรมมหาสุรสิงหนาทแล้วถวายพระสุทนต์สิ่งดี ๆ ถวายไปประคองฐานันท์ กรุงเทพฯ มาจากระทั่งทุกวันนี้

¹ กรมศิลปากร พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 65 พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505, หน้า 154.

²ตำนานเจ้าเจ็ดพระองค์ , หน้า 76 - 78.

ในปีจุลศักราช 1156 (พ.ศ. 2237) เจ้ากาวิละได้เริ่มพระอนุชาทั้งหก
เข้าเฝ้า แล้วมีโอวาทกำสอน โดยมุ่งให้ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ แห่ง
ราชวงศ์จักรี ซึ่งมีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า

" ตั้งแต่เจ้าเราทั้งหลายไปทางด้านซ้ายไป ถึงตัวลูก ชั่วหลาน เกลบ
หือค ลี ตราบสิ้นเราตระกูลแห่งเราทั้งหอยา แม้ว่าลูก หอยา เกลบ หือค ลี
บุคคลใดยังมีใจใคร่กบฏ ก็อยู่รบกับพระมหากษัตริย์เจ้า (แห่งราชวงศ์จักรี) แล้วเอาตัว
และมาเมืองไปพึ่ง เ็น ชานาน ขาสอ ขากูดา ขาแก้ว ขาญวน ขอผู้นั้นไว้รักษาหยา
ตายาย พรันฉิมหาย เหม่อกบถกลาย หลันผวยเหม่อกบถเอา กอกา ตายไปแล้วก็ขอ
ให้ทกรกแสนแต่ก็มี อย่างใดเกิดโง่อก.... ผู้ใดยังมีใจกำโอวาทกำสอนแห่งเรา
อันเป็นเจ้าก็ ก็ขอไปอยู่สุข วุฒิวาเรื้อ ขอใหม่เศษะฤทธิอนุชาพรายชนะศัตรู มีที่ฆ่า
อายุมันยืนยาว " 1

นับตั้งแต่ขั้หมายครว่าปาง จึงได้เข้าร่วม เป็นกษัตริย์แห่งของ ราชอาณาจักร โดย
เจ้านายบุตรหลานในตระกูลเจ้า เข็ดคนก็ให้มีบทบาทสำคัญในการรวมหัวเมือง เหนือเข้ากับ
กรุง เทพมหานคร และมีความเห็นปึกแผ่น มั่นคง มาตราบเท่าทุกวันนี้

1 คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ทำนนานพื้นเมือง เชียงใหม่.

ลำดับเจ้าผู้ครองนครลำปาง

รวม 10 สมัยระหว่าง พ.ศ. 2317 - พ.ศ. 2465

1. พระเจ้ากาวิละ พ.ศ. 2317 - 2327 สมัยกรุงธนบุรีถึงรัชกาลที่ 1
เจ้าเจ็ดคนบุญสวน 1 ต่อมาได้เป็นพระเจ้าเชียงใหม่สมัยประเทศราช รัชกาลที่ 1
2. พระยาเก้าโสม พ.ศ. 2327 - 2337 สมัยรัชกาลที่ 1 เจ้าเจ็ดคนบุญสวน 2
3. พระยาจวงทิพย์ พ.ศ. 2337 - 2368 สมัยรัชกาลที่ 1 - 2 เจ้าเจ็ดคน
บุญสวน 4 เป็นพระยาปกครอง 9 ปี เป็นเจ้าผู้ครองนคร 3 ปี (ผู้สร้างหอคำและ
เมืองลำปางรุ่นหลัง)
4. พระชัยวงศ์ พ.ศ. 2368 - 2380 สมัยรัชกาลที่ 3 ราชบุตรพระยาเก้าโสม
5. พระยากันธิยะ พ.ศ. 2380 - 2381 สมัยรัชกาลที่ 3 ราชบุตรพระยาเก้าโสม
6. พระยาน้อยอินทร์ พ.ศ. 2381 - 2391 สมัยรัชกาลที่ 3 ราชบุตรพระยาเก้าโสม
7. พระยารัตนาธิเบศร์ พ.ศ. 2393 - 2416 สมัยรัชกาลที่ 3, 4 และ 5 ราชบุตร
พระยาเก้าโสม สมัยรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าพระราชทานยศเจ้าเมืองพ.ศ. 2399
8. เจ้าพรหมารัตนพิลาศ พ.ศ. 2416 - 2430 สมัยรัชกาลที่ 5 ราชบุตรเจ้าจวงทิพย์
ซึ่งเรียกกันว่า เจ้าหอคำน้อย
9. เจ้านรินชัยสวัสดิ์ พ.ศ. 2430 - 2440 สมัยรัชกาลที่ 5 ราชบุตรเจ้ารัตนาธิเบศร์
10. เจ้าบุญญาพิชัยมานิต พ.ศ. 2440 - 2465 สมัยรัชกาลที่ 5, 6 ราชบุตรเจ้า
นรินชัยสวัสดิ์ รัชสมัยเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2465 จากนั้นเลิกแต่งตั้งตำแหน่ง
เจ้าผู้ครองนคร

จังหวัดลำปางมีรายนามผู้ดำรงตำแหน่ง ผู้ว่าราชการเมือง หรือ ข้าหลวง
ประจำจังหวัด หรือ ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นลำดับมา ดังต่อไปนี้

1. พระยาสุเรนทรราชเสนา		พ.ศ. 2463 - 2470
2. พระยาวิเศษฤาษี		พ.ศ. 2471 - 2472
3. พระยาประเสริฐสุนทราศรัย		พ.ศ. 2472 - 2475
4. พระยากำทรพ่ายพิทักษ์		พ.ศ. 2475 - 2476
5. พระประจักษ์การบริรักษ์		พ.ศ. 2476 - 2480
6. พระยาพิพิธวิบูลย์		พ.ศ. 2481 - 2482
7. หลวงอุตรคิตดาภิบาล	18 เมษายน	พ.ศ. 2482 - 2484
8. หลวงเกษมประศาสน์	1 พฤษภาคม	พ.ศ. 2484 - 2485
9. หลวงศุภการบริรักษ์		พ.ศ. 2485 - 2489
10. ขุนสิมะสังข์สวัสดิ์	7 ตุลาคม	พ.ศ. 2489
	ถึง 6 ธันวาคม	พ.ศ. 2490
11. ขุนฉัตรสารสิทธิ์	6 ธันวาคม	พ.ศ. 2490
	ถึง 19 มกราคม	พ.ศ. 2494
12. นายทอง สุวรรณรัฐ	19 มกราคม	พ.ศ. 2494
	ถึง 30 มิถุนายน	พ.ศ. 2495
13. นายสุวรรณ รื่นยศ	12 กรกฎาคม	พ.ศ. 2495
	ถึง 12 ตุลาคม	พ.ศ. 2497
14. ขุนรัฐวิจิตร	12 ตุลาคม	พ.ศ. 2497
	ถึง 20 พฤษภาคม	พ.ศ. 2501
15. นายเชอม ศิริสนธิ	20 พฤษภาคม	พ.ศ. 2501
	ถึง 18 ธันวาคม	พ.ศ. 2504
16. นายสุบิน เกษทอง	18 ธันวาคม	พ.ศ. 2504
	ถึง 30 กันยายน	พ.ศ. 2515

17. นายชุม	บุญเรือง	1 ตุลาคม	พ.ศ. 2515
		ถึง 1 พฤศจิกายน	พ.ศ. 2516
18. นายสาราย	บุญสวัสดิ์	12 พฤศจิกายน	พ.ศ. 2516
		ถึง กุมภาพันธ์	พ.ศ. 2519
19. นายไสว	ศิริมงคล	5 กุมภาพันธ์	พ.ศ. 2519
		ถึง	พ.ศ. 2523
20. นายสาราย	พงษ์ประสิทธิ์	ตั้งแต่	พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2524
21. นายวงษ์	ฉายชูธรรม		พ.ศ. 2524 - ปัจจุบัน (พ.ศ. 2527)

ประวัติโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญของจังหวัดลำปาง

วัดพระธาตุลำปางหลวง

วันประเพณี เดือนมกราคม (เชษฐีเดือน 12 โท) ตรงกับวันลอยกระทง

วัดพระธาตุลำปางหลวงตั้งอยู่ในเขตบ้านลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากตัวเมืองจังหวัดลำปางโดยเส้นทางรถยนต์ราว 16 กิโลเมตร ตั้งอยู่ที่

องค์พระธาตุเจดีย์สูง 45 เมตรตั้งอยู่บนเนินสูงอีก 5 เมตร เป็นปูชนียสถานสำคัญของจังหวัดลำปาง และมีความเกี่ยวข้องกับสมัยเมื่อพุทธศาสนาเผยแพรสู่สุวรรณภูมิ เพราะในสมัยอาณาจักรทวารวดี เมื่อพุทธศตวรรษที่ 12 มีร่องรอยเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และอาณาจักรนี้ก็มีเมืองศรีบุญไชย และเขลางค์กู่เป็นมหานครไม่มีอาณาจักรใด ๆ ที่ทิ้งร่องรอยแห่งความเจริญรุ่งเรืองแถบนี้มาก่อน และในสมัยเขลางค์นคร เคยกล่าวถึงการสร้างมหาอารามใดที่จะแสดงถึงความสำคัญเหนือพระธาตุลำปาง แห่งเมืองลัมพักปโปนได้โดย

พระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่บนซากเมืองโบราณเรียกว่า เมืองลำปาง หรือ ลัมพักปโปะ เคยมีผู้พบร่องรอยวัฒนธรรมสมัยชวาหิน และลูกปัดหินในบริเวณใกล้เคียง ๆ มีเศษเครื่องปั้นดินเผาตามโลก และซากโบราณสถานเป็นอาณานิเวศ เมื่อสอบถามตำนานพระปฐมเจดีย์ ฉบับพระยามหาอรรถนิกร เจ้าพระมาตีพากรวงศ์ เรียบเรียงในฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ ร.ศ. 128 มีความว่า พ.ศ. 1234 พระยาภานุรักษ์ไชย พระยาไสทองยกกองทัพขึ้นไปเมืองลำพูน ไปนมัสการพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าถึงสามปีแล้วยกกองทัพลงมาเมืองโต๋ จึงปราบเงินปราบทองทางสาวตอกคอกไม้ ถวายพระบรมธาตุ มาทุก ๆ ตำบล แต่เมืองลำพูน ลำปางลงมาทางบาง เคียนางบวชจนถึง เมืองนครไชยศรี

ตำนานกล่าวถึงสถาปนาชุมชนสมัยที่มีชาวลัวะชื่อ อ้ายคอน อยู่ ณ เมืองลัมพักปะ
ต่อมาสมัยพระเจ้าอโศกส่งพระอนุชาธิราช และเมกขิยะธรรมา นำพระธิดาธิดาบรรจุ ห้าง
พระสุทธปริณีพพานได้ 218 ปี

ต่อมาพระวันทเทวราชแห่ง เมืองสุวรรณภูมิ สร้างพระเจดีย์ฐานตั้งแปมปากน้ำ

ต่อมายังมีพระยาพลราชแห่งพลนครจะขุดพระธาตุไม่สำเร็จ จึงนำนักโทษ
4 คน ข่าสังเวชธรณี ผังสี่ทิศพระธาตุ ปลูกกันกระจายกลางหลุมพระธาตุ

พ.ศ. 1956 พระนางคิโลกปศุตามหาแก้วเสด็จกลับจากพัฒนาทางแม่สลัก
ไคคงทัพที่สมบาว พบพระธาตุปฏิหารย์บนเนินเจดีย์ร้าง ไคอินฐานม่อนน้ำกลาง เมือง
ลัมพักปะ เพื่อให้ทันการนำขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยสืบไป

พ.ศ. 1992 เจ้าหาญแกทอง (คือหมื่นกงนคร) กรองเมืองนคร ขุดค้น
กระจายและซากกระดูกคน 4 ทิศที่พระยาพลราชผัง กรองพระเจดีย์สร้างพ่อพุทธบาท

ในสมัยศรีอยุธยา พระนางจามเทวี เคยเสด็จสู่วัดพระธาตุลำปางหลวง
สมัยล้านนาไทยก็ได้เสด็จนมัสการพระธาตุลำปางหลวง

ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาต่อสมัยธนบุรี วัดพระธาตุลำปางหลวง กลายเป็น
ปรการที่กษัตริย์ทางนำลดาสาชาวลำปาง 300 เจ้าหิงอำนาจกันในเขตวัดลำปาง
หลวง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เจ้าพระยาจักร และเจ้าพระยาสุรสีห์
ยกทัพสมัยกรุงธนบุรีรบเชียงใหม่ของพม่า (พ.ศ. 2319) ได้ประทับอยู่ที่วัดลำปางหลวง
และเป็นสถานที่เจ้านครและเจ้าวงศ์ 7 คน ใช้เป็นทอวางการรับรอง

วัดพระธาตุลำปางหลวงปัจจุบัน มีพิพิธภัณฑ์รักษาสีงล้ำค่าในสกุลนครลำปาง
ไว้วางทั้งพระแก้วมรกตคอนเภา พระศิลาละโว้ และศิลาจารึกหลักสำคัญหลายหลัก

วัดพระธาตุเสด็จ

ประเพณีวันเพ็ญเดือน 5 เหนือ (เพ็ญเดือนสามโคก) ตรงกับวันมาฆบูชา

วัดพระธาตุเสด็จ ตั้งอยู่ในเขตตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง อยู่บนเส้นทางสาย ลำปาง - เชียงราย ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 16 แยกเข้าไปโดยทางบรูณะอีก 1 กิโลเมตรเศษ

วัดนี้มีตำนานกล่าวถึงพระนางจามเทวี เสด็จลงมาสร้างพระบรมธาตุเหนือเมืองศรีนครไชย เรียกว่า คอนพะโหมง ประทับอยู่ระหว่างคณอัคสองกนพระนางอธิษฐานขอให้คนสักหิ้งคองอยู่บนพื้นนี้ จากนั้นก็เกิดปรากฏการณ์พระธาตุเสด็จวางเหนือถนนจางวาคอมาสมับเจ้าหาญแตกกองสร้าง เจดีย์วัดพระธาตุลำปางแล้ว จึงก่อสร้างพระเจดีย์วัดพระธาตุเสด็จ ราว ๆ หลัง พ.ศ. 1992

วัดพระธาตุเสด็จนี้ นอกจากพระธาตุเจดีย์ ซึ่งถือเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ระหว่างพระธาตุ 3 แห่งของ เมืองนครลำปาง คือ พระธาตุลำปางหลวง พระธาตุวัดพระแก้วคอนเคา พระธาตุวัดพระธาตุเสด็จ ยังเป็นวัดที่มีเหตุอัศจรรย์ในการรวมสิ่งสำคัญไว้ในสถานที่แห่งนี้ได้แก่ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์สำคัญของกษัตริย์แห่งเมือง เชียงแสน แบบสิงห์สามปางมารวิชัย อัครสมาธิราบ หน้าตักกว้าง 60 นิ้ว สูงส่วนองค์ถึงพระรัศมีเมาที่ 71 นิ้ว ได้จากวัดร้างมุงเมือง อำเภอ เชียงแสน ซึ่งชาว เชียงแสนหวงแหนมาก แต่บรรพกาลอุบาสกอุบาสิกาแห่งวัดพระธาตุเสด็จไปขออัญเชิญมาเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ประดิษฐานในวิหารคณะภริยาหญิงล้วน คือวิหารจามเทวี อยู่ภายในเนื้อขององค์พระธาตุ

ยังมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางลีลา องค์ประธานของวัดข้างกำแพงวัดด้านพระนางเจ้ามาตุสสรสร้างแก่ พ.ศ. 1967 สูง 13 ฟุต 4 นิ้ว ชาวจังหวัดลำปางไปขออัญเชิญมาโดยลำเลียงเป็นตอน ๆ ทางรถไฟ เมื่อราว พ.ศ. 2475 พระปางลีลาองค์นี้ คือ พระปางลีลาอิทธิพลสุโขทัยที่สวยงามที่สุดใหญ่ที่สุดของ เมื่อนาน ไปสักขยู่ที่วัดพระธาตุเสด็จลำปาง ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวงด้านตะวันออกขององค์พระธาตุเจดีย์

ยังมีพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งเพ็ญมาเป็นพระทองคำหลังจากรอยพอกกระเทาะ ขนาดหน้าตักกว้าง 40 นิ้ว สูง 44 นิ้ว ปางมารวิชัยชกสมาธิราบในวิหารสุวรรณโกมกำ ฝีมือพระพุทธรูปองค์นี้ กราบกับช่างสกุลเกี่ยวกับสมัย เจ้าหาญสีหัต (พ.ศ. 2039) ผู้สร้างพระเจ้าหลานทอง พ.ศ. 2044 ที่วัดลำปางหลวง เจ้าแม่เทวของเจ้าหาญสีหัต สร้างพระสามแสนทองในศกเดียวกัน ฝีมือคล้ายพระทองคำที่วัดพระธาตุเสด็จ มีชื่อใน บทคำทำนายปัญดาลันทองว่า " พระเจ้าค่างคองาน "

วัดพระแก้วดอนเต้า

วันประเพณี วันเพ็ญเดือน 8 เดือน (เพ็ญเดือน 6 โศก) ตรงกับวันวิสาขบูชา

วัดพระแก้วจังหวัดลำปางปัจจุบันตั้งอยู่เขตตำบลเวียงเหนือ ถนนพระแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นวัดที่มีเจดีย์สูงตระหง่าน มีพิพิธภัณฑสถานเป็นมรดกของ ชาวลำปางสืบไป องค์เจดีย์สูง 46 เมตร ฐานกว้าง 27.60 เมตร วัดโดยรอบ 110.40 เมตร ตั้งอยู่บนเนินสูงราว 4 เมตร เป็นองค์เจดีย์ที่เจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์สุดท้ายบูรณะให้สูงจากซากเจดีย์เดิมแบบคล้ายเจดีย์วัดพระธาตุเสด็จมาเป็นแบบ องค์ระฆังใหญ่ เมื่อพ.ศ. 2449

มีพระพุทธรูปไสยาสน์องค์ใหญ่สูง 4 ศอก ยาว 12 ศอก เกษียรณะ พระเจดีย์โดยระอโนชัยธรรมมูลี่แห่งวัดคงสนุก

ตำนานวัดพระแก้วกล่าวไว้ว่าสมัยหนึ่ง นางสุชาดาคาใจนำมะเต้า (แตงโม) ไปถวายพระมหาเถระ ที่วัดมณฑลตอนเช้าเมื่อถวายออกมา ก็สมแก่วมรกอยู่ในผลมะเต้านั้น พระมหาเถระจึงให้ช่างนำไปแกะสลักเป็นพระพุทธรูปจึงไต่ถามว่า พระแก้วมรกต ต่อมา ได้มีผู้ไปเห็นคุณเจ้าผู้ครองนคร กล่าวหาว่าพระมหาเถระ เจ้าองค์นั้นกับนางสุชากามีความ ประพฤติไปในทางชู้สาวถึงกับไต่เต้าเป็นสามัคคีกัน เจ้าผู้ครองนคร เป็นคนค่อนข้างหยาบ ใจง่ายไม่ทันสืบสวน พิจารณาให้ลงแต่ ไต่สั่งลงโทษให้นำนางสุชากาไปประหารชีวิต นางสุชากาได้คงจิตอธิษฐานว่า ถ้าตนมีความผิดตามข้อกล่าวหาจริง ก็ขอให้โลหิตลงสู่พื้นดิน

แต่ถ้าคนไม่มีขอให้โลหิตไหลพุ่งไปใต้อากาศ เมื่อเพศผาตลงตามประหารปรากฏว่าโลหิตไหลพุ่งไปในอากาศตามที่นางอธิษฐานไว้ เพศผาตจึงนำความนี้ไปเพื่อกุศลใหญ่กรงนกรทราบ เจ้าผู้กรงนกรสำนักฝึกถ้ำวราปรกรมเป็นกำลังถึง เกิดความกุ่มกั่ง เสียสติ และถึงกับพิราลัยไปในที่สุด สถานที่ ๆ นางสุชาดาถูกนำไปประหารชีวิตนั้นเรียกกันทุกวันนี้ว่า "วังยาเฒ่า" เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์จะมีชาวบ้านไปก่อกเจดีย์ทรายอุทิศส่วนกุศลให้นางเสมอ ส่วนสถานที่ตั้งบ้านเรือนของนางสุชาดา ได้มีผู้บริจาคศรัทธา ในคุณงามความดีของนาง บริจาคทรัพย์สร้างวัดขึ้นมีชื่อว่า "วัดสุชาดา" ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ติดกับวัดพระแก้วคอนเภา สถานที่ซึ่งนางสุชาดาหนีเข้ามาถูกวัดพระแก้วเป็นกรงสุดท้าย ขณะถูกนำไปประหารชีวิตใกล้สร้าง "วัดนาง เฒ่ายว" ประตุมืองที่เพศผาตนำนางออกไปประหาร เรียกว่า " ประตูทานาง " ส่วนพระสมเด็จระกอม้าไคนำพระแก้วมรกตไปฝากไว้ที่วัดระฆาคุลำปางหลวง แล้วก็หายสาบสูญไป พระแก้วมรกตจึงอยู่ที่วัดระฆาคุลำปางหลวงมา ครายเฒ่าทุกวันนี้

วัดเจ็ดยาว

เป็นปูชนียสถานที่ เป็นศรีสง่าและเป็นที่เคารพสักการะของชาว เมืองลำปาง อีกแห่งหนึ่งที่สวยงามนามเรา จะมองเห็นเจดีย์ทรงแบบพม่า กิ่ง เรียงรายขาว เกินอยู่ อย่างชัดเจน วัดนี้จะสร้างแต่ครั้งใดนั้น ไม่ใคร่ระบุไว้ ในตำนานพื้นเมือง เพียงแต่กล่าวไว้ว่า เมื่อประมาณ 60 ปี ล่วงมาแล้ว ณ บริเวณวัดนี้เป็นที่รกร้าง คนไม้และเครือเขาเถาวัลย์ขึ้นเต็มไปหมดคงมีฐานพระเจดีย์ปรากฏอยู่และมีวิหาร เล็ก ๆ อยู่หลังหนึ่ง หลังคามุง กล้วยากาสำหรับ เป็นที่ประกอบกิจทางศาสนา

ต่อมาใน พ.ศ. 2465 มีพระภิกษุพม่า รูปหนึ่งชื่อ อุชยันตะมาจากเมือง มัตตเล ประเทศพม่า ไคนำเอาตำนานชาวมอญ และเอาพานให้พวกพม่าที่เมือง ลำปาง พึ่งถวายศรัทธาทั้ง พม่าและไทยมีความเลื่อมใสจึงช่วยกันแผ้วถาง และปฏิสังขรณ์ พระเจดีย์ขึ้น และซุกใส่ของโบราณวัตถุต่าง อย่าง เช่น พระพุทธรูป สมัย เชียงแสนและ พระกงลำพูนบรรจุในไห 1 ไห ซึ่งบรรจุพระโคตรบรรจุไว้ที่เดิมทั้งหมด

วัดปงสนุก

วัดปงสนุก ในจังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ในเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง อยู่บนถนนปงสนุก แบ่งเป็นวัดปงสนุกใต้ (วัดบน) และวัดปงสนุกเหนือ (วัดกลาง)

ประวัติเดิม วัดนี้ชื่อวัดเชียงภูมิ อยู่ใกล้ประตูโบราณสมัยเมืองเชลางกรูครั้งที่ 2 คือประตูเชียงใหม่ชื่อวัดเชียงภูมิ มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า วัดศรีจอมไกล คือ วัดบนที่เป็นจอมพระเจดีย์ วัดปงสนุก เป็นชื่อวัดใหม่เมืองเชียงแสน วัดแห่งนี้มีชื่อว่า ปงสนุก หลังการอพยพของชาวเชียงแสนรุ่นแรกสู่เมืองนครสมัยทัพเชียงใหม่ และนครลำปางที่เชียงแสนเมื่อ พ.ศ. 2347 สมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งโลกวาทกอนชาวเชียงแสนมาครอบครัวส่วนหนึ่งมาตั้งบ้านเรือนอยู่แถบวัดปงสนุก ต่อมาวัดปงสนุกได้รับการฟื้นฟูโดยครูบาโน สมัยเจ้าหลวงวรญาณรังษีเจ้าผู้ครองนครลำปาง ได้พระยาโลมะวิสัยช่วยบูรณะวัดศรีจอมไกลปงสนุก ขึ้นฉัตรเจดีย์เมื่อแรม 16 ค่ำเดือน 6 เดือน พ.ศ. 2402 นอกจากนี้วัดปงสนุก ยังเป็นวัดสะคือเมืองและฝั่งหลักเมืองอินทขิลหลักแรกเมื่อ พ.ศ. 2400

วัดนี้เป็นวัดที่มีศิลปอันงามและแปลก เพราะสมัยเจ้าสกุลเกาพะเขาดอยู่ในนครลำปาง มีเจ้าสกุลเมืองพร้าวอยู่รวมกันไว้ตั้ง เป็นสกุลพะเยาใหม่ โดยมีเจ้าสกุลเกาลำปาง ไปรวมเป็นสกุลพะเยาครั้งหลังสุด รูปปั้นตัวสิงห์ตัวมารูปรางแปลก ๆ ของวัดปงสนุกใหม่เหมือนศิลปวัดใต้ในเมืองลำปาง

นอกจากนี้ ยังมีปราสาทพระพุทธรูปโคกนโปธิสองก ซึ่ง เป็นศิลปแบบเมืองเชียงเกียง ที่ครูบาโนโฑขาว เชียงเกียงออกแบบปราสาทเจ้าฟ้าเชียงเกียง พระพุทธไสยาสน์บูรณสมัยเจ้าหลวงวรญาณรังษี

วัดปงสนุก ยังมีศาลเจ้าพ่อเมืองตู และพระเมืองแก้ว อันเป็นศาลเก่าของสกุลพะเยาสืบจนปัจจุบันมีประเพณีสักการบูชา พระเมืองตูก็คือ นามของพระยาเมืองพะเยา เมืองแก้วก็คือพระยาเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นประยูรญาติ

หลังพระยาหัว เคียนพะเยาพิราลัยพระ เมืองแก้ว แต่งตั้งพระ เมืองตู เป็นพระยา เจ้าเมือง พะเยา ไกรวมกุศลสร้างทำนุบำรุงพุทธศาสนารวมทั้ง วัดทุ่ง เอยิง พระ เจ้าคนหลวงที่มี ชาวตากั๋บย้ายสองคนช่วยกันสร้างเสรีจราว พ.ศ. 2040

วัดปงสนุกเหนือ ปงสนุกใต้ เป็นวัดที่สวยงามมาก ถึงบนลอยที่ก่อขึ้นเป็น ราวฐานแสดงถึงความมีอำนาจของผู้สร้างแก่สมัยแรก และเริ่มวัดประวัติศาสตร์สำคัญ ควรไ้ชมเป็นอย่างยิ่ง

วัดภูค่า วัดภูขาว วัดภูแดง

เรื่องราวของวัดภูขาวปรากฏหลักฐานอยู่ในนินทาคอมาลี คำนานสีกขี้ปฏิมากรณ และในพงศาวดารโยนกเกี่ยวกับเรื่องพระสีกขี้ปฏิมากรณ พระศีกาคำที่พระยาละโว พระราชทานให้พระนางจามเทวี ประดิษฐานไว้ที่เขลางค์ ณ เสดศกฏารามคือ วัดภูขาว

วัดภูขาว เคยปรากฏชื่อในตำนานจุมภิตนคร กล่าวถึง เหตุการณ์ก่อน เจ้าหาญสี่ทิศเมืองนครสร้างอุโบสถ พ.ศ. 2051 มีผู้อาราธนาพระบารมี ภูท้าวหัวฝาย ละโว้วัดภูขาวลสะกอน ไปรักษาพระศุพทจรมพิงค์

ปัจจุบันวัดภูขาวคือ ซากวัดร้างในเขตวัดภูค่า ตำบลบ่อแก้ว ติดต่อกับเขต ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง ห่างจากเขตเทศบาลเมืองลำปางไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ตามเส้นทางจากบริเวณหน้าโรงพยาบาลลำปางตอนตอกกับถนน รัษฎาไปตามถนนสายวัดพระเจ้าทันใจ เพียงระยะทางราว 1 กิโลเมตร

จากการสำรวจซากเมืองโบราณเขลางค์ โยคมีการสำรวจทางพื้นดิน และสำรวจทางอากาศจะพบเนินดินถนนโบราณทอดจากศูนย์กลางวัดพระแก้วคอนเคา ผ่านทาง ประตูศาลหลังวัดหัวขวงอัน เป็นตัวเมืองโบราณสู่วัดร้างชั้นเชิง สู่วัดพระเจ้าทันใจ อันเป็นบริเวณติดต่อดวัดภูค่ารวมทั้งวัดร้างภูขาว และวัดร้างภูแดง ซากวัฒนธรรมเก่าแก่ที่ เหลืออยู่เป็นร่องรอยในบริเวณรอบ ๆ มีของโบราณหลายแห่ง เศษกระเบื้องดินเผาและ ซากเตาไฟบริเวณที่เรียกว่า บวกรหม้อแกงทอง รวมทั้งซากวัดร้างที่ไม่ทราบประวัติชื่อ

อีกหลายแห่ง ร่องรอยชุมชนที่เกบอโยอาศัยแคว้นยหริภุญไชยรวมทั้งสิ้น พระพุทธรูปปั้นเป็น
ประทับพระเจดีย์วัดบ้านเชิงที่เกอถึงเขมยหริภุญไชย พระเกวี่องแบบหริภุญไชย

ส่วนวัดกุฎ้ำเป็นวัดร้างมานาน อาจจะเป็นวัดที่เคยร้างมาแล้วหลายสมัย
สมัยหลังสุดปรากฏในบันทึกของพระอินทร์ธรรมมุนี (ครูบาโน) วัดปลงสนุกว่าเมื่อ พ.ศ.
2404 วันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 เพื่อบุชพบพระพุทธรูปทองเหลืองวัดกุฎ้ำ นำมา
คอเสียรและคอพระบาทนำมาประดิษฐานคานชายขององค์พระประธานพระเจ้าทันใจ
สำหรับองค์พระประธานนั้นก็เป็นพระที่จรมคินเพราะฐานขุมจรมคินมานานแล้ว ไค้กวานอันสูง
ระคัยเคิมโคโยไซกำลังคนมาคยกรว่าบูรณะวัดพระเจ้าทันใจ แด พ.ศ. 2437 เป็นคณมา

จากร่องรอยบางอย่างของวัดกุฎ้ำ รวมทั้งโบราณสถานทีรอบ ๆ และวัดคู่อ
เกี่ยวของมีอาณาบริเวณกว้างขวางถึงหนองฟ้าเลื่อน หรือหนองปทุมมา วัดพระเจ้าทันใจ
ก็คือวัดศรีประทุมมา สมัยพระอินทร์วัดปลงสนุกคือ ครูบาโน เริ่มบูรณะวัดศรีประทุมมา
คือ วัดพระเจ้าทันใจคองมา ระยะเวลาแสดงว่าวัดกุฎ้ำเป็นวัดร้าง สระประทุมมาคังกลว
ก็คือ หนองฟ้าเลื่อน

ความสำคัญในตำนานวัดกุฎ้ำ

"จักกล่าวถึงตำนานวัดกุฎ้ำเมืองนครลำปางอันถนัดพิงทอวย เรียกว่าวัดกุฎ้ำขาวและ
กุฎ้ำแดง มาคองเทากาลบัดนี้ ปางเมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระชนมายุ 70 ปี มีพระยา
เทศาคะแหง เมืองที่สระวะ เป็นพระยาชอมลาเนือเถื่อนกวางฝานชอมลาศัตว์ริมหนองน้ำ
แห่งหนึ่ง ศัตว์คามากมายเรียกทีทรงนี้ว่า " บวกหม้อแกงทอง" เขาจึงเรียกพระยา
นี้ว่า พระยาพรานป่า กรังพระพุทธเจ้าจำแลงเป็นกวางค้ำ นำเอาพระยาพรานป่า
ไปถึงโคกนมะม่วง จึงแสดงธรรมเทศนาไปคร

พระยาพรานเลื่อมใส สมาทานศีลห้าถวายสมอเป็นเครื่องขบฉัน พระพุทธเจ้า
นำเมล็ดสมอที่หลือหวานไว้ทหนองน้ำแห่งหนึ่ง จึงเรียกว่า หนองมะนะ (หนอง เมล็ดสมอ)
พระยาพรานป่า วางเครื่องขบเล็กสาสัตว์คักข่างขบคักไปในบริเวณที่เรียกว่า ห้วยกง
(ห้วยขม)

พระพุทธเจ้าอริยฐานควบโลหิตุบาทเบ็องชายเป็นพระธาตุสามดวงอันพระยา
นั้นนำโคลงคำร้องรับทรงมีพุทธพภาษันว่า สถานที่ทรงนี้ จักกลายเป็นกุฎำ อีก 800 ปี
จักเป็นกุฎแคง อีก 500 ปี จักเป็นกุฎขาว (รวมระยะเวลาราว 1300 ปี ถัดจาก
นั้นก็ใกล้เคียงกับสมัยพระนางจามเทวี)

หลังพุทธนิพพานได้ 300 ปี พระยาอโศกจะนำพระธาตุมาบรรจุนานอีก
600 ปี จักร้างเสีย 200 ปี จึงสมัยจามเทวี พระนางสร้างวิหารพุทธรูปอุโบสถ
กำแพงอะประตุโขง อีก 500 ปี จักมีการรบพุ่งแยกราช นาน 400 ปี
พระมหากษัตริย์ชาติจักเพ่ง

จากนั้นจักมีสัมภารเทวบุตรและมหาเทวี นำพระบรมธาตุะชั้นบนสำเภ
ประภัสสรยาว 3 วา กว้าง 2 ศอก มีปราสาทใหญ่ 2 ศอก สูง 7 ศอก แต่เจ้า
ในเมือง เรียก "สำเภาคำ" เฉลิมฉลองสมโภชแล้วนำบรรจุในหลุมกอกวามเป็นพระมณฑป
เจดีย์สี่มุม ชุกสรระกว้างรดยาว เรียกว่า "หนองฟ้าเลื่อน" เพราะขณะสมโภช เกิด
นิมิตฝนตกลงชุกสรระเป็นบริเวณให้เก็บน้ำ หนองนั้นปลูกดอกบัวไว้จึง เรียกว่า
"หนองบัวมา" สืบมาเกกาลบัดนี้ "

ชานานามพระธาตุนี้ว่า " วิคสุวรรณเวฬุวันนารามกุฎำ " สืบมา

หออะม็อก

ตั้งอยู่บ้านศรีเกิด ห่างจากศาลากลางประมาณ 150 เมตร ริมกำแพง
เมือง เป็นหอระและหอเก็บน้ำให้กินเป็น ลูกปั้นแบบโบราณ หอนี้ก่อด้วยอิฐเป็นรูปวงกลม
สูง 12 เมตร มีทางเข้าด้านเดียว สันเกตจากก้อนอิฐเล็ก คงสร้างเมื่อสมัย
200 ปีเศษมาแล้ว

จารึกที่เกี่ยวข้องกับนครลำปาง

1. หมายเลข ลป.1 ศิลาจารึกอักษรแบบฝักขาม ของเจ้าหมื่นคำเพชร จศ. 838 (พ.ศ. 2019) เป็นของวัดลำปางหลวงเดิม หายสาบสูญไปสมัย มร. ไอเซ็นโอเพอร์ วิศวกรรถไฟ ชาวเยอรมันเจาะดำขุนตาลที่ลำปาง ต่อมาภรรยา ของเขานำมามอบเป็นสมบัติ พิพิภภัณฑ์ของหอสมุดแห่งชาติ หลังจากส่าปีเสียบั้ววัดแล้ว จารึกหลักนี้กล่าวถึง เจ้าหมื่นคำเพชรสร้างวิหาร มีพระพุทธรูปท่าน้ำคำแสนคำคือ วิหาร พระพุทธรูปอัฐิปูนท่าน้ำทองในวัดพระธาตุลำปางหลวง มีปัจจุบัน
2. หมายเลข ลป.2 ศิลาจารึกอักษรแบบฝักขาม ของเจ้าหาญสีห์ต จศ. 858 (พ.ศ. 2029) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง กล่าวถึงการสร้างวิหารหลวง พระธาตุและการหล่อพระพุทธรูปสัมฤทธิ์พระเจ้าล้านทอง
3. หมายเลข ลป.3 ศิลาจารึกอักษรแบบฝักขามของเจ้ายาวิละ จศ. 1158 (พ.ศ. 2339) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง
4. หมายเลข ลป.3 ศิลาจารึกอักษรพื้นเมืองของเจ้าสุวรรณหอกคำเขื่องศ์ คัมภภบุรี จศ. 1194 (พ.ศ. 2375) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง
5. หมายเลข ลป.5 ศิลาจารึกอักษรพื้นเมืองของหอหน้าเมืองนคร จศ.1201 (พ.ศ. 2382) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง
6. หมายเลข ลป.6 ศิลาจารึกแบบฝักขามของพระยาลานนา โทธาธิปไตย จศ. 848 (พ.ศ. 2026) นำมาจากเวียงลอไว้ที่วัดเข็ญจรายลำปาง เฉพาะศิลาจารึกนี้ ทางหอสมุดแห่งชาติมีตะ เบี้ยบประวัติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสำรวจไว้ออน พบครั้งแรกที่อำเภอลำปาง
7. หมายเลข ลป.7 ศิลาจารึกอักษรแบบฝักขาม ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเจ้า จศ. 864 (พ.ศ. 2935) ณ ศาลากลางจังหวัดลำปาง
8. หมายเลข ลป.8 จารึกที่ฐานพระพุทธรูป ปางไสยาสน์ วัดเกาะ วาลุการาม ของพระยาแสนหลวงพิงกไชย จศ.964 (พ.ศ. 2145) เป็นพระพุทธรูปยาว 174 ซม.

9. หมายเลข ลป.9 ศิลาวารึกอักษรแบบฝักขาม เจ้าเมืองงาว ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

10. หมายเลข ลป.10 จารึกที่ฐานพระพุทธรูป ปางมารวิชัย อักษรแบบฝักขาม ของเจ้าเมืองน้อยหม่นวงศ์มณฑลเมืองยี่ริง การเจ้าเพียรพระ จศ.876 (พ.ศ. 2557) พระพุทธรูปหน้าถักกว้าง 31 ซม. สูง 44 ซม.

11. หมายเลข ลป.11 ศิลาวารึกของเจ้านิเวศน์ยี่ริง อักษรพื้นเมือง พ.ศ. 2374 สร้างวิหารในวัดกะตึก

ประวัติเจ้าพ่อหลักเมืองนครลำปาง

ปัจจุบันศาลเจ้าพ่อหลักเมืองนครลำปาง ตั้งอยู่ ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดลำปาง มุมตะวันตกเฉียงใต้ มีหลักเสาไม้สัก 3 หลัก แต่เดิมหลักที่ 1 เคยอยู่ในฝั่งท่าบดเวียงเหนือ ต่อมาย้ายมาฝั่งท่าบดหัวเวียง ณ คู่มุเจ้าราชวงศ์เกา จนกระทั่งสมัยตั้งหลักเมืองหลักที่ 2 และหลักที่ 3 และย้ายมายังบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดลำปาง

หลักเมืองหลักแรกเริ่มในสมัยเจ้าหลวงวรวงศาธรรมิกราช เจ้าผู้ครองลำปางที่ 7 ก่อนหน้านั้นไม่ปรากฏว่ามีเจ้าผู้ครองนครองค์ใดทำพิธีปักหลักเมืองมาก่อน ปรากฏเรื่องราวสืบเนื่องแต่พระราชประวัติ ดังนี้

นับแต่เริ่มสมัยรัตนโกสินทร์ แต่สมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่ 1 ปฐมวงศ์จักรี พระองค์ทรงสร้างกรุงเทพฯพระมหานคร พร้อมประกอบพิธีตั้งหลักเมืองเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 ต่อมาเมื่อสืบมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 สมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) ทรงขยายคูเมือง พร้อมแนวปราการและป้อมพระนครชั้นนอก จึงได้ปลุกขาศาเมืองพร้อมตั้งหลักเมืองใหม่

ในรัชกาลที่ 4 นี้เองที่ทรงมีพระราชดำริว่า ตำแหน่งพระยาครองต่าง ๆ ในมณฑลฝ่ายเหนือโดยเฉพาะผู้ที่ใกล้ชิดสกุลจากเชื้อเจ้า ควรจะมีตำแหน่ง เจ้าซึ่งมีตำแหน่ง สูงกว่าเค็ม เช่น เจ้านครสูงกว่าพระยามนกร เจ้าอุปราชสูงกว่าพระยาอุปราชฯ ใน พ.ศ. 2399 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนนิสิริยศพระยาอุปราชนฤมิตรราชธานี เป็นเจ้าวรญาณรังษีราชธรรม เจ้าผู้ครองนครลำปาง เจ้าวรญาณรังษีราชธรรม ก็นิโอรสของพระยาคำโสม

เจ้าวรญาณรังษีราชธรรม ปราบถึงหลักเมืองนครลำปาง ยังไม่เคยมีมาก่อน จึงได้ประกอบพิธีฝังหลักเมือง ณ บริเวณทุ่งสนุก อันเป็นสระคือเมืองในสมัยนั้น เป็นหลักแรกเมื่อ จ.ศ. 1219 (พ.ศ. 2400) ปีเมืองใต้ (นิมะเส็งจัตวาศึกเหนือ) เกือบ 9 เหนือ ขึ้น 5 คำ ยามตกเช้า โดยมีพระสงฆ์ 4 รูป และพ่อเมืองทั้ง 4 รวมพิธี สมัยนั้นบริเวณดังกล่าวเป็นที่รับฝั่งน้ำปัจจุบันกลายเป็นที่คักคอดน

หลักเมืองหลักที่ 2 มีในสมัยเจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์ที่ 3 คือ เจ้าพรหมพิชัยธาดา โอรสเจ้าสุวรรณทองคำวงศ์พิชัย พระเจ้าเมืองนครที่ 3 เจ้าพรหมพิชัยธาดา เป็นเจ้าผู้ครองนครลำปางเมื่อ พ.ศ. 2416 ในสมัยรัชกาลที่ 5 หลักเมืองหลักที่ 2 ฝัง ณ วังเมืองปัจจุบันข้างคูเมืองเจ้าราชวงศ์เกา ซึ่งสมัยนั้นบริเวณที่ฝัง หลักเมือง เกา เป็นที่ใกล้ลำน้ำ โดยถนนที่พืชร้างปัจจุบันตั้งสายริมฝั่งน้ำ นับเป็นท่า เสริมฝั่งน้ำวังแห่งใหม่ทดเปลี่ยนจากท่าข่าป่งสนุก

หลักเมืองหลักที่ 3 ฝังเมื่อ พ.ศ. 2430 ในสมัยเจ้าหลวงนรินทรชัยสวัสดิ์ เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 9 โอรสของเจ้าวรญาณรังษีราชธรรม เหตุที่เจ้าหลวง นรินทรชัยสวัสดิ์ ฝังหลักเมืองหลักที่ 3 ก็โดยปรารถนา อันในฐานะที่เป็นโอรสของ เจ้าหลวงวรญาณรังษีราชธรรม และมีศักดิ์เป็นนั้คคาของ เจ้าพระยาคำโสมเจ้าวงศ์ 7 คน บุณานสองก็มีสวนโคสร้างวัดวาทาราม และเริ่มโครงการสร้าง เมืองนครลำปางใหม่แห่งใหม่ มากอน แต่หลักเมืองในสายตาสกุลของพระยาคำโสมเจ้าวรญาณรังษีในฝั่ง เมือง เกา จึง ฝังหลักเมืองหลักที่ 3 ซ้ำแนวใหม่อีกหลักหนึ่ง ในฝั่ง เมือง

หลังจากสิ้นสมัยเจ้าหลวงนรนนชัยสวัสดิ์ เป็นสมัยของ เจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์
มานิต โอรสเจ้าหลวงนรนนชัยสวัสดิ์ ผู้ครองนครลำปางวงศ์ที่ 10 สุดท้าย โกว้าเอา
หลักเมืองทั้ง 3 หลัก รวมกับ ๗ บริเวณศาลากลางสี่มุมปัจจุบัน

หลักเมืองทั้งสามหลักอยู่ในสภาพแตกแคว่นจนชำรุดมาก ในสมัย
นายเชื้อม สิริสนธิ ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางได้วางโครงการจัดสร้าง มณฑปครอบ
หลักเมืองโดยแบ่งจากการจัดงานฉลองมีใหม่และกาชาดลำปาง โครงการดังกล่าวนี้
สำเร็จลงโดยสมัย นายสุบิน เกษทอง ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง พลเอกประภาส
จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยสมัยนั้น ได้ประกอบ
พิธีวางศิลาฤกษ์สร้างมณฑปครอบหลักเมืองลำปาง เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2511

พระพุทธรูปโรคนครายชัยวัฒนจักรุทิศ (หลวงพ่อกำ)

พระพุทธรูปโรคนครายชัยวัฒนจักรุทิศ เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เพื่อประดิษฐานไว้ 4 ทิศ
แห่งประเทศไทยคือ

1. ทิศเหนือ ประดิษฐานไว้ที่ จังหวัดลำปาง
2. ทิศใต้ ประดิษฐานไว้ที่ จังหวัดพิจิตร
3. ทิศตะวันออกประดิษฐานไว้ที่ จังหวัดสระบุรี
4. ทิศตะวันตก ประดิษฐานไว้ที่ จังหวัดราชบุรี

ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปโรคนคราย ๗ สืบเนื่องมาแต่พระคำริ
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2453 - 2469)
พระองค์ทรงกำหนดบำเพ็ญพระราชกุศลในการสร้างพระพุทธรูปโรคนครายในรัชกาล
พระองค์ แต่ได้ถึงกาลสวรรคตไปก่อน โดยพระองค์ทรงเกี่ยวของกับกิจการกรมการรักษาคืน
แดน และถวายพระเกี้ยวแก่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน

กรมการรักษาดินแดนไกรภวามังคกษัตริย์เหนือเกล้าฯ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในรัชกาลปัจจุบันทรงพระบรมราชานุญาต ให้สร้างพระพุทธรูปโรกัณทรายชัยวัณจุฑาทิศ
ทรงประกอบพิธีเททองทั้ง 4 องค์ ในวาระกึ่งวันเสด็จท่าทรงกับวันที่ 26 มีนาคม
พ.ศ. 2509

พุทธลักษณะก่อ ปางมารวิชัยสมาธิราบ หน้าตักกว้าง 49 นิ้ว รัมน้ำหนัก
โลหะประมาณ 400 กิโลกรัม แบ่งเป็นทองเหลือง 3 ส่วน ทองแดง 1 ส่วน
ทองขาว 1 ส่วน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานแก่
ผู้ว่าราชการจังหวัด ประจำทิศทั้ง 4 ไปพร้อมกัน ๗ พระคำหนักจิตรลดาภิธาน เมื่อ
วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2511 ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปางพร้อมบรรดาพสกนิ
กรราชการ ประชาชน จักขวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปโรกัณทรายชัยวัณจุฑาทิศถึงจังหวัด
ลำปาง ณ บริเวณสถานีที่จัดงานฉลองปีใหม่และการชาวลำปาง เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม
พ.ศ. 2511 เฉลิมฉลองสมโภชอยู่ในบริเวณงานก่อนวันกำหนดงาน 3 วันอยู่ตลอดเวลา
ในงานอีก 7 วัน จากนั้นอัญเชิญสู่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 7
มกราคม พ.ศ. 2512 ในเวลา 12.29 น.

พระพุทธรูปโรกัณทรายชัยวัณจุฑาทิศ 4 องค์ สำหรับ 4 ทิศ ประเทศไทย
มีอยู่เพียงองค์เดียวที่เป็นเนื้อโลหะสีค่า ผลการจับฉลาก ประกาศว่าตกแก่ภาคเหนือ คือ
ที่จังหวัดลำปางจึงมีชื่อสั้น ๆ ว่า "หลวงพ่อดำ" ประดิษฐานอยู่ ณ บริเวณศาลากลาง
จังหวัดลำปาง เป็นที่เรื่อมใสและเคารพสักการะแก่ประชาชนโดยทั่วไป

ลักษณะประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดควาปาง

ประเพณี หมายถึง พฤติกรรมหรือความประเพณีที่คนในสำนรวมยึดถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน จนลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน¹ เป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม

ประเพณีเกิดจากความรู้สึกเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของกิน ฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไมทราบสาเหตุต่าง ๆ² ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสุข ความเจริญ เหมาะสมกับวิถีความเป็นอยู่และความเรื่อถือของคนส่วนมากในสังคมของแต่ละยุคสมัย เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ประเพณีบางอย่างที่ไม่เหมาะสม จำเป็นต้องพัฒนารูปแบบหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ประเพณีบางอย่างอาจจะคงเดิมอยู่ต่อไป อย่างไรก็ดีทางประเพณีเหล่านั้นบางยังคงปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงประเพณีจะเป็นไปมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม³

ในหลักวิชามานุษยวิทยาได้แบ่งประเพณีต่าง ๆ ออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. จารีตประเพณี
2. ขนบประเพณี
3. ธรรมเนียมประเพณี

¹ เสถียรโกเศศ ประเพณีไทย กรุงเทพฯ: แสงวิไล, 2500, หน้า 1 คำนำ.

² ม.จ.หญิงบุญพิเศษย์ คีตกุล พิชของบุคคน กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ, 2504, หน้า 3.

³ พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมเมืองคน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, หน้า 15 - 20.

จารีตประเพณี เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ กฎ กติกาธรรม ซึ่ง เป็นกฎที่ให้ความสำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม¹ ซึ่งคนในสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่มีค่าแก่ส่วนรวม หากใครฝ่าฝืนหรือละเมิด ไม่ประพฤติปฏิบัติตาม ถือว่าเป็นสิ่งที่ผิด เป็นความชั่ว ดังนั้นบุคคลจะต้องปฏิบัติตาม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม จารีตประเพณีเป็นสิ่งที่นิยมยกย่องปฏิบัติสืบต่อกันมา โดยการเลียนแบบหรือสั่งสอน เช่น ความกตัญญูต่อบุพการี ซึ่งในสังคมไทยนับถือบิดามารดา บุตร ธิดา เป็นหน้าที่ต้องเอื้อยงูและบำรุงแก่บิดามารดาเมื่อท่านแก่เฒ่า ถ้าหากผู้ใดละเลยก็จะถือว่าเป็นลูกกอกกัญญู หรือกาน้ำขมิ้นในการมีชั่วร้าย เมียเคี้ยว ถ้าฝ่ายชายหรือหญิงฝ่าฝืน ก็ถือว่าผิดศีลธรรม เป็นเคาการผิดจารีตประเพณี

จารีตประเพณี ในสังคมไทยภาคเหนือเรียกว่า "ฮัก" เป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องประพฤติปฏิบัติ หากผู้ใดฝ่าฝืน ถือว่า ผิดฮัก หรือผิดผี ก็คือผิดจารีตประเพณี ทำให้ผีเห่าผีเรือน หรือผีบ้านผีเมือง ไปฟ้องเจ้าจกักรหรือลงโทษได้ การผิดฮักเป็นการประทุษร้ายในสังคม ทำให้ "ฮัก" หมายถึง ไม่เป็นมงคล ผู้ใดผิดฮักหรือผิดผี จะต้องมีกรรมหนักเบา เพื่อแก้ไขช้อนหนักให้เป็นเบา ด้วยการทำพิธีสังเวยต่าง ๆ จัดได้ว่าเน็นวิธีป้องกันภัยอันตราย ตามคติความเชื่อในสังคมล้านนา

ขนบประเพณี เป็นประเพณีที่วางไว้เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อให้เป็นแนวปฏิบัติทั้งทางตรงและทางอ้อม²

โดยตรง ได้แก่ประเพณีที่กำหนดเป็นระเบียบแบบแผน ในการปฏิบัติชัดเจนว่าบุคคลต้องปฏิบัติอย่างไร เช่น การไหว้ครู การศึกษาเล่าเรียนทางศาสนา เป็นต้น³

¹ปริญญาเอกคุณ ประเพณีโบราณ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2510, หน้า 1.

²สุพัทธา สุภาพ สังคมและวัฒนธรรมไทย กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2523, หน้า 151.

³เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

โดยทางอ้อม คือ ประเพณีที่รู้จักโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่ไต่ถามระเบียบ
แบบแผนไวแน่นอน แต่ปฏิบัติได้เพราะมีการบอกเล่า สืบต่อกันมา หรือจากการปฏิบัติ
หรือบุคคลอื่นปฏิบัติ¹ เช่น ประเพณีแห่นางแมวขอนแก่น จีบอกไฟ (จุดบั้งไฟ)
 เป็นต้น

"ชนบ" แปลว่า ระเบียบแบบแผน ชนบประเพณีอย่างที่เรียกว่า ระเบียบ
ประเพณี ซึ่งได้แก่ประเพณีที่สั่งขึ้นเป็นระเบียบแบบแผนแล้ว ปฏิบัติสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ
ชนบประเพณีอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา และตามสภาวะการของบ้านเมือง กฎ ระเบียบ
ที่เหมาะสมในช่วงใดสมัยหนึ่ง เกิดล้าสมัยลง จะคงมีการปรับปรุงและแก้ไขไปตาม
ความจำเป็น

ธรรมเนียมประเพณี เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องธรรมเนียมโดย
ทั่ว ๆ ไป ไม่มีความผิดปกติเหมือนกับจารีตประเพณี เป็นเพียงบรรทัดฐานที่ปฏิบัติสืบต่อ
กันมาจนเป็นประเพณี เป็นแนวปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน และไม่รู้สึกเป็นการกระทำที่²
นอกจากจะเห็นว่าเป็นผู้ไม่รู้หรือเลื่อมารยาทเท่านั้น ธรรมเนียมประเพณีเป็นเรื่องที่นิยม
และถือปฏิบัติสืบต่อกันมาในสังคม เช่น กริยามารยาท การเป็น เต็ม นิ่ง หลน
การรับประทานอาหาร การพูด การแสดงท่าทาง การแต่งกายเป็นต้น

ประเพณีต่างสามารถอย่างดังกล่าว วาจาอันนอบน้อมได้ดั่งแบบหนึ่ง โดยจัด
จำแนกตามลักษณะที่เกี่ยวข้องของกันภายในสังคม ได้แก่

¹ สุทธิตรา สุภานันท์ สังคมวิทยา กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2516.
หน้า 17.

² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

1. ประเพณีส่วนบุคคล เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคนในสังคม เป็นเรื่องส่วนตัวบุคคล แยกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ประเพณีประจำวัย เช่น ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงานเป็นต้น อีกลักษณะหนึ่ง คือ ประเพณีประจำตัว เช่น การทำบุญ ตักบาตร การฟังเทศน์ฟังธรรม การสวมมงคลไหว้พระ เป็นต้น
2. ประเพณีส่วนรวม เป็นประเพณีที่ทุกคนในสังคมปฏิบัติร่วมกัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลสารท ลอยกระทง เป็นต้น
3. ประเพณีท้องถิ่น เป็นประเพณีที่ปฏิบัติแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ประเพณีการรับประทานอาหาร การละเล่นพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่น เป็นต้น
4. รัฐพิธีและพระราชพิธี เช่น พิธีฉลองรัฐธรรมนูญ พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

ลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคเหนือ¹

คนภาคเหนือ เป็นชาวไทยล้านนา หรือ ไทมยวน ซึ่งนิยมเรียกกันทั่วไปว่า "คนเมือง" ประกอบด้วยดินแดนอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดต่าง ๆ ที่มีประเพณีและวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยา จังหวัดน่าน และจังหวัดแม่ฮ่องสอน คนภาคเหนือโดยทั่วไปมีรูปลักษณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากคนไทยภาคอื่น คือ มีผิวพรรณค่อนข้างขาว ไปจนถึงขาว รูปร่างสันตัก คือ ไม่สูง ไม่เตี้ย ไม่อ้วนหรือผอมจนเกินไป ทั้งนี้อาจเป็นผลสืบเนื่องมาจากวัฒนธรรมเรื่องการกินอยู่ เพราะอาหารพื้นบ้านของทางภาคเหนือโดยทั่วไปจะไม่มีไขมันมาก ส่วนมากจะเป็นอาหารจำพวกผักเป็นหลัก ส่วนอาหารประเภทเนื้อและปลาจะเป็นอาหารเสริม

¹ สนิท สัมภกรกร "ลักษณะพิเศษทางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ"

สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือ ประเทศไทย, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521, หน้า 1 - 15.

ชาวเหนือมีภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ไทแก ภาษา"คำเมือง"
มีภาษาเขียนเป็นอักษรที่เรียกว่า "ตัวเมือง" แต่ปัจจุบันคนที่มีความรู้เกี่ยวกับตัวหนังสือ
เมืองมีน้อยมาก ส่วนมากเป็นคนรุ่นเก่า วัฒนธรรมด้านตัวหนังสือพื้นเมืองจึงถูกละเลย
และถูกทอดทิ้งจากคนในท้องถิ่นไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนภาษาพูดมีสำเนียงพิเศษไม่เหมือน
สำเนียงภาคอื่น และจะแตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น เช่น สำเนียงเชียงใหม่ สำเนียง
ลำปาง เป็นต้น

ส่วนการประกอบอาชีพ โดยทั่วไป ชาวภาคเหนือประกอบอาชีพทาง
กสิกรรม คือ ทำนา ทำสวน และทำไร่ แต่ละครอบครัวมีพื้นที่ถือครองน้อย เช่น
ในจังหวัดลำปาง เฉลี่ยครอบครัวละ 7 ไร่¹ และมีแนวโน้มว่าจะลดลงเรื่อย ๆ เนื่องจาก
จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวที่นิยมปลูกกันมาก คือ ข้าวเหนียว ปลูกไว้
รับประทานมากกว่าเพื่อขาย

สำหรับประเพณีด้านการแต่งกาย คนภาคเหนือมีเอกลักษณ์ของการแต่งกายที่
แตกต่างไปจากภาคอื่น นิยมแต่งกาย ด้วยเสื้อแขนสั้นผ่าอก ที่เรียกว่า "ชุดหม้อฮ่อม"
กางเกงหม้อฮ่อมชายาวซึ่งทางจังหวัดลำปาง เรียกว่า "เตี่ยวสะคอ" ส่วนผู้หญิงนิยมนุ่ง
ผ้าซิ่น ในจังหวัดลำปางนิยมนุ่ง "ผ้าซิ่นตีนจอก" และ "ซิ่นเก่านกควาย" หรือ "ซิ่นแล"
ปัจจุบันการแต่งกายแบบนี้ยังพบเห็นอยู่โดยทั่วไปในภาคเหนือ โดยเฉพาะในชนบท
คนภาคเหนือโดยเฉพาะสตรีชาวเหนือถือว่ากำนิ้มในเรื่องการแต่งกายเป็นเรื่องสำคัญ
เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีต จึงจะเห็นได้จากภาพเขียนฝาผนังของวัดขุนแก้วเรน
วัดพระธาตูลำปางหลวง วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน วัดพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น
และภาพศิลาของทางเหนือที่ว่า "ตุ้มไค่กิน บมไค่คายนไค่สองคอง ตุ้มไค่คองไค่ของ
ป็นองจาวบ้านเป็นกูแลน" หมายถึง ตุ้มไค่ไม่ได้กินไม่มีใครรักไค่หมาสองทอง ตุ้มไค่ไม่ได้
แต่งตัว ที่ของชาวบ้านเขาถูกลูกถูกลั่น

¹สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2526.

ลักษณะพิเศษของคนภาคเหนืออีกอย่างหนึ่งคือ ความมีน้ำใจ เอื้ออารีต่อกัน และกัน โดยเฉพาะคนแปลกหน้าหรือคนต่างถิ่นจะได้รับการต้อนรับจากเจ้าของบ้านเป็นพิเศษ โดยลักษณะวัฒนธรรมของชาวเหนือแล้วเป็นผู้รักสงบ ใจกว้างใจคอแชกผู้มาเยือน ในลักษณะมีความเป็นมิตรกับคนต่างถิ่นอย่างชนิดที่ไม่เคยพบในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ตัวอย่างเช่น สมมติว่า มีหนุ่มสาวชาวเหนือกำลังนั่งคุยกันอยู่ตามประเพณีการแฉะสาว ถ้าหากว่ามีหนุ่มจากท้องถิ่นอื่นหรือหมู่บ้านอื่นไปยืนกอดโยกมารายทแล้ว หนุ่มในท้องถิ่น จะต้องลงจากบ้านผู้หญิงไป เพื่อเบียดโอกาสให้หนุ่มท้องถิ่นอื่นได้คุยก่อน เพราะถือว่าคนเป็นเจ้าของถิ่น วัฒนธรรมเช่นนี้ยังมีปรากฏอยู่ในท้องถิ่นชนบท

สรุปแล้วจะเห็นได้ว่า ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เด่นของวัฒนธรรมชาวเหนือคือ รักสงบ มีจิตใจเอื้อเฟื้อ มีความรักสวยรักงาม อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่นิยมความรุนแรง เกรงในศาสนาและประเพณีท้องถิ่น¹ ลักษณะดังกล่าวเหล่านี้ยังมีปรากฏอยู่โดยทั่วไปของท้องถิ่นภาคเหนือ

ลักษณะประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง

ประเพณีพื้นบ้าน โดยทั่วไปมีหลายลักษณะ ในการวิจัยนี้ได้จัดจำแนกประเพณีพื้นบ้าน ในจังหวัดลำปาง ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตและบุคคล
2. ประเพณีที่เกี่ยวกับสังคม
3. ประเพณีที่เกี่ยวกับอาชีพ
4. ประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา
5. ประเพณีที่เกี่ยวกับการสนุกสนานรื่นเริง

¹ สนิท สนิตรการ เรื่องเดิม, หน้า 14.

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและบุคคล

- เวียกขวัญหรือของขวัญ
- สงเคราะห์
- สงเกือก
- สงขกา
- สงแทน
- ปูจาเตียน
- ปูจาชาวหลีกเคราะห์
- ปูกเดือน

ประเพณีเรียกขวัญ

การเรียกขวัญ หรือของขวัญ เป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวเหนือ สำหรับ ประเพณีการของขวัญในจังหวัดลำปาง โดยปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อเรียก ขวัญ คนที่เพิ่งหายจากการเจ็บป่วยใหม่ ๆ หรือผู้ที่ไกล่เจ็บป่วย เพื่อให้ขวัญและกำลังใจดีขึ้น มีผู้เล่าว่า คนป่วยบางรายรักษาควยยาชนิดต่าง ๆ เท่าไรก็ไม่หาย แคพอทำพิธี เรียกขวัญแล้ว กลับหายจากการเจ็บป่วย ได้อย่างน่าอัศจรรย์¹ บางครั้งการ เรียกขวัญจะทำให้เรียกขวัญแก่ผู้ตกใจมาก ๆ จนเกิดความกลัว เพื่อเป็นการเสริม ขวัญและกำลังใจให้ดีขึ้น

การประกอบพิธีเรียกขวัญมีขั้นตอนดังนี้ เจ้าบ้านหรือญาติของผู้ป่วย จะจัด เตรียมสิ่งของ เพื่อประกอบพิธีไว้แก่ หมาก เทียน ผาขาว ผาแดง ขาวสาร 1 ถ้วย เงินเหรียญ 1 อัน จักใส่พานสำหรับหนึ่ง ส่วนอีกพานหนึ่งจักเป็นบายศรีปากชามทาง เหนือนิยมจักใส่ขันเรียกว่า "สะหลุง" ซึ่งทำด้วยเงินหรือเครื่องเงิน มีข้าวเหนียว 1 มื้อ กล้วย 1 ผล ไช้ตม 1 พอง ไก่ตม 1 ตัว ชนม หมาก เมี่ยง บุหรี่ ดอกไม้ ธูปเทียน และกล้วยสำหรับผูกข้อมือผู้ป่วย โดยเชื่อว่าสิ่งของเหล่านี้จะล่อใจ ให้ขวัญกลับมา นอกจากนี้ยังจักหาเสื่อผืนผู้ป่วย 1 ชุดใส่ไว้ดอกพานหนึ่ง

เมื่อจัดเตรียมสิ่งของเรียบร้อยแล้ว อาจารย์ผู้ประกอบพิธีหรือหมอขวัญ ก็จะ เริ่มประกอบพิธีของขวัญด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะ ซึ่งคนโบราณแต่งไว้เป็นภาษาพื้นเมือง ที่สัมผัสคล้องจอง สืบต่อกันมาแต่อดีต ขณะของขวัญผู้ป่วยจะนั่งพนมมืออยู่เบื้องหน้า หมอขวัญ ใช้เวลาประมาณ 10 - 15 นาที หลังจากกล่าวคำของขวัญจบไปครึ่งหนึ่งแล้ว หมอขวัญจะทำการเสี่ยงทายดูว่าขวัญผู้ป่วยกลับมาครบ 32 ขวัญหรือยัง โดยเสี่ยงทาย

¹ สัมภาษณ์ อาจารย์สังวร เริงปัญญา โรงเรียนบ้านพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2526.

กวดการหยิบชาวสารมาข่มมือหนึ่ง ถ้านับได้ครบจำนวนเป็นลูกแสดงว่า ชาวัญกลับมาครบแล้ว จากนั้นก็จะโอบกอดข่มมือ เริ่มจากมือซ้ายก่อน พร้อมกับกล่าวคาถาข่มมือไปกวด แล้วเป็นเสร์จพิธี แต่ถ้ามอขวัญหยิบชาวสารเสียงทาบปรากฏว่า ใ้จจำนวนเป็นก็ แสดงว่าขวัญยังกลับมาไม่ครบ ก็จะเริ่มกล่าวคำเรียกขวัญใหม่อีก จนขวัญกลับครบจำนวน

การเรียกขวัญตามประเพณีโบราณ บางครั้งคนแก่จะใช้วิธีเรียกขวัญอย่างง่าย ๆ กล่าวคือ เมื่อลูก หลาน ตกใจร้องไห้หรือหกลม ก็จะเข้าไปอุ้มแล้วโอบกอดหลัง และกล่าวปลอบใจ เป็นการเรียกขวัญว่า "ขวัญมา ๆ ขวัญมาอยู่กับเสร์กับตัว" เด็ก ๆ ก็จะหยุดร้องไห้ การเรียกขวัญแบบนี้ เป็นการทำอย่างไม่มีพิธีการ

การเรียกขวัญเป็นประเพณีพื้นบ้าน ที่มีผลโยกย้ายการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคคลที่เสียขวัญ เช่น ตกใจสุดขีด เจ็บป่วยหรือกลับจากการเสี่ยงภัยอันตราย บางครั้งก็จะใช้ประกอบพิธีแก่แขกต่างถิ่นที่มาเยี่ยม เยือน เรียกว่า ทำบายศรีสู่ขวัญ การเรียกขวัญทำให้สภาพจิตใจของผู้ป่วยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะประกอบการทำมาหากินต่อไป

ประเพณีส่งเคราะห์

การส่งเคราะห์ เป็นประเพณีพื้นบ้านอย่างหนึ่งของชนชาวไทยภาคเหนือ ที่กระทำสืบต่อกันมาแต่โบราณ ประเพณีการส่งเคราะห์ หมายถึง การส่งได้เคราะห์ ตามหมายร้ายต่าง ๆ ให้ออกไปจากหมู่บ้านหรือชุมชนหรือประสมเคราะห์กรรมต่าง ๆ เพื่อจะได้อยู่อย่างสุขสบายปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บและอันตรายจากอุบัติเหตุต่าง ๆ รวมทั้งเป็นการส่งเสริมกำลังใจของหมู่บ้านหรือชุมชนประสมเคราะห์กรรมด้วย

การส่งเคราะห์จะทำเมื่อมีเหตุ 2 ประการด้วยกันคือ

1. การส่งเคราะห์ตามราศี หรือตาม วัน เดือน ปี ที่เกิดตามโหราศาสตร์ ที่ทำนายหรือทำนายต่าง ๆ ได้ทำนายมาว่าตกไว้ว่า ปีไหนคนเกิดวันและโรจะมีเคราะห์ เช่น กำหนดจากรวันอังคารของวันสงกรานต์ เช่น อังคารของวันอาทิตย์ ผู้ที่เกิดวันพุธ จะเป็นวันเคราะห์ เป็นคน ผู้ที่เกิดวันพุธจะคง เขาพิงส่งเคราะห์ เมื่อภายในปีนั้นจะได้อยู่เป็นสุขไม่คงรับเคราะห์ภัยต่าง ๆ

2. การส่งเคราะห์เมื่อได้รับภัยต่าง ๆ เช่น ประสบอุบัติเหตุ หรือ กัดเจ็บป่วยไข้ก็จะเข้าพิธีส่งเคราะห์ เพื่อจะได้ออกเคราะห์ภัยให้ห่างจากตัว ทำให้พ้นภัยอันตรายต่าง ๆ ได้

การเตรียมทำพิธีส่งเคราะห์

1. การทำสะดวง โดยเอาภาพของคนกลัวมาทำเป็นสะดวง (กระดาษ) และแบ่งวงสะดวงออกเป็น 9 ห่อง แต่ละห่องจะมีเครื่องกรวดใส่ลงไปทุกห่องครบทุกถ้อย กัด

¹ สัมภาษณ์ นายบุญมี คำป้อ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 169 ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2527.

แกงส้ม แกงหวาน ปลา (มะพร้าว) คาส ถวาย ถ้วย ๓ มาก พลุ
ข้าวสุก ข้าวตอก ดอกไม้ ธูป เทียน บางท้องถิ่นก็เป็นคนเขียนและรูปตัวไว้
ไปถวาย เช่น วั ควาย โถ เป็นคน และมุมของเสถียรจะมีธงปักอยู่ 6 ธง 6 ความกัน
คือ สีกา แกง ขาว เหลือง เขียว กรายหรือสีเงิน

2. ขันขันครู สำหรับหมอไสยศาสตร์ทำพิธี จะทำเป็นโถกขนาดใหญ่ใช้เสกและ
เครื่องครัวที่ใช้ในขันโถกมีดังนี้

- (1) ดอกไม้ 4 สาย เทียน 4 คู่
- (2) พลุ 4 เรียง ๆ ละ 4 โย (การเอาธูปมาเรียงกันเป็นแถว
ขนาดกัน 4 โย)
- (3) หมาก 4 ซด เทียน 2 คู่
- (4) ผาขาวบางแฉลบละ 1 เป็น
- (5) ข้าวสาร 1 ถ้วย
- (6) เงิน 30 บาท

3. ถังน้ำมนต์ ใช้ทำประมาณครึ่งถึงมีส้มป่อยใส่ลงไปด้วย และใบหนาค
สำหรับความนำมนต์และสักกร้ามนตร์คูดูป่วย

ขั้นตอนการทำพิธีส่งเคราะห์

เมื่อเตรียมสิ่งของทำเป็นใบพิธีเสร็จแล้ว ก็ดั่งจะเริ่มโดยผู้ทรงการจะ
เคราะห์จะนำเอาขันยกครู ประเคนให้หยอดน้ำพิธีเพื่อค่าการยกครู ตามวิธีที่
เรียนมา เมื่อหมอบโดยยกครูแล้ว ก็จะหันหน้าไปทางทิศตะวันตกกล่าวว้ายยกครู เมื่อเสร็จ
แล้วก็จะทำการส่งเคราะห์ โคลนใหญ่จะส่งเคราะห์หนึ่งองแล้วเอาเสถียรวางไว้ตรงหน้า
ส่วนขันน้ำมนต์ก็เอาวางไว้หน้าหมอบทำพิธีและหลังผู้ส่งเคราะห์ แล้วก็จะเริ่มสรรเสริญ
พระคุณและพระพรหม แล้วจึงกล่าวคาถาสักสำหรับปิดเคราะห์ให้ออกจากตัวผู้ส่งเคราะห์

พร้อมกับสลักนํ้ามนตร์ด้วยผง เพราะหิไม่ควม เมื่อกล่าวคาถาเสร็จแล้ว หมอสังข์จะเก็บ
เอาเครื่องบกกฐใส่ในถุงของตัว ส่วนสะพานไม้ไปพึ่งนอนข้ามคือเข็ญเสร็จพอดี

พินิจเราจะเห็นว่า เข็ญคือไม้ไผ่ขี้จืดของภูมิเกาะที่ให้เข็ญแห้ง
หาบจากควายกังวล ทำให้เกิดกำลังใจและเชื่อมั่นในตัวเองยิ่งขึ้น ในอันที่จะเผชิญกับ
เหตุการณ์ต่าง ๆ ตามความเชื่อที่โอบล้อมทอกล้อมมาแต่ก่อนแล้ว คือเป็นประเพณีหรืออศดม
ของชนเมืองที่สืบต่อกันมาหถึงปัจจุบัน

ประเพณีการส่งเด็ก¹

ประเพณีการส่งเด็ก เป็นประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบันและเป็นประเพณีที่เชื่อดึกดำบรรพ์ที่จะนำมากล่าวในที่นี้เป็นการศึกษาประเพณีการส่งเด็กที่บ้านทรายมูล คำมอเสด็จ อำเภอมือง จังหวัดลำปาง บ้านทรายมูล ดึกดำบรรพ์เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ การส่งเด็กส่วนใหญ่จะนำกับเด็ก ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงเด็กโต นอกจากทำกับเด็กแล้วยังทำกับผู้ใหญ่ ที่เจ็บไข้ได้ป่วยอีกด้วย

ชาวบ้านเชื่อกันว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยของเด็ก ๆ เช่น เด็กร้องไห้ไม่เวลากลางคืนเป็นประจำ เด็กเจ็บไข้ได้ป่วยคิดคลุ้มกระวนกระวาย ๆ พ่อแม่ของเด็กมักจะเชื่อกันว่าเป็นการกระทำของวิญญาณบรรพบุรุษ ที่ตายไปแล้วมารบกวนเด็ก โห้มนั้นเป็นไปต่าง ๆ นานา เมื่อเห็นเช่นนี้ พ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็ก ก็จะไปตามหาหมอทางไสยศาสตร์ประจำหมู่บ้านแล้วก็ได้เรื่องการเจ็บของ เด็กได้หมดทั้ง เมื่อหมอลดราบสาเหตุหมอจะเริ่มทำพิธีโดยหาดอกขาว 1 วาพอกแล้ว หมอก็จะทำพิธีของหมอ โดยตั้งสังฆอธิฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวาอารักษ์ เมื่อทำพิธีเสร็จถ้าไม่วอกนั้นยาวออกจาก 1 วาไปประมาณ 2 นิ้ว หมอก็จะบอกให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็กจักหาสิ่งของ (เตรี้ม) ที่จะทำพิธีส่งเด็ก โดยมีวัสดุสิ่งของในการทำพิธี ดังนี้

ถากนไชเป็นชายก็ไปเอาไผ่ขง (ไผ่ไผ่ชนิดหนึ่ง) มาสานกล้วย 2 กล้วย (ชลดม) แล้วทำเป็นถาย ถากนไชหญิงก็ให้จากาบกกล้วย มาทำเป็นสะควง (กระตง) แล้วทำสายหัว

สัมภาษณ์ นายอวย อินทร์แปง บ้านเลขที่ 55 บ้านเสด็จ
คำมอเสด็จ อำเภอมืองลำปาง เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2525.

สิ่งของที่ได้ในกาย หรือสะดวก มีดังนี้ เอาดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปช้าง มา
ไว้ กวายน เบ็ด ไก่ หมู ปลา แล้วปั้นเป็นรูปคนตาย 1 คน หญิง 1 คน และมี
เมล็ดข้าวเปลือก เมล็ดข้าวโพก เมล็ดถั่ว เมล็ดงา เมล็ดแตง เมล็ดแตงโม เมล็ด
ผักกาด เอาขี้หมูหรือขี้ไก่ใส่ลง แล้วโยกของกล้วยหอม เมล็ดเหล่านั้น ทำเป็นชอค(หอ)
ประมาณ 500 ชอค หรือ 150 ชอค หรือ 120 ชอค ทั้งขึ้นอยู่กับลมจะบอก
โหมากหรือนอย มาวัดคา

เมื่อจักษุเครื่องเสร็จแล้ว ก็เชิญหมอมาทำพิธีสงฆ์มา เชื่อกันว่าเมื่อหมอ
ทำพิธีเสร็จแล้วเด็กหรือคนไข้ ก็จะมีอาการดีขึ้น หายจากโรคภัยไข้เจ็บ เด็กที่ร้องไห้
ตอนกลางคืน ก็จะหยุดร้องไห้

จะเห็นว่า พิธีการสงฆ์เกิดขึ้นเมื่อพิธีพลต่อชาวบ้านมาก เพราะเป็นความเชื่อ
ถือทางไสยศาสตร์ของชาวบ้าน

ประเพณีสิบขกา

การสิบขกาเป็นจารีตประเพณีของชาวไทยภาคเหนือ ที่มีมูลอันสงัดไกล ความเป็นศิริมงคล และขับไล่อความเป็นเส่นัยคจัญไรใ้หายไป พื้สิบขกาเป็นประเพณี ที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมเนียมของพราหมณ์ โดยนำมาเชื่อมเข้ากับพิธีกรรมของพุทธศาสนา ใ้โดย่างกลมกลืน กล่าวคือ ใ้มีนครระสงฆ์จำนวน 9 รูปมาเป็นผู้ประกอบพิธีขกา ใ้ เป็นสิริมงคลและขับไล่อสิ่งชั่วร้ายทั้งปวง ส่วนสิ่งของที่นำมาประกอบพิธี ใ้เป็นแบบอย่าง ทางไสยศาสตร์ของพราหมณ์ การสิบขกา มี 3 ประเภท คือ สิบขกาคน สิบขกาชุมชน และสิบขกาเมือง

พิธีสิบขกาคน

การสิบขกาคนทำใ้ในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น เนื่องใ้ในวันเกิด อายุครบรอบ งานขึ้นบ้านใหม่ ใ้พ้นจากเจ็บป่วย หรือทำใ้ในโอกาสที่เมอญู่ทำนายนายตายที่กว่า ลวงขกา ใ้ไม่ดี บางที่อาจทำใ้เพื่อสะเดาะเคราะห์เมอ้มีคนใ้ในบ้านประสบเคราะห์กรรม เทอ ประสบอุบัติเหตุ หรือโชคร้ายต่าง ๆ การสิบขกาเชื่อกันว่า จะช่วยเสริมสร้างดวงขกาใ้ สูงขึ้น ก็กั้ทั้ง เป็นการบำรุงขวัญและกำลังใจของผู้ประสบเคราะห์กรรมหรือผู้ป่วยใ้ กลับคืนสู่สภาพปกติ

สถานใ้ไร้ประกอบพิธี นิยมใ้โขนของผู้กองการใ้ได้ประกอบพิธี โดยใ้ ใ้ห้องโถงหรือห้องรับแขก เพราะคองการใ้บริเวอดกว้าง ทั้งนี้เนื่องจากจะมีญาติมิตร มาร่วมใ้พิธี นอกเหนือจากบุคคลใ้ในครอบครัว ส่วนสิ่งของ เครื่องใ้ที่นำมาประกอบพิธี ใ้มี กระบอกขว กระบอกทราย กระบอกน้ำ สะพานขวเงิน สะพานขวทอง เบี้ยแถว ใ้หมากแถว โองามขนาดเล็กทำควยใ้ไมจ นำขวมัดรวมกัน มีจำนวนมากกว่า อายุของผู้ขว 1 ถัน ใ้ใบคำศรียาวเทากั้กับความสูงของผู้ขว 1 ถันนอกจากขวยังใ้มี มะพร้าว ถัน คณะพร้าว กลวย อดบ ใ้หมอน ใ้เสื่อ ใ้คอกใ้ไม้ ใ้รูป ใ้เทียน

โคยไร่เหียน 3 เอม กือ เหียนสี่มรคา เหียนมหาโชค และเหียนมหาลาภ¹
 การจักเตรียมสถานที่ ไร่ไม้ทอง เป็นกระโจมรูปสามเหลี่ยม ตรงกลาง เป็นที่ว่างสำหรับ
 วางเสถวง สิ่งของเครื่องใช้ที่นำมาประกอบพิธี และสำหรับผู้ที่จะสืบทดาเข้าไปฝังไร่คาย
 สายสิญจน์พันรอบสี่รอบ 3 รอบ แล้วโยงศอกกับเสากระโอบทั้งสามขา โยงด้วยสายสิญจน์
 ไปยังบาตรน้ำมนต์ พระพุทธรูปและพระสงฆ์ตามลำดับ นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 5
 หรือ 9 รูป มาประกอบพิธีสวดพระปริต การประกอบพิธีเริ่มตนด้วยการบูชาท้าวทั้งสี่
 จากนั้นพระสงฆ์สวดมนต์ สวดพระปริต สวดชยันโต ให้ศีล ให้พร เมื่อสวดจบแล้วให้
 คายสายสิญจน์ผูกข้อมือผู้ถวาย ส่วนถนนะพร้าวให้นำไปปลูกไว้ที่วัด เสร็จแล้วเลี้ยง
 ภัตตาหาร เสด็จแก่พระสงฆ์ มีธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ เป็นเสร็จพิธี

พิธีสืบทดาบ้าน

การสืบทดาบ้าน มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความเป็นตรีมงคลแก่หมู่บ้าน โดยจะ
 ประกอบพิธีที่บริเวณหอเสื่อบ้าน กล่าวคือโบสถ์บ้านของภาคเหนือโดยทั่วไป จะปีศาล
 พระภูมิประจำหมู่บ้าน เรียกว่า เสื่อบ้าน อันเป็นที่รวมใจในการประกอบพิธีของหมู่บ้าน
 ก่อนถึงวันประกอบพิธีชาวบ้านจะช่วยกันประดับตกแต่งหอเสื่อบ้าน ให้สวยงาม
 ทำความสะอาดบริเวณรอบ ๆ แล้วชักธงชาติ มีกัณฑ์และวงฆ้อง ไซคนกลวง ตบถ้อย
 ประดับโคยรอบ วงกลองสายสิญจน์รอบบริเวณพิธี ทำนบบูชาท้าวทั้งสี่ และเสวยกัน
 ในบริเวณนี้ กล้วยสิ่งของที่นำมาประกอบพิธีไปว่า อาหาร พริก เกลือ หนม ข้าวต้ม
 คอกไม้ รูปเหียน หนาก พลุ มุหรี เมียง สิ่งของเหล่านี้มาจาก "การศอกกรัว"
 หมายถึง การรับบริจาครวบรวมจากชาวบ้านในวันก่อนทำพิธี (วันดา)

¹ สัมภาษณ์ อาจารย์สังวรณี เจริญญา เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2526.

การประกอบพิธีเริ่มด้วยการทำบุญตักบาตรในคอนเฝ้า ณ บริเวณพิธี หลังจาก
นั้นพระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถาและสวดพระปริตร เพื่อขจัดไล่เสียภัยจัญไร และสิ่งที่เป็น
อัปมงคลทั้งหลายให้ออกไปจากหมู่บ้าน เมื่อสวดจบแล้วก็จะประพรมน้ำมนต์แก่ชาวบ้านที่มา
รวมในพิธี

โดยปกติการสืบตราบ้านทำปละหนึ่งครั้ง นิยมทำกันในระยะเวลาออกพรรษา
แก่บางหมู่บ้านก็ทำหลังจากสงกรานต์¹ โดยที่ชาวบ้านได้เคยระงับ กำหนดวันที่แน่นอนแล้ว
ในวันข้าง เป็นวันจักเตรียมสิ่งของ ชาวบ้านต่างก็มาจุกุมจับมือรวมกัน อาจจะมีวัดหรือ
บ้านหลังใดหลังหนึ่ง เพื่อจักเตรียมบริเวณพิธี และภัตตาหารถวายพระสงฆ์ บางครั้ง
อาจจะเตรียมอาหารไปเองแล้ว เขารวมทำบุญในวันประกอบพิธี

ประเพณีสืบตราบ้านเป็นการรวมน้ำใจของประชาชนในหมู่บ้านให้เข้ากัน
อันเดียวกัน โดยมีกิจกรรมทำบุญร่วมกัน สาละของการประกอบพิธีกรรมเป็นการสร้าง
ขวัญและกำลังใจให้แก่กันในหมู่บ้าน และสืบทอดประเพณีที่สั่งมาให้แก่ลูกหลาน ผู้สมควรที่จะ
ให้มีการส่งเสริมให้เป็นมรดกของสังคมสืบไป

พิธีสืบชะตา เมือง

การสืบชะตาเมืองมีจุดมุ่งหมาย เพื่อขจัดไล่เสียภัยจัญไร และสิ่งอัปมงคลเลวร้าย
ทั้งหลายออกจากเมือง และเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่บ้านเมือง รวมทั้งเป็นการ
เสริมสร้างขวัญให้แก่ประชาชนในการประกอบสัมมาการดีอีกด้วย

สถานที่ประกอบพิธีได้แก่ ส่วนที่เป็นศรีเมือง หรือบริเวณหลักเมือง สำหรับ
ในวังหัวค้ำปาง จะประกอบพิธีที่ศาลากลางจังหวัดอันเป็นที่ตั้งของศาลหลักเมือง

¹สงวน โชคดีสุวรรณ์ เรืองเกษม. หน้า 59.

ระยะเวลาอาจจะเป็นระยะก่อนหรือหลังสงครามก็ได้เล็กน้อย สิ่งประกอบในพิธี ได้แก่ การขั้รท้าวกร ฉัตร ฉิงในบริเวณพิธีวงรอบควบด้วยสายสีเงิน มีน้ำขมิ้นผสมปอญ น้ำตาล น้ำแดง เม็ย 1300 อัน ทราย 1300 อัน มีส่วยหมากพุด อดกลี๊อย่างละ 8 อัน ใบส้มขี้ผึ้งแทนน้ำหนัก 1 บาท และ 1 เฟื้อง อย่างละ 1 เลม พิธีเรียกควบ พระสงฆ์ 9 รูป ทำพิธีสวดเสภาเสภาเถระชาติ ถวายการเวรวิญญู พระพุทธชนนตี สวดสรรเสริญ ชุมนุมเทวคา ถวายกำไ้บรรดา และสวดชัยภัคเพื่อความ เป็นสิริมงคล เสร็จจะส่งพรหมน้ำมนต์แก่ประชาชนผู้มาร่วมในพิธี ส่วนรับประชาชนที่มา รวงพิธีจะนำน้ำมนต์ผสมปอญมารวมกันและนำทรายมารวมพิธี เมื่อกลับไปบ้านจะได้นำไป พรหมน้ำมนต์ที่บ้านของตนถวายราย ท้ายบริเวณบ้านเพื่อขมิ้นใจสิ่ง เสวร้ายทั้งหลาย

ประเพณีเดิมมาเมืองของ จังหวัดลำปางได้เลิกประกอบพิธีไปหลายปีแล้ว นางเจ้าปีการเป็นผู้และสง เสร็จให้มีการประกอบพิธีสืบต่อไปทุกปี เพื่อเป็นเคารพสร้างขวัญและ กำลังใจ และสร้างความเป็นสิริมงคลในระหว่างประชาชนกับบรรพการทุกฝ่าย รวมถึงเพื่อ เกิดสิริมงคลแก่บ้านเมืองอีกด้วย

พิธีส่งแถน

พิธีส่งแถนเป็นการส่งเคราะห์แบบหนึ่ง¹ จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสที่ผู้เจ็บป่วยในแถน ไกลรักมาถวายมาทานทาง ๆ และหมอบท้าวไปรักษาแล้วแต่ไม่หาย ก็กระทำพิธีส่งแถน เพื่อขวงสรวงสิ่ง เวณูแถนยาแถนให้บรรเทาความทุกข์ทรมานเจ็บป่วย และให้อายุมียืนยาว บางคนก็ทำพิธีส่งแถนเพราะหมอกุหรือหมอเฒ่า ท่านานว่ามีเคราะห์กรรมกวรนำพิธีส่งแถนเมื่อยามดั่งกำหนด ทั้งนี้เพื่อความขุ่ขุ่สวัสดิ์แก่ตนเอง

"แถน" เป็นเวลาที่มีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ภูแถน ยาแถนเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ทุกคนในโลก เป็นผู้กำหนดอายุขัยและความเป็นไปใ้แก่มนุษย์ทุกคน การประกอบพิธีส่งแถนเท่ากับขวงอายุให้ยืนยาวตลอดไป ชื่อก็ว่าภูแถน ยาแถนเป็น "ชดเชก แม่เชก" ของมนุษย์

การประกอบพิธีส่งแถน จัดพิธีคล้าย ๆ กับการบูชาท้าวทึงสี่ คือ โข่งสะวงเครื่อง เช่นสังเวย แต่เพิ่มจำนวนสิ่งของ เป็นอย่างละ 12 ชิ้น มีขนม ข้าวต้ม แองส้ม แองหวาน บุหรี่ขาว น้ำตาล ออย หนาก เปียง พลุ บุหรี่ สร้อยเกลือ ผ้านั้น (เล็ก ๆ) 1 ชิ้น เงิน 3 บาท กำ 3 ซีก * เป็นคิยเห็นท้าวเป็นรูปชายหญิง 1 คู่ เพื่อถวายแก่แถนเป็นการแลกเปลี่ยนกับชีวิตตน บางทีก็เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เพิ่มเต็ม เช่น หมู วัว ควาย เป็นต้น เมื่อเตรียมสิ่งของ เรียบร้อยแล้ว อาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะเริ่มอ่านคำโองการ เพื่อให้ภูแถน ยาแถนลงมารับเครื่อง เช่นสังเวย โขยวางสรวงไวตรงหน้าผู้ป่วย จบแล้วก็กวรนำตุ้ตส์สรวงตุ้ตส์ไปให้ หลังจากนั้นจะนำสรวงพร้อมเครื่อง เช่นสังเวยไปวางไว้ที่ทางสามแพร่ง หรือริมแม่น้ำเป็นเสร็จพิธี

¹ สงวน โชติสุขรัตน์ เรื่องเคิม , หน้า 268.

* เงินท้าวสี่สะวงไซ่ เปลือกหอยแครงแบบ ส่วนกำหรือทองคำนี้เคยใช้สมันแทน.

การส่งแทนเป็นชีวิตที่เสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย กล่าวกันว่า
ผู้ป่วยบางคนป่วยเรื้อรังมานาน รักหาอย่างไรก็ไม่หาย แต่เมื่อใดที่หาวิธีส่งแทนแล้ว
กลับหายเป็นปกติอย่างรวดเร็ว¹ ในปัจจุบันวิธีส่งแทนนั้นวันจะหายได้ยาก เพราะ
ความเจริญทางการแพทย์และการสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ แต่ก็ยังสามารถศึกษาหาความรู้จาก
ชนบท ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างผิวเผิน ก็จะเห็นว่าป่วยเรื้อรังหายไพล แต่เมื่อวิเคราะห์
จากการประกอบพิธีกรรมพบว่า จุดประสงค์สำคัญคือ เป็นการเสริมขวัญและกำลังใจให้แก่
ผู้ป่วย ซึ่งจะส่งผลในทางรักษาโดยทางอ้อม กล่าวคือ เมื่อผู้ป่วยมีความหวังว่าจะหายจาก
โรคร้าย ก็มีกำลังใจหันมารับประทานอาหารเพิ่มขึ้น สามารถเคลื่อนไหวร่างกาย
อดทนเล่นได้ ซึ่งบางครั้งก็ทำให้หายจากโรคร้ายได้เจ็บไข้อย่างน่าอัศจรรย์

¹ สัมภาษณ์ อาจารย์สังวรณ์ เจริญปัญญา เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2527.

ประเพณีปูजाเตียน¹

ปูจาเตียน หรือบูชาเตียน เป็นประเพณีการสะเดาะเคราะห์ที่อีกแบบหนึ่งของทางภาคเหนือ บางคนที่ทำเพื่อความมีโชคลาภ บางคนที่ทำเพื่อข่มเมตตามหานิยม ในกรณีที่บูชาเพื่อสะเดาะเคราะห์นิยมทำในระยะสงกรานต์ กล่าวคือ เมื่อปฏิทินปีใหม่ ทำนายนว่าปีใหม่เป็นคนเกิดวันใดตอนจะมีเคราะห์ ผู้เกิดวันนั้นก็จะไปทำพิธีที่วัด การประกอบพิธีมีแบบโบสถ์ทำควมหนึ่งแต่จำนวน 3 เล่ม ใส่เทียนใส่ทำควมคล้ายผู้ชายจำนวนเท่ากับอายุของผู้สะเดาะเคราะห์ ทอดควมกระดานสา (เรียกว่ากระดานน้ำโอง และที่จังหวัดลำปางมีการทำกระดานสาที่ชุมชนน้ำโอง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง) ซึ่งกระดานสาที่นำมาทอใส่เทียนไข บูชาจารย์ ซึ่งเป็นหมอสายศาสตร์มีบ้านจะส่งอักษรเลขยันต์ และเขียนรูดลาย ทาง ๆลง โดยลอกจากบับหนังสือ (ตำราภูมิ) แล้วไขขึงผูกขางนอก อีกอันหนึ่งให้ผู้สะเดาะเคราะห์นำไปจุดที่วัดหรืออาจประกอบพิธี จุดที่หน้าพระพุทธรูปบูชาที่บ้านก็ได้ แต่นิยมจุดที่หน้าพระประธานในโบสถ์วิหารในวันพระ 15 ค่ำ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยแล้วกล่าวคาบอุษาว่า

"อภี ปาหุราชา นพพิง ปุชา บัญจุปัจจ คินตะควา

อภีโรโป มหาปัญโญ ตะเรนโก อภิตะละตะยัง นิพพานัง ปาระมังสุขัง"

ประเพณีปูจาเตียนในปัจจุบันยังทำกันอยู่ เพื่อเป็นการเสริมกำลังใจให้แก่ตนเองและบุคคลใกล้ชิดในครอบครัว การทำพิธีบูชาเตียน สามารถทำแทนกันได้ เช่น ในกรณีที่สมาชิกในครอบครัวอยู่ห่างไกล พ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่อาจประกอบพิธีให้ก็ได้

¹ สัมภาษณ์ อาจารย์สังวรชัย เจริญญา โรงเรียนบ้านพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2527.

ประเพณีบูชาชาวหลักเกราะ

การบูชาชาวหลักเกราะ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "บูชาชาว 9 ปูน"
 (คำว่า ปูน เป็นภาษาถิ่นเมืองหงายจ้ง กอง ชาว 9 ปูน ก็คือ 9 กอง) มีจุดประสงค์
 เพื่อสะเดาะเคราะห์ รวงหน้าให้แก่ตนเองและสมาชิกในครอบครัว นิยมทำกันใน
 เทศกาลสงกรานต์ ในวันที่ 16 เมษายน ของทุกปี เรียกว่า วันปากปี (วันเป่าปี)
 เป็นวันเริ่มต้นของศักราชใหม่ของไทยภาคเหนือ โดยยึดถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมสืบต่อกัน
 มาว่า การบูชาชาวหลักเกราะ เป็นการเสริมสร้างความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว
 เพื่อให้ปราศจากเคราะห์ และภัยอันตรายทั้งปวงตลอดปี

วัสดุสิ่งของที่ใช้ประกอบพิธี มี สะตวง วัลเป็น 9 ของ สำหรับใส่ใบขนุน
 ใบดอกแก้ว ใบคำ กววย กล้วย มะพร้าว น้ำตาล เทียน หนาก กล้วย บุหรี่
 เมี่ยง ใสลงไปในกระทงของ โดยบ้านหลังหนึ่งจะทำสะตวง 1 อัน นอกจากนี้ยังมี
 มีกล้วยสายสิญจน์จำนวน เท่ากับสมาชิกในบ้านมีความยาว เท่ากับตัวคน แล้วก็นำเสื่อผ้า
 ของสมาชิกทุกคนในบ้านใส่ลงในกระบุงกบละ 1 ก้น บางบ้านก็ใส่เชือกผูกกล้วย กววย
 ลงในกระบุงกล้วย เพื่อให้สัตว์เลื้อยพันจากภัยอันตรายความแค้นนำไปรวมกันไว้ ในวง
 สายสิญจน์ของพระที่วัด

การประกอบพิธีทำในตอนเช้า เมื่อรวบรวมเอาทั้งหมดแล้ว พระจะวงกล้วย
 สายสิญจน์ แล้วประกอบพิธีสวดมนต์บูชาชาว 9 ปูน อาจารย์วัดหรือมักทามกกล่าวคำ
 บูชาชาว 9 ปูน พระเทศน์ เถื่อนนิสสง ของการทำบุญ ชาวบ้านทำพิธีเผากระดาษที่
 เตรียมมา เป็นเสร็จพิธี¹

¹สัมภาษณ์ นายผาย รักพงษ์ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 119/80
 หมู่ 9 ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 18
 เมษายน 2527.

ประเพณีเจ้าชาวหลักเกาะที่ ในปัจจุบันยังพบเห็นอยู่ทุกวัดในภาคเหนือ
ทำกันทั้งในเมืองและชนบท เป็นการประกอบพิธีทางศาสนา จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของ
ประเพณีนี้ คือ การขโมยเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เพื่อให้ช่วยขจัดสิ่งที่ไม่ดีทั้งปวงตลอด
ปีใหม่ อีกร่างเป็นการช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ประชาชนอีกด้วย การจัดเตรียม
และประกอบพิธีทำอย่างง่าย ๆ ไม่สิ้นเปลือง สมควรสนับสนุนให้มีการสืบต่อกัน
ต่อไป

ประเพณีปลูกเฮือน

ประเพณีปลูกบ้าน ทางเหนือเรียกว่า "ปลูกเฮือน" เป็นประเพณีที่คนต่างถิ่น เห็นถึงความรวมแรงรวมใจ สมานสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในหมู่เพื่อนบ้าน และญาติมิตร ก่อนถึงวันปลูกเฮือนเจ้านายจะไปบอกเพื่อนบ้านใกล้เคียงและญาติมิตรเพื่อ ขอแรงให้มาช่วย ยกเสาตั้งนิมทําในคอนเสา เสร็จระดากาตเขียนสํายกก็ประกอบกัน ใน เวลาเช้า ชาวบ้านวางจากถางงานทั้งหลาย จึงมีเวลาให้ช่วยไถอย่างเต็มที่ การขอแรง จากเพื่อนบ้านโดยธรรมเนียมแล้วทุกคนจะไปช่วยด้วยความเต็มใจ โดยไม่คิดค่าตอบแทน แດอย่างใด

โดยปกติการปลูกบ้านนิยมทําในเคียนคู ปลูกเวเนเคียน 10 เหนือ เพราะ เป็นเคียนเสาพรบชาวบ้านจะยกเวเนการประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ ดังนั้นก่อนทําคือ เจ้าของบ้านจะตองไปถามอาจารย์หรือหมอที่มความรู้ทางประเพณีนิยมบ้านว่าจะทําคือตัวใด ๓๓ ชุกหลุมไหน ทิศใดก่อน จะเอามูลคินกองไวทางไหน เช่น เคียนเหล็กหรือเคียนแม่คเห็นอ ให้เอาเสาวางไวทางทิศเหนือ แล้วชุกเอามูลคินวางไวทางทิศใต้ เคียนใต้เอาปลาย เสาวางไวทางทิศใต้ชุกหลุมเอามูลคินไวทางทิศตะวันออก¹ ก่อนชุกหลุมจะตองทําคือมี บูชาเจ้าที่เจ้าทางเสียบอก เรียกว่า เซนวัคพญานาค ซึ่งเรียกว่า "สอง" โดยวัคจากมุมทั้งสี่ของบริเวณที่จะปลูกบ้าน ให้ได้ครงชุกอยู่ริมกลางของบ้าน แล้วชุกหลุม กวาง ยาว ดึก 1 กีบ นำเอาแวงสม แวงหวาน ไปครงพวงวางไวคนหลุม แล้วอาจารย์ ผู้ประกอบพิธีอ่านคำขออนุญาต ความธรรมเนียมอีกัวว่า พญานาค เป็นเจ้าแผ่นดินมี อิทริฤทธิ์มาก ที่จะบันดาลความสุขความเจริญหรือภัยพิบัติแก่ผู้อยู่อาศัยได้ จึงจำเป็นต้อง เซนสังเวมบูชา เพื่อความอยู่ดีมีสุขกันตลอดไป

¹สงวน โชติชูขันธ์ เรื่องเคียน, หน้า 42.

การประกอบพิธีอีกอย่างหนึ่งคือ การสะเคาะเกราะหรือปักรังควาย จักทำ
สะดวง 5 อันใส่หมาก เมียง พงู มุหรี และสิ่งของอื่น ๆ ลงไป นำไปวางไว้ข้าง
มุมของบ้าน ส่วนอีกอันหนึ่งวางไว้ตรงจุดศูนย์กลางของบ้าน เมื่ออาจารย์ประกอบพิธี
เสร็จแล้ว สะดวงอันที่วางอยู่ตรงกลางบ้านจะถูกลำไปถึง โนนเผา

ในการปลุกบ้านถือกันว่า การ "ปักเสาเอก" หรือปักเสามงคลเป็นสิ่งสำคัญ
ที่สุด เพราะเป็นเสาเอกของบ้าน จะต้องมีความสวยงามกว่าเสาอื่น ๆ มีนายผู้สี่แคว
และศิษย์วางไว้ที่หัวเสา อาจารย์ประกอบพิธีจะใช้ตะขูที่ลงอาคมแล้วคดกรงหัวเสา
เพื่อความเป็นที่มิ่งมงคลปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ตรงกลาง เสาผูกถนนกล้วย คนอวย
กล้วย 1 เครือ มะพร้าว 1 ทะลาย ผู้ที่จะยกเสานี้ใช้ผู้ชายทั้งหมดนำโดยผู้สูงอายุ
หรือผู้อาวุโส¹ หลังจากนั้นก็ยกเสานางและเสาอื่น ๆ ความสำคัญจนครบทุกเสา
โดยที่ทุกเสาจะมีขลุ่ยติดไว้ที่ปลายเสา แฉงขลุ่ยทำด้วยตาชามมาแฉง หรือแบนโลหะ เช่น
แบนสังกะสี เงิน เป็นต้น แล้วผูกโยงสายสิญจน์โดยรอบ

ก่อนทำพิธีปักเสามงคลจะทำขวัญเสามงคลเสียก่อน สิ่งที่ใช้ประกอบพิธี
มีกล้วย 1 เครือ มะพร้าว 1 ทะลาย คนถูก หนอกกล้วย หนอกอวย หมาก พงู
มุหรี ตาขึงทำด้วยฝ้ายดิบ จำนวน 108 เส้น ผูกติดกับเสามงคล เจ้าของบ้านและ
ญาติมิตร ตลอดจนเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่มาช่วยงานชุมนุมพร้อมกัน อาจารย์กล่าวคำเรียกขวัญ
จบแล้ว ให้นำขมิ้นผสมปอขมประสมเสาทูกลม จากนั้นก็จะทำการยกเสา เริ่มจาก
เสาเอกหรือเสามงคล ไปจนกระทั่งปลายเป็นเสาริ้วพิธี ส่วนผู้ช่วยวางงานเจ้าภาพจะจัด
เลี้ยงลูกอย่างอิมหน้าสำราญ แล้วแยกย้ายกันไปประกอบพิธีในส่วนทั่วต่อไป ส่วนในตอนสาย
ของวันนี้ก็มีแกงญาติมิตรสหายใกล้เคียงมาช่วยเผื่อสง่า (ช่าง) ทำขานเซา ช่วย
ยกไม้หรือวัสดุสิ่งของอื่น ๆ เป็นต้น

ประเพณีปักเสานี้ในปัจจุบันยังช่วยเหลือแก่ลูกหลานอยู่ตามชนบทของภาคเหนือ
ส่วนในเมืองไทยมักจะจ้างช่างผู้รับเหมาทำทั้งหมด แม้ว่าจะมีการทำพิธีปักเสามงคลก็ตาม
แต่บรรยากาศที่เป็นกันเองจะหมดไป

¹สัมภาษณ์ นายอ้าย อินทรแปง อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 55 ตำบลชมพู
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

การประกอบพิธีอีกอย่างหนึ่งคือ การสะเกาะเกวาระหรือปักธวัชวายุ จัดทำ
สะดวง 5 อันใส่น้ำมัน เมียง พฐุ บุหรี่ และสิ่งของอื่น ๆ ลงไป นำไปวางไว้ทั้ง 4
มุมของบ้าน ส่วนอีกอันหนึ่งวางไว้ตรงจุดศูนย์กลางของบ้าน เมื่ออาจารย์ประกอบพิธี
เสร็จแล้ว สะดวงอันที่วางอยู่ตรงกลางบ้านจะถูกลำไปทิ้งในแม่น้ำ

ในการปลุกบ้านอีกอันว่า การ "ปักเสาเอก" หรือปักเสามงคลเป็นสิ่งสำคัญ
ที่สุด เพราะเป็นเสาเอกของบ้าน จะต้องมีความสวยงามกว่าเสาคนอื่น ๆ มีผ้าขี้ริ้วสีแดง
และสีขาวผูกไว้ที่หัวเสา อาจารย์ผู้ประกอบพิธีจะใช้ตะขูที่ลงอาคมแล้วตอกตรงหัวเสา
เพื่อความเห็นศิริมงคลปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง ตรงกลางเสาผูกตะกรวย ตะกรวย
กลวย 1 เกวี่หรือ มะพร้าว 1 ทะลายนุ้ ที่จะยกเสานี้ให้ตั้งโดยผู้สูงอายุ
หรือผู้อาวุโส¹ หลังจากนั้นก็ปักเสานางและเสาอื่น ๆ ตามลำดับจนครบทุกเสา
โดยที่ทุกเสาจะมีขี้ผึ้งติดไว้ที่ปลายเสา แฉงขี้ผึ้งทำควยผาขาวมาแฉง หรือแผ่นโลหะ เรน
แผ่นสังกะสี เงิน เป็นต้น แล้วผูกโยงสายสิญจน์โดยรอบ

ก่อนทำพิธีปักเสามงคลจะทำขวัญเสามงคลเสียก่อน สิ่งที่ใช้ประกอบพิธี
มีกลวย 1 เกวี่หรือ มะพร้าว 1 ทะลายนุ้ ตะกรวย หนึ่งกลวย หนึ่งถอย หนึ่งหมาก พฐุ
บุหรี่ป้ายขงทำควยฝ้ายดิบ จำนวน 108 เส้น ผูกติดกับเสามงคล เจ้าของบ้านและ
ญาติมิตรตลอดจนเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่มาช่วยงานชุมนุมพร้อมกัน อาจารย์กล่าวคำเรียกขวัญ
จนแล้ว ให้นำขมิ้นผสมปอขมประสมเส้าทุกคน จากนั้นก็จะนำถ้ำถ้ำปักเสา เว้นจาก
เสาเอกหรือเสามงคล ไปปักที่คนสุดท้ายเป็นเสร็จพิธี ส่วนขี้ผึ้ง ขวดยาง เสาถ้ำจะจัด
เลียบรูปอย่างอิมหน้าสำราญ แล้วแยกย้ายกันไปประกอบพิธีที่ส่วนทั่วต่อไป ส่วนใบพ่อนสาย
ของวันนั้นก็จะมีคนยกมาขึ้นหม้อต้มสำหรับโสรจก็คอยช่วยเผื่อเส้า (ขาง) ทำขางเขน ขวบ
ปักไม้หรือธวัชคู่สิ่งของเล็ก ๆ เป็นต้น

ประเพณีปักเสือนั้นในปัจจุบันยังช่วยเหลือแก่ลูกหลานอยู่ตามชนบทของภาคเหนือ
ส่วนในเมืองโดยมากจะจ้างช่างผู้รับเหมาทำทั้งหมด แม้ว่าจะมีการทำพิธีปักเส้าจริงก็ตาม
แต่บรรยากาศที่เป็นกันเองจะเลือนไป

¹สัมภาษณ์ นายอ้าย อินทรแปง อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 55 ตำบลจันทพูน
อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง.

ประเพณีที่เกี่ยวกับสังคม

- การเลี้ยงอาหารแบบขันโตก
- ปีใหม่
- คำห้วน
- ฟอนผีมดผีเม็ง
- ฟอนผีภูซางควง วิญญาณของ เจ้าพ่อคอกมุง เมือง
- สงเคราะห์บาน
- แอวสาวเสียมี่

การเลี้ยงอาหารแบบขันโตก*

"ขัน โตก" หรือ โขยมากจะออกเสียง เป็น "สะโตก" เป็นภาษาที่ท่ากว่าไม้ มากจึงให้ลักษณะกลมเป็นรูปดาด และมีเชิงหรือคัน หากควมรักและซาดเป็นสีแดง เป็นภาษาถิ่นในอาณาจักรไทยใต้ใส่อาหารรับประทานกันโดยทั่วเรือน ก่อนที่เราจะรู้จัก รับประทานอาหารบนโต๊ะแบบขัน หรือแบบตะวันตก นอกจากขันโตกยังใช้ เป็นภาษาสำหรับ เลี้ยงแขกในงานที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้าน เช่น งานสมรส งานขึ้นบ้านใหม่ งานปล่อยขบวน งานฉลองโบสถ์ วิหาร ฯลฯ ซึ่งจะมีแขกมาร่วมงานเป็นจำนวนมากก็จะมีกรเลี้ยงอาหาร แบบขันโตกเพื่อต้อนรับ ศรัทธา สาธุชนจากที่ต่าง ๆ ทั่วความมีน้ำใจและเต็มใจของชาวบ้าน

ลักษณะของการเลี้ยงอาหาร แบบขันโตกตามแบบฉบับดั้งเดิมของล้านนา นั้น จะเป็น ลักษณะที่ช่วยกันจัก คือ แขกมาร่วมงานเมื่อถึง เวลารับประทานอาหารต่างก็ช่วยกันจัดสำรับ กับข้าว ช่วยยกวางประจานที่ไม้อ้อให้เจ้าภาพเป็นผู้จักให้ฝ่ายเดียว เป็นลักษณะของการ ลงแขกและความมีน้ำใจให้แก่กัน ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อรับประทานเสร็จแล้ว ก็ช่วยกันเก็บ ช่วยกันล้างอย่างพร้อมเพรียงกัน แยกต่างไปจากปัจจุบันที่เจ้าภาพจะถวง เหนื่อยหนอยคอยเก็บคอยล้างเอง

การรับประทานอาหารของชาวเหนือ นิยมรับประทานข้าวเหนียว ซึ่งถือว่าเป็นอาหารที่มีคุณค่าสูงมาก ต้องอาศัยความประณีต ความบรรจงและอาศัยศิลปะหลาย อย่าง เพราะการรับประทานข้าวเหนียวนั้นจะมีขั้นตอนหลายขั้นตอนกว่าจะไ้รับประทาน

* ศึกษาจากงานข้าวแวงขันโตก ในงานหลวงเวียงละกอน วันที่ 3 - 6

เมื่อมีงานเทศกาลต่าง ๆ ที่จะต้องเลี้ยงแขก อาหารที่นำมาเลี้ยงก็อาจจะพิเศษกว่าธรรมดาบ้าง และที่นิยมกันมากที่สุด แกลงยังเอา ไส้อั่ว (ไส้กรอก) ชินมิ่ง (เนื้อปิ้ง) แคมหมู ลาบ แกลงอ่อม แกลงกระด้าง น้ำพริกหนุ่ม น้ำพริกแกง ผักนึ่ง น้ำพริกคอง ชินตุ้ม ฯลฯ แกลงแควาเจ้าภาพจะตกลงกันอย่างไร ส่วนของหวานก็จะมีเหมือนกัน เช่น ขนมปาก ข้าวแตง ข้าวควย ที่หากไปโลกก็จะต้องมีกระโถนสำหรับรองรับเศษอาหาร หรือรองรับขยะไม่ให้เรี่ยราดออกจากตา บางทีก็มีขันน้ำสำหรับล้างมือ อาจจะเป็นขันเงิน ขันเครื่องเงิน มีคนโท หรือน้ำขัน ที่เป็นจากดินเหนียว นำไปเผา นำมาใส่ปากดื่ม จะมีกลิ่นหอมหวานชวนดื่มยิ่งนัก

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้วก็จะมีพานเมี่ยง พานบุตรี สำหรับบอมเมี่ยง และสูบบุตรี เป็นการล้างปากให้หายคาว สำหรับเมี่ยงนั้นก็คือชานันเอง ชาวบ้านนาไทยรู้จักใบชาใบเอียงกว่าจีน หรือฝรั่งจะต่างกันตรงวิธีทำ เมี่ยงนั้นก็คือใบชาที่เก็บเอามาจากต้น นำมาหมักได้เ็นที่จะมีรสฝาดอมเปรี้ยว อมกับเกลือ ถูกกินน้ำก็เป็นการช่วยให้ชุ่มคอทำงานได้ชื่น บุตรีที่นิยมกันโดยทั่วไปก็คือบุตรีชโย ก็คือ บุตรีที่มาจากยอดขององุ่น นำมารีดควยเตารีดร้อน ๆ จะมีรสเขียวอ่อน นำมาวนกับยาเส้นที่เมืองโคยเฉพาะยาสูบหรือยาสูบใส่ชโย ก็คือเปลือกมะขามหรือไม้เกี่ยวผสมน้ำอ้อย จะมีกลิ่นหอมชวนสูบบ่กว่าจะไ้กอบุตรีสูบแต่ละมวนล้วนแต่กลองดากับ ความสะอาด ความประณีต แสดงถึงจิตใจที่สูงส่ง มีสุภาพบุรุษ มีความเป็นรสนิยมอย่างมาก

จากวัฒนธรรมประเพณีอันสูงส่งของชาวลานนาไทยนี้เอง จึงได้กลายมาเป็นประเพณีการเลี้ยงขันโลกที่แพร่หลายในลานนาไทย โดยมีความเป็นมาดังนี้

เดิมทีในสังคมของชาวลานนา ใบมีงานเลี้ยงสังสรรค์ ในวันเกิด เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง เลี้ยงรับ เลี้ยงส่ง และงานเลี้ยงเพื่อแสดงความยินดี มากมายเพิ่มขึ้น ปัจจุบัน ในระยะหลังเราได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ก็จึงเลี้ยงกันแบบโต๊ะจีนบ้าง แบบบุฟเฟต์บ้าง และมีอบุบอม ๆ กรันคองนาในปี พ.ศ. 2496 อาจารย์ไกรสิทธิ์ และคุณจรยา นิรมานเทมนต์ ได้จัดให้มีการเลี้ยงส่ง ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์และท่านผู้หญิง

ซึ่งในขณะนั้นค่าแรงค่าจ้าง เป็นค่าหลวงยุคอิทธิพลประจำภาค 4 จะมายังเข้ากรุงเทพฯ เชื้อรับ
 ค่าแห่งปลัดกระทรวงยุติธรรม และเลี้ยงส่ง มร. จอห์น วิกนี กงสุลอเมริกันประจำ
 จังหวัดเชียงใหม่ จะย้ายกลับไปอยู่อเมริกา กูดไกรสีก ได้จัดงานเลี้ยงแบบชนโลก
 เสนอเกี่ยวกับที่ใช้เลี้ยงแขกแขกมีงานเทศกาลต่าง ๆ เวลาพักชดรองแขกได้แก่กาย
 แบบพื้นเมือง ชายแกลงชุดหม้อฮ่อม หญิงชุดเสื้อแขนกระบอก แนบตัวนุ่งผ้าซิ่น เกลวาม
 ทักดอกไม้ ในระยะแรกก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันว่า ไม่เหมาะสมเพราะชุดหม้อฮ่อม
 เป็นชุดนุ่งทำงาน เป็นของชนชั้นระดับหนึ่ง ต่อมาความรู้ที่อวดดี ก็กลยลดน้อยลงไป เมื่อคน
 ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมองโลกกว้างขึ้นไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะกันเหมือนแต่ก่อน

ในการจัดชาวต่างชาติในครั้งแรกได้รับความนิยมนิยมให้เกียรติแขก
 ที่มาร่วมงานเป็นอันมาก บรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่น ซาบซึ้งใจครั้งที่สองต่อมาที่มี
 การเลี้ยงรับเจ้าหน้าที่ของธนาคารโลก ที่บ้านอาจารย์ไกรสีก วิก โดยมีการตรวจการคลัง
 เป็นเจ้าภาพ ปรากฏว่าได้รับความประทับใจมาก ประเทศไทยได้รับเงินกู้จากธนาคารโลก
 ทุกโครงการ เนื่องมาจากการต้อนรับด้วยชนโลกในครั้งนี้

ในปี 2499 มีการจัดงานเลี้ยงแบบชนโลก ครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดที่บ้านอาจารย์
 ไกรสีก วิก โดยเลี้ยงต้อนรับสมาชิกและมิตรสหาย ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์
 ที่ท่านเป็นสมาชิกอยู่ มีนักปราชญ์ทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาร่วมงานเป็นอันมากมีการจัด
 บรรยากาศแบบพื้นเมือง มีการแห่ขันโตก มีพื้นเล็บบ พื้นเล็บ พื้นคาน พื้นเจิง
 และชก แรกที่มาร่วมงานปรบมือให้เกียรติและพอใจ เป็นอันมาก

นับแต่นั้นเป็นต้นมา ประเพณีการเลี้ยงแบบชนโลกก็ได้รับความนิยมแพร่หลาย
 เป็นอันมาก โดยเฉพาะตั้งแต่ปลายทศวรรษ จนถึงถูกรื้อถอนเป็นช่วงที่ดอกไม้หลายชนิด
 กำลังบานดอกสะพรั่ง สามารถเข้ามาประดับตกแต่งทั้งบริเวณงานและทำเป็นวงมาลัย
 กลองคณูมารวมงานได้ แต่เดิมมานั้น การกลองพวงมาลัยในการเลี้ยงอาหารชนโลก คงจะ

ใบไม้ คงจะมาจากเดิมที่สารใบมานานานนั้นนิยมนำใบมาขย เมื่อจะใบงานที่ใหม่ ก่อนจะออก
จากบ้านก็มักจะใบไม้ที่จะเด็ดดอกไม้แซมแซม เพื่อความสวยงาม และความหอมระรื่นชื่นใจ
ไม่ว่าจะเป็นดอกเดื่อง ดอกมะลิ ดอกพุทธรูป หรือดอกกุหลาบ แล้วแต่จะหาได้ใบบ้านอัน
เป็นธรรมชาติของผู้หญิงกับดอกไม้

กรั้นก่อนความเจริญทางวัตถุและวัฒนธรรมจากแหล่งต่างๆ เริ่มหลั่งไหลเข้ามา
ทรงผมของสุภาพสตรีก็เปลี่ยนไปประจำที่เห็นดอกไม้กลีบดอก ก็กลายมาเป็นมาลัยสำหรับ
คล้องคอแทน ซึ่งก็ทำให้สวยงามมีชีวิตชีวาและบรรยากาศดี

ในปัจจุบันนี้ประเพณีเลี้ยงขันโตกกลายเป็นเอกลักษณ์ของการต้อนรับแขกของ
ชาวล้านนาไทยเป็นที่ประทับใจของยูมาเยือนเป็นอย่างยิ่ง ในจังหวัดลำปางก็มีการ
เลี้ยงขันโตกเพื่อต้อนรับแขก เพื่อทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นประจําว่าถูกวิญญู
พิชานเสวยของ กุดตึงวอลับ ลีลาบุษ จนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในวงการท่องเที่ยว
เป็นสิ่งที่น่ายินดีของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ผลจากประเพณีการเลี้ยงขันโตก ได้รับความนิยมน่าแปลกใจนี้ ก็ทำให้
เศรษฐกิจของชาวบ้านในภาคเหนือ เริ่มขยายตัวขึ้นเสียอย่างคึกคักเมืองก็เป็นที่ยอมรับของ
นักท่องเที่ยว และชาวบ้านมากขึ้น อีกทั้งถึงถูกใจนักท่องเที่ยวที่อยากมาชมเห็นวัฒนธรรม
ประเพณีของชาวล้านนาไทย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายอยู่มากทีเดียว ที่คนล้านนากว่านี้จะลืม
วัฒนธรรมของตนเอง ลืมบรรพบุรุษผู้สร้างสิ่งสูงส่งต่าง ๆ เหล่านี้ หันไปนิยมชมชอบ
กับวัฒนธรรมทางวัตถุใหม่ ๆ ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ถึงเวลาแล้วที่เราควรจะได้อ
มาช่วยกันอนุรักษ์กันและเผยแพร่ มรดกอันน่าภาคภูมิใจของเรา ให้เป็นที่ประทับใจของยูมา
เยือนสืบไป ใต้บ้านเท่านั้น

ประเพณีใหม่วัดพระธาตุลำปางหลวง

ประเพณีใหม่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง ก็มีลักษณะเหมือนกับประเพณีใหม่ของชาวเหนือ โดยทั่วไป แต่ที่นำมากล่าวในที่นี้เนื่องจาก วัดพระธาตุลำปางหลวง เป็นโบราณสถานเก่าแก่ของจังหวัดลำปาง และเป็นศูนย์รวมของประเพณีสำคัญในท้องถิ่น

ประเพณีใหม่ก็คือ สงกรานต์นั่นเอง ชาวเหนือถือว่าเป็นระบะเทศกาลขึ้นปีใหม่ เพราะนับเดือนตามสุริยคติ กล่าวคือพระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากรัศมีนเข้าสู่อัศวินเมษ เทศกาลปีใหม่มีความสำคัญมากถือได้ว่าเป็นอะไร ที่สำคัญที่สุดของเมืองเหนือญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลจะเดินทางกลับสู่อ้อมลำเนาเดิม เพื่อพบปะสังสรรค์กับเครือญาติและคำหว่านบুদ্ধที่คนเฒ่ารุ่นพี่อ้อในท้องถิ่น รวมทั้งทำบุญรวมกัน

งานเทศกาลปีใหม่ที่วัดพระธาตุลำปางหลวง มี 6 วัน ตั้งแต่วันที่ 13 - 18 เมษายน ของทุกปี ในวันแรกคือวันที่ 13 เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ เรียกว่าวัน "จิ้งจาร์ลอง" หรือ "วันสังขารลอง" คำว่า จิ้งจาร์ลอง หมายถึง การเคลื่อนย้ายของปีเก่า แต่ในวันนี้ยังไม่ถือว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ในตอนเช้ามีคของวันจิ้งจาร์ลอง ชาวบ้านจะยิงปืน จุดพลุ จุดประทัด เสียงดังสนับไปทั่วทุกหมู่บ้าน เพื่อขับไล่ตัวจิ้งจาร์ซึ่งถือว่าเป็นตัวอัปมงคล ตามประเพณีโบราณกล่าวกันว่า ตัวจิ้งจาร์หรือ ปูสังขารจะเดินทางตามหมู่บ้านตอนเช้านี้ จากทิศเหนือลงไปสู่ทิศใต้ คนเฒ่าคนแก่มักจะดลกลให้เด็กคนเขาเป็นพิเศษเพื่อแอมกู่สังขาร เมื่อตัวสังขารผ่านไปเด็ก ๆ ส่งเสียงดัง ๆ เพื่อทำให้ตกใจ แล้วปูสังขารจะโผล่แถวหน้าเงินทอง และสิ่งของมีค่าที่คองการ* ผู้เขียนเองก็เคยถูกผู้ใหญ่หลอกให้คนเขาเพื่อตัวจิ้งจาร์ในสมัยที่ मैंเด็ก ๆ แต่โดยแท้จริงผู้ใหญ่คองการให้เด็ก ๆ คนเขาเพื่อเตรียมตัวเตรียมใจต้อนรับปีใหม่ในสถานบันรื่นเริง

* ความเชื่อกันกล่าวมีลักษณะคล้ายกับประเพณีคริสมาสต์ของคริสตศาสนา ที่พ่อแม่หลวงเด็ก ๆ ว่าเขาวันคริสมาสต์ในคนแต่เขา ๆ ชั้นศาลาคริสต์ จะนำของขวัญมามอบให้

ก่อนวันสังขารลอง 1 วันชาวบ้านจะทำความสะอาดบ้านเรือน และที่อยู่อาศัย ควบคู่กับเก็บกวาดขยะมูลฝอยกองไว้ และปัดกวาดจักย้ายเรือนให้สะอาดเรียบร้อย พอถึงรุ่งเช้าของวันสังขารลอง ก็จะเผาขยะมูลฝอย เรียงกา เมาสังขารทุกคนในครอบครัว จะมีจิตใจเบิกบานแจ่มใส ถือได้ว่าเป็นวันอนามัยของชาวเหนือ หลังจากนั้น ประทานอาหาร เมาสดว ทุกคนจะอาบน้ำ สระแบบ เรียกว่า คำหัว ทั้งครอบครัวแล้วแต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ที่มีสีสันสวยงาม เป็นการส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ สิ่งใดที่เป็นมลทินหรือสิ่งชั่วร้าย ก็ให้รีบไปพร้อมกับตัวสังขาร ไมลอง หวนกลับมาอีก สิ่งที่ใช้ประกอบพิธีคำหัวให้ตนเอง ไถแก่น้ำขมิ้นผสมฝอย กล่าวคือ เมื่ออาบน้ำแกงตัวเรียบร้อยแล้วก็ใช้น้ำขมิ้นผสมฝอยลูบแถม เพื่อเอาเคล็ด บางคนก็คำหัวในช่อธูปธูป โดยหันหน้าไปทางทิศที่เป็นศิริมงคล ซึ่งจะแจ้งไว้ในปฏิทินปีใหม่ของแต่ละปี การคำหัว เป็นการขับไล่เสนียดจัญไร ให้ออกหนีไปจากตัวเอง ก่อให้เกิดราศรีแก่ตนและครอบครัว ดังนั้นเมื่ออาบน้ำสระแบบแล้วก็เช็ดจัญไรและกาลก็ถึงเสีย ส่วนศรีซึ่งเป็นของประเสริฐ ควรหมั่นดูแลรักษาไว้ให้เป็นสงาราศีแก่ตัว ทั้งนี้โดยเชื่อกันว่า

ถ้าวันสังขารลองตรงกับวันอาทิตย์ ศรีจะอยู่หลัง กาลก็ณีอยู่ที่หน้าอก
จัญไรอยู่ที่สะกิด

วันจันทร์	ศรีอยู่ที่หน้าผาก	กาลก็ณีอยู่ที่นม	จัญไรอยู่ที่ปลายนิ้ว
วันอังคาร	ศรีอยู่ที่ปลายจมูก	กาลก็ณีอยู่ที่ไหล่ซ้าย	จัญไรอยู่ที่ไหล่ขวา
วันพุธ	ศรีอยู่ที่ริมฝีปาก	กาลก็ณีอยู่ที่จมูก	จัญไรอยู่ที่กลางหลัง
วันพฤหัสบดี	ศรีอยู่ที่คอ	กาลก็ณีอยู่ที่หว่างคิ้ว	จัญไรอยู่ที่ตาบทย
วันศุกร์	ศรีอยู่ที่ทรวง	กาลก็ณีอยู่ที่หน้าผาก	จัญไรอยู่ที่ริมฝีปาก
วันเสาร์	ศรีอยู่ที่หน้าแข้ง	กาลก็ณีอยู่ที่กระหม่อม	จัญไรอยู่ที่กระหม่อม ¹

¹มณี พยอมยงค์ เรื่องเดิม, หน้า 80 - 81.

วันที่สองตรงกับวันที่ 14 เมษายน เรียกว่า วันเนา (วันเนา) เป็นวัน
สุกดิบ ชาวบ้านถือว่า เป็นวันดีไม่มงคล จึงห้ามลูกหลานทะเลาะเบาะแว้งกัน ส่วนพ่อแม่
และคนเขากันมักจะอยู่ในอาคารส้วม ระวังคำพูด ไม่กล้าลูกหลาน ทุกคนจะซุกแต่ใน
สิ่งที่เปื้อนขี้มูล เพราะถือกันว่าในวันเนา ถ้าประพาศหรือถือถืออย่างไร อวบน้ำมาซึ่ง
ความเสียหายตลอดปี

ในวันนี้อาบน้ำจะเตรียมทำขนม และอาหารไว้ทำบุญในวันรุ่งขึ้น ส่วนพวก
เป็นอาหารขึ้นเมือง เช่นแกงฮังเล แกงอ่อมเนื้อ น้ำพริกคอง ทิมจุกุนเส้น ผัก
หนึ่ง (หนอแมก) เป็นต้น ส่วนขนมที่นิยมกันมากได้แก่ ขนมจอก (ขนมเทียน) บางกน
เตรียมช้อนก ปลา ไข่ปลอย เตรียมเสื่อนาน้ำอบ น้ำหอม น้ำมันส้มป่อย และสิ่งของ
ไว้ทำหัวผูกคัมภีร์ใหญ่และบุคคลที่ตนนับถือในวันรุ่งขึ้น ส่วนในเวลาเย็นของวันนี้ ก็จะไป
ลูกหลานไปยังศาลทรายที่แม่น้ำแควมา เพื่อขนทรายมากองสระเจดีย์ทรายในวัด สำหรับ
ประเพณีขนทรายเข้าวัด ชาวบ้านมีความเชื่อกันว่า เมื่อสาธุชนได้เดินเข้าดินทรายในวัดติด
เท้าออกไปนอกวัดตลอดทั้งปี ถือว่าเป็นบาปกรรมที่นำทรัพย์สมบัติของวัดออกไป จึงชักชวน
ถวายการขนทรายไปวัดในวันเนา นอกจากนี้ก็จะจัดเตรียม "จ้อ" หรือ "ตุง" (ธงทิว)
เพื่อนำไปปักเจดีย์ทรายคอนทำบุญในวันพฤหัสบดีก่อนเช้า

สำหรับประเพณี ขนทรายเข้าวัดและก่อเจดีย์ทรายที่วัดพระธาตุลำปางหลวง
ตามธรรมเนียมแต่โบราณชาวบ้านจะนำทรายไปกองรวมไว้ข้างองค์พระธาตุลำปางหลวง
ไทยเขตทุ่งทรายของวัด จึงทำให้บริเวณดังกล่าวมีทรายอยู่มาก เมื่อศาสนิกชน
เดินเข้าเขาไปประกอบพิธีทางศาสนาจะเกิดความสะดวกอย่างมาก ทั้งนี้เป็นจุดประสงค์ของ
คนโบราณที่ต้องการให้บุญกุศลมีธรรม เกิดจรรยาความมานะพยายาม เหมือนเดินอยู่
ในมหาสมุทรสี่พันคร ตามปรัชญาความเชื่อในการสร้างวัดตามอิทธิพลของลัทธิฮินดู โดย
ถือว่า องค์พระธาตุลำปางหลวง เปรียบเสมือนเขาพระสุเมรุ เป็นมณฑลที่จำนักรวด
ซึ่งรายรอบด้วยวิหารทั้งสี่ทิศ ซึ่งเปรียบกับทิวทิศ รอบ ๆ ทิวทิศเป็นเนินทราย
กึ่งกลาง เปรียบกับมหาสมุทรสี่พันคร แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่คนรุ่นหลังไม่เข้าใจลึกซึ้ง

ถึง เจกนารมย์ ขอน จึงไปเป็นทวยอิฐทับ เน้นทรายบางส่วน โดยอ้างถึงความสะดวก
สบายในการ เล่นในวัด

วันที่สามตรงกับวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า "วันพญาวัน" (วันเถลิงศก)
ตอนเช้าชาวบ้านจะหาลูกหลานไปทำบุญ "ตานขันข้าว" ที่วัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปยัง
ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เสร็จแล้วก็ปล่อยนก ปล่อยปลา ตอนสายของวันนี้จะ เริ่มพิธีทำหัว
บुकกลที่ เคารพนับถือ เริ่มจากบูชากุโธในกรอมคร้ว ไถ่ยก ปู ยา ตา ยาย ขอ แม่
จากนั้น เป็นญาติผู้ใหญ่และbukกลที่ เคารพนับถือ ในละแวกใกล้ เคียงส่วนที่อยู่ห่างไกลอาจ
เดินทางไปในวันอื่น ตามแจะสะดวกหลังวันพญาวัน การดำหัวตามประเพณีโบราณ
นิยมไปการวะกันทั้งกรอมคร้ว ถ้าเป็นญาติที่ตาคุโธมาก ๆ อาจนำรวมกันทั้ง เกรือญาติ
ที่ยามของท่าน เป็นการรวมญาติ สร้างความสามัคคีและสนุกสนานในหมู่ เกรือญาติที่พร้อม
เฝียงกัน ซึ่งหาได้ยากในโอกาสอื่น ตอนบ่ายผู้เฒ่าผู้แก่จะไปฟังธรรมอันสงบใหม่
กันที่วัด ส่วนหนุ่มสาวก็ไปรวมกัน ณ จุดนัดพบ อาจเป็นที่โรง เรือนหรือ ยานใจกลางของ
หมู่บ้าน เพื่อแข่งขันการละเล่นพื้นเมืองต่าง ๆ เช่น เบนตวงกตอน เล่นมาจากคอก
เลขสามเชือกควา เป็นต้น ในขณะที่เล่นด้วยกัน ก็จะสาธกน้ำกันอย่างสนุกสนาน

วันพญาวัน ถือกันว่าเป็นวันสิริมงคล จะทำการมงคลสิ่งใดก็ได้ผลตลอดปี
หนุ่มสาวบางคนหมายทำพิธีร่วมชีวิตคู่ในวันนี้ ผู้วิชาอาคมไสยศาสตร์ ก็จะทำพิธียกกรู
และถวายทอดวิชาแก่ลูกศิษย์ ชาวบ้านทำพิธีสงฆ์พระพุทธรูปพระบูชา พระเครื่องตลอด
จนเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ถวายบูชาบนตมป้อม

วันที่สี่ตรงกับวันที่ 16 เมษายน เรียกว่าวัน "ปากปี" (วันปากปี)
เป็นวันเริ่มค่นปีใหม่ของชาวเหนือ ตอนเช้าชาวบ้านจะนำสะตวงพร้อมกับเสื่อผืนของ
bukกลในกรอมคร้วไปประกอบพิธีบูชาเทพกระษัตรี เรียกว่า "บูชาข้าวห่อถักเกราะดี"
เพื่ออุทิศเกราะดีแก่bukกลในกรอมคร้ว ทำให้ทุกคนปราศจากเกราะหกดอค่นปี

คอนสายชาวบ้านลำปางหลวงและตำบลหมูบ้านใกล้เคียง ต่างก็เดินลงไปคารวะซึ่งกัน
และกัน เป็นการคำหวัระหว่างหมู่บ้าน เรียกว่า ไป "เ็งกัน" โดยคณะหมู่บ้านจะไปกัน
เป็นกลุ่ม ๆ อาจจะเอนรำกันกลางสนามสนน เมื่อเดินทางถึงวัดของหมู่บ้านที่จะไปคารวะ
ต่างก็นำดอกไม้ธูปเทียน น้ำขมิ้นผสมปวย รวมกันบนกุฏิ เจ้าอาวาสท่านให้ศีลให้พร
พร้อมกับกล่าวอิโหสิกรรม หากมีการนิคทองเหมองใจกันมาก่อน ก็จะให้อภัยซึ่งกันและกัน
การคำหวัระหว่างหมู่บ้าน เน้นประเพณีที่ส่งเสริมความรักและความสามัคคีของประชาชน
ในท้องถิ่น ให้รักใคร่ปรองดอง ทำบุญสุนทานร่วมกันตลอดไป

สำหรับที่วัดพระธาตุลำปางหลวง จะมีการประกอบพิธีสงฆ์หน้าพระธาตุ และ
พระเจ้าแก้วมรกต ปรากฏว่าประชาชนได้ไปร่วมพิธีจำนวนมากทุกปี ตอนบ่ายมีการ
แข่งขันจับวงไฟ (จุดบั้งไฟ) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแก่องค์พระธาตุลำปางหลวง
ปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองของชาวนครลำปาง ก่อนกลางคืนมีพิธีสวดมนต์

ส่วนในวันที่ 17 - 18 เมษายน ซึ่งปีใหม่ผ่านไปแล้ว ทางวัดยังเปิด
โอกาสให้ประชาชนสงฆ์หน้าพระธาตุอยู่ แต่ผู้คนจะลจจำนวนลงมาก คงเหลือแต่ชาวบ้าน
ลำปางหลวงและหมู่บ้านใกล้เคียง เมื่อครบ 6 วัน ก็เป็นอันว่าประเพณีปีใหม่ ของวัด
พระธาตุลำปางหลวง ใญ่ผ่านไปอีกหนึ่ง ผู้ที่เคยไปร่วมพิธีใคนมีสักการพระธาตุ
ลำปางหลวงและพระเจ้าแก้วมรกต ต่างมีความชื่นชมโสมนัสกันทั่วทุกคน

ประเพณี คำหัว¹

ประเพณีการคำหัวของท้องถิ่นเรา มักจะเริ่มทำกันตั้งแต่ "วันพญาวัน" หรือ (วันเถลิงศกตรงกับวันที่ 15 เมษายน) ในวันเือนนั้น เจ้าพรหมชาวบ้านบ้านถิ่น ก็จะจัดสำรับอาหารหวานขาว ขนม ข้าวต้ม ไปถวายพระทั่ววัด ผู้เฒ่าผู้แก่ ครูบาอาจารย์ บิคา มารดา หรือผู้เฒ่าเฒ่าที่นับถือ

ในตอนเช้าจะมีการตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์สามเณรเสร็จแล้ว ก็จะมีการทำพิธีถวายทานกองพระเจ็กมหาราย และสิ่งน้ำพระพุทธรูปเจ็กมหาราย หรือพระพุทธรูปที่สำคัญ เช่น องค์พระแก้วมรกต วัดพระธาตุลำปางหลวง ท้องพระเอกคำ เสาหลักเมือง ฯลฯ แหม่นคำบาลที่อยู่ห่างไกลออกไปจากท้องถิ่นไกลๆ ก็จะไปชุมนุมกันที่วัดแห่งถิ่นไกลๆ ที่ตนอยู่

ในตอนบ่ายของวันนี้ (วันพญาวัน) หรือวันรุ่งขึ้นที่เรียกว่า "วันปากปี" "ปากเดือน" ก็จะมีการไปคำหัวตามวัดอื่น ๆ ทั่วทั้งโลก เกือบและห่างไกลออกไป ซึ่งจะมีพระในวัดเป็นตัวแทนนำไป การ"คำหัว" ตามวัดนี้ มักจะแบ่งกันเป็นสาย ๆ เพราะบางวัดอยู่ห่างไกล แต่ก็มิได้ไปกันจนทั่วทุกวัด คงไปเฉพาะวัดที่เคยไปมาติดต่อกัน ซึ่งเรียกตามภาษาพื้นเมืองเหนือว่า "เต็ง" (หมายความว่า จึงกันนั่นเอง) หรืออาจจะเห็นวัดที่เคยมีความสัมพันธ์กันในฐานะครูบาอาจารย์ เป็นที่เคารพนับถือกัน เช่น เจ้าคณะ คำบาล คำเถอ จังหวัด หรือครูบาคนที่มามีอายุ มีอาวุโสเป็นที่เคารพโดยทั่วไป

ในการไปคำหัววัดนี้ พวกภริยาก็จะไปด้วยกัน มักเกือบทั้งบ้าน หมู่ ๆ จะบุงชุกหม้ออ่อม มีคอกมะพร้าวเป็นพวงกลองกอด บางคนก็จะปะแป้ง เสียดาบพรหม บางคนที่กำลังอยู่ในวัยคนองหรือใกล้สกุน ก็จะไปสุราพอกถึง ๆ หน้าเพื่อให้หม้อคาย"ว่า"

¹ สงวน โชคดีสุวรรณ์ ประเพณีไทยภาคเหนือ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเคเนชั่นโตร์, 2512, หน้า 18 - 23.

หรือ " ฟองเงิน " นำชบวนแห่ไปได้ พวกสาว ๆ ก็จะแต่งกายอย่างปราณีต ทุกคนจะแต่งกายด้วยเสื้อแขนยาว และนุ่งผ้าชิ้นแบบชาวเหนือ เชื้อชนลวกเมืองตองเทลังออรามที่มายมเม ที่เกล้าไว้อย่างสวยงาม ถัดขึ้นมา (ตอง) บรรรจุน้ำหมื่นหมื่นปอย เขาชบวนไปควมทางระยิมของตองใส สรวลเสเฮฮากันอย่างลึกรึกรัน และเมื่อขบวนนั้นไป " คำหัว " ก็จะสาคน้ำใส่กัน เป็นที่สนุกสนาน ไม่มีการถือเอาถือเอา หรือ ถือว่าเป็นการลวง เกินกัน

เมื่อชบวนคำหัว ไปถึงวัด แล้วก็จัดเบงของพิน้ำไว้ " คำหัว " ใส่ภาชนะเตรียมไปควมนั้น แล้วขึ้นไปบนโอง (หรืออุฎ) ซึ่งพระจะนั่งคอยคนรับอยู่บน " เต้น " (ห้องโถงที่รับแขกของชาวเหนือ เมื่อมีแขกไปเยี่ยมเยียน จะตอง เกี้ยวเขามา นั่งบน เต้น) ซึ่งมีเสื้ออยู่ว้อย่าง เรียบร้อย สรวลควมคนโท (ทองดินเราเรียกว่าน้ำคน กระโถนและบางแห่งที่รับประทานหมากกับขม ก็จะมีเขียนหมากที่ท้าวควม เครื่องเขินอีกควม นอกจากนี้ก็มีพานบุหรี และเมียง ที่ทำไว้เป็นคำ ๆ ห่อใบตองไว้ควมก่อนรับแขก

เมื่อผู้ไป " คำหัว " ขึ้นไปนั่งพร้อมเพรียงกัน และหลังจากที่ได้วิสาสะกันพอสมควรแล้ว พระผู้เป็นหัวหน้า ก็จะนำส่งของประเคนถวาย และบอกกล่าวสมาลาโทษตามธรรมเนียม พระครูที่รับเครื่องสักการะก็จะให้ศีลให้พร ให้ขุมขุมสุข เป็นการยอมรับขอโทษกรรมคำให้พรนั้น

ในระหว่างที่พระกำลังให้พรอยู่นั้น บรรรคานผู้ฟัง ต่างก็จะหมมมีอรับพรอย่างตั้งอกตั้งใจ เมื่อผู้ให้พรกล่าวจบ ต่างก็ยกมือขบมือท้าวกรวสาธุ ถอดจากนั้นบางแห่งก็มีการสรงน้ำพระอังกวย แด่ทำกันพอเป็นพิธีเท่านั้น แด่บางรูปก็ไปนั่งบนเก้าอี้นอกชานโบรคหน้าโดยตัวกัน

เสร็จจากการไปคำหัวตามวัดแล้ว ก็มีการไป " คำหัว " ขุนหลักผู้ใหญ่ ครูบาราจารย์ บิการมารคา ขุนอุปการะคุณ และผู้เสวยแก่ที่เป็นที่เคารพนับถือแห่งตระกูลสิ่งของที่นำไป " คำหัว " ก็จะมี แด่ไมค่าง ๆ เช่น กววย ฉอย ขนบ ชาวคณมะปราช แด่กวาง หมากขลุ เมียงบุหรี และบางที่จะมีอาหารใส่สำรับไปควม นอกจากนี้

นี่ยังมีนาชนหนู น้าเชษฐภักดิ์ เสือเบา กางเกง สะโพกตรง น้าสามมา หรือ น้าเป็นน้า
(เป็นไม) บางคนก็จะมีเงินทองใส่ลงไปด้วย ไปเป็นการวัดของแก้อย่างใด ของ
เหล่านี้เขาจะจัดห่อและใส่ภาชนะอย่าง เรียบร้อย บางแห่งก็จะทำเป็นตะกร้อ (พุ่มดอกไม้)
หมากสุ่มหมากเป้ง ประทับประกาศอย่างสวยงาม และมีซองกลองตีแทนกัน ไปอย่างสนุกสนาน
สนุกสนาน บางรายก็จะปี่ซอ (ซิมลำน้าภาคเหนือ ทำนองเดียวกับนักเพลงของภาค
กลาง) รวมความขานนี้ไปรวมเพื่อจะได้ "ซอ" อำนาจบวรโชกถูก "คำหัว"
ซึ่ง เจ้าของบ้านก็จะเตรียมสุรา และเครื่องแกลม ไว้ต้อนรับเสร็จแล้วผู้เฒ่าผู้แก่
พ่อแม่หรือบุคคลที่เรารักและนับถือก็จะให้ศีลให้พร พร้อมกับอธิษฐานกรรม ในสิ่งต่าง ๆ
ที่ลูกหลานหรือผู้น้อยใดดวง เกินจะไม่ถือโทษโกรธกัน

ประเพณีฟ้อนผีมดผีเข็ง

ประเพณีฟ้อนผีเข็ง เป็นประเพณีเก่าแก่ที่มีความเชื่อสืบทอดกันมาแต่โบราณของชาวเขมร เชื่อกันว่าการฟ้อนผีเป็นการเซ่นสังเวยวิญญาณบรรพบุรุษที่โยกย้ายถิ่นมาตั้งรกรากในถิ่นฐานใหม่ โดยมีความเชื่ออย่างมาตุภูมิ ตามธรรมเนียมแล้ว ไม่วาจะเป็นลัทธิหรือศาสนาใดๆ ย่อมส่งเสริมให้คนเคารพยกย่องในบรรพบุรุษ แด่การปฏิบัติและการเซ่นสังเวยออกยอบนตกลางกันไม่ขาดสาย สำหรับการบูชาบรรพบุรุษของชาวไทยภาคเหนือ (ลพบุรี) จะประกอบพิธีเซ่นสังเวยหรือเคาะฆ้องวงวิญญาณบรรพบุรุษของคนที่มีส่วนประกอบพิธีกรรมก็คล้ายคลึงกัน กล่าวคือมีเครื่องเซ่น ได้แก่ หมู เป็ด ไก่ สุรา อาหาร กาวหวาน หากมีไหมโขนหรืออาจจักซ่อนสามปีค่อหนึ่งครั้งก็โคก แคระหว่างไม้จักซ่อนขึ้นจะคอง เซ่นด้วยตัวหมู สุรา ไก่ต้ม โดยไม่มีดนตรีประกอบ เรียกว่า "ได้มดัก"

(เลี้ยงเงียบ)

จุดประสงค์ของการฟ้อนผีมดผีเข็ง จากการเข้าไปสังเกตุและศึกษาอย่างใกล้ชิดในการประกอบพิธีกรรมฟ้อนผีของชาวบ้าน ทหาระวิเคราะห์สรุปถึงจุดประสงค์ได้ดังนี้

1. เพื่อสักการบูชา เช่นสรวง ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิด และเชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยสืบไป
2. เพื่อสร้างเสริมความสามัคคีในเครือญาติ เพราะการฟ้อนผีเป็นการรวมญาติ ผู้มีกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิด เรียกว่า "ผีเลี้ยงตัว" จะมาบ่นเสียดสังสรรค์เพราะญาติพี่น้องบางคนไปประกอบอาชีพอยู่ต่างถิ่น เมื่อมีการฟ้อนผีก็จะส่งข่าวถึงกัน แล้วจะมาชุมนุมกันเป็นการสร้างเสริมความสามัคคีในระบบเครือญาติให้มั่นคงสืบไป
3. เพื่อให้อำนาจใจแก่ลูกหลานที่มีชีวิตอยู่ เพราะในขณะทำการฟ้อนผี "เจ้าพ่อ" หรือผีที่เข้าสิงคนทรง ต่างก็จะให้โอวาท ให้กำลังใจแก่ลูกหลาน ให้ขยันหมั่นเพียร

มีกำลังใจที่จะต่อสู้กันในการประกอบสัมมาการีพ โดยเป็นบรรพบุรุษเหล่านั้นจะได้ความ
คุ้มครอง

4. เพื่อเป็นการทำบุญให้ทาน เพราะการผ่อนผันแต่ละครั้งจะต้องใช้จ่ายเงิน
จำนวนมากพอสมควร เพื่อจักซื้อสิ่งของมาประกอบพิธี และเลี้ยงญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธี
ซึ่งญาติทุกคนจะร่วมกันเสียสละทรัพย์บริจาครวมกัน เจ้าภาพที่จักพิธี นับว่าเป็นการให้
ทานอย่างหนึ่ง

5. เพื่อความสุขสนานรื่นเริง เพราะการผ่อนผันใช้คนตรีประกอบให้ความ
สนุกสนานพอใจแก่ผู้มาร่วมงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นบรรพบุรุษที่มาร่วมงาน รวมทั้งให้
ความอิ่มอกอิ่มใจแก่ลูกหลาน กล่าวได้ว่าสนุกทั้งนี้ทั้งกัน

ประเพณีส่วนนี้นิยมปฏิบัติกันมากในจังหวัดลำปาง และเชียงใหม่ แบ่งออก
เป็น 2 ประเภท คือ ผ่อนผัน และ ผ่อนผัน ซึ่งจะประกอบพิธีในเดือน 5 - 6 เดือน (เดือน
3 - 4 ค่ำ) ราวเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคมของทุกปี พิธีหรือการปฏิบัติของการผ่อนผัน
ผ่อนผันมีลักษณะคล้าย ๆ กัน กล่าวคือ การผ่อนผันจะต้องมีการสร้างปราเรียกว่า "ผาน" ซึ่ง
ทำด้วยทางมะพร้าว แต่ในปัจจุบันนิยมใช้แทนที่ มีตั้งปราสำหรับวางเครื่อง เช่น
บริเวณปราผ่อนผันจะกว้างใหญ่แค่ไหนแล้วแต่จำนวนคนทรง (ม้า) ที่เจ้าภาพเชิญมา (ช่วย)
นอกจากนี้มีการใช้คนตรีพื้นเมืองประกอบการผ่อน มี แหม มี ระนาด ซอวง กลองตีกลึง
(ตะโพนมอญ) ฉิ่ง (ฉาบ) ฉิ่ง ส่วนเพลงที่นิยมบรรเลงได้แก่ เพลงมอญผ่อนผัน และ
เพลงเต้าหู้ แต่ในปัจจุบันมีการประยุกต์เอาเพลงลูกทุ่งสมัยใหม่มาใช้ เพราะเจ้าขอ
บางคนเข้าสิ่งมาชิว ๆ ส่วนเจ้าขอบางคนที่เขาสิ่งมาชิวสูงอายุ อาจไม่พอใจเมื่อบรรเลง
เพลงสมัยใหม่ บางทีจะประท้วงด้วยการหยุดผ่อนเอาคือ ๆ เพราะนักดนตรีพื้นเมือง
ต้องบรรเลงเพลงตามคำขอของเจ้าขอ หากขัดขึ้นอาจถูกเจ้าขอแกล้งเอา สิ่งที่แตกต่างกัน
กันระหว่างการผ่อนผันผ่อนผันและผ่อนผัน คือ ผ่อนผันทำ 2 วัน คือวันเช้า (วันนัดหมาย)
และวันผ่อน (วันจริง) ส่วนผ่อนผันทำวันเดียว อีกอย่างหนึ่งคือ ผ่อนผันจะรับ
ม้าเป็นยาวแก่ไว้อ่างปรา เพื่อให้คนทรงไว้ไหน ตอนนี้จะเข้าสิ่งราง โดยจับเชือกผูก
ตัวจนกว่าเจ้าขอจะเอาประทับทรง

รายละเอียดของการสอนที่ให้นำมากล่าว ๗ ทัพ เป็นการสังเวยและศึกษา
จาก ผานฟอนนี้ที่บ้านลุงแม่ เกสร ชัยชนะ บ้านเซกวัน อำเภอมือง จังหวัดอำนาจ
ซึ่งจะจัดฟอนเป็นประจำทุกปี ประเพณีฟอนนี้มี 2 วัน ติดต่อกันวันแรก เรียกว่า
"วันขาว" หรือ "ปาวขาว" เจ้าภาพจะให้คนไปบอกชาวญาติพี่น้อง และคนทรงซึ่งเห็น
ผีสกุลอนที่จะเชิญมาร่วม เรียกว่า "ช่วยผี" ในวันนี้จะมีการฟอนเล็กน้อยก่อน
วันต่อมาเป็นวันฟอนเริ่มตั้งแต่หลังรับประทานอาหารเช้า (ชาวาย) เป็นคนไป ถลอค
ทั้งวัน ญาติที่เป็นสกุลเดียวกันทั้งไกลและใกล้จะไปชุมนุมกันที่บ้านฟอนนี้ บางคนก็เข้า
ในขะเคินทางมารวม บางคนก็เข้าทรง เมื่อถึงปราสาทแล้ว จากนั้นก็ออกไปขะกลางยาม
ที่จัดเตรียมไว้ โดยมีคนกรับในเมืองบรรเลง เพลงมอญฟอนผี และเพลง เคอทา ตลอดวัน
เห็นหน้าสังเวยว่า การสืบสกุลนี้เน้นสืบสายทางแม่ นับว่าเป็นการยกย่องสกุลของแม่ เพื่อ
ให้เกิดความสามัคคีในเครือญาติทางฝ่ายหญิง ซึ่งไม่มีปฏิบัติในภาคอื่น เจ้าพ่อที่เข้าทรง เช่น
เจ้าพญาโฮ เจ้าผานแสนตา เจ้าบาวใหญ่ เจ้าสาว เจ้าปลา เจ้าแสนหมอน เจ้าพญาผาเฒ่า
เจ้าหมอนแสน เจ้าอารักษ์ เจ้าสรอยทอง เจ้าอนแดน นอกจากนี้ยังมีบรรดาผี
บริวารอีกจำนวนมาก เช่น เจ้ายะซาง เจ้ายะมา และผีที่ได้รับการช่วย (เชิญ) อีก
เช่น เจ้าอหมอกมุงเมือง เจ้านิมรา เจ้าสุริยวงค์ ดังนั้นผีที่บ้านลุงแม่ เกสร จึง
เป็นผีที่มีบรรดาศักดิ์สูง เป็นประเพณีเจ้านาย

เมื่อผีไม่เข้าเอง ผีที่เขาฟอนอยู่แล้ว จะไรผาลงกอลคนทมาคู่ซึ่ง เป็นผี
เดียวกัน (ญาติ) แล้วโอบกอลคอไรผาปิดหน้าเคิบวนไธเนมา จนเวียนหัว พอผีเข้า
กนใหม่ซึ่งบางคนก็กระโดด กระตีบเพารายว่า กระเห็นกระหรือบางคนก็ฟอนเฉย ๆ
พวกที่เป็นผีเลี้ยงกลดเปลี่ยนเผื่อมาอยู่บนตอ เจ้าพ่อก็จะมาเชิญไปเปลี่ยนเสื่อผ้า พวกผีเจ้า
หรือมีบรรดาศักดิ์จะได้รับการบวงสรวงด้วยมีน้ำชาเวลาตีบคอ โฟกหัว และมีผางพร
บางสี่สกลดองคอ ผีบริวารที่ไม่ใช่เจ้านายเพียงมาลวดกอลเท่านั้นไมคองนงโสร่งแขงกัวมาก

อยู่ที่ ๆ คนกูไปกูมาเกิดผีเข้ากระโดดเรา ๆ ร้อง เทอ เทอ เทอ ออกไป
เคนไปฟอนกลางวง เป็นที่สนุกสนานยิ่ง บางคนผีเข้าแล้วเมื่อไถถานหรือแล้วไม่ปรากฏว่าเป็น

ผีเดียวกัน ผีผู้ใหญ่จะขี้น้ำกว่าคาบเงอแกล้งจะพันผีพเนจรก็จะรีบออกเหมือนพระไลผีที่เคียว
เขาเรียก "ผีห้าผีโหลง" มันทามมาอยากกินเหล้ากินไก่ดี ๆ ของเราโดยไม่ได้เชิญ ผีไม่มี
อันคับและไม่ไช่ผีเดียวกันถือว่าเป็นผีพเนจร จะถูกอับเป้ทีทุกราย

พอได้เวลากินข้าวตอน (ข้าวกลางวัน) เจ้าของบ้านและลูกหลานก็จะพากัน
ยกสำรับกับข้าว ซึ่งล้วนอาหารดี ๆ ทั้ง หมู ไก่ เหล้า หมากพดู บุหรี่ น้ำ หลายสิบ
สำรับไว้วางบ้านผามเพื่อ เช่นผี แล้วจะมีคนนำคามาให้ ผีทุกคนก็จะรับคานซึ่งมีเทียนจุดไฟ
ลูกทึคปลายคาบแล้วบรรดาผีก็จะเดินวนคามาล่ำคับและจิ้งหะเสี้ยงกลอง 2 - 3 รอบ เอา
ปลายคาบส่งข้าวปลาอาหารแสดงว่าผีกินของ เช่นสังเวยแล้ว มโหรีปี่พาทย์ก็ระเริงระว่า
เป็นจิ้งหะเพลงมอญพอนผี ไฟเราะเสนาะยั้งตามบทเพลง

พอผีเข้าตีกอนบายคูนุกครีกครึ้นยั้งนิก ผีทุกคนจะส่ำคางเคซพอนร่ากันเค้มที่
บ้างก็จ้อยซอเป็นทำนองค้ำเมืองเหนือเก่า ๆ ผีบางคนก็อาละวาดคานาคูนิก ลอยหน้าลอยคา
พุกทำนองทักทายเหตุการณต่าง ๆ ใดแมนย่า บางคนก็ถ้อชวคเหล้าที่ค่นนำมา เช่นแทนที่จะกิน
เหล้ากลบเท็งสาคเข้าไปในผามถูกคณที่ซงกลองเหมือนเล่นน้ำสงกรานต์ เป็นที่สนุกสนาน
รื่นเริง

เสร็จแล้วผีจะออกก็จะเป็นเวลารวนจะค้ำผีออกแล้วก็จะเดินไปที่หอเจ้าพ่อ
ที่เคียวกับแกงทัวให้ผีแล้วลุ่มพุมเกดลือกกถึงกับหมอนคภูหนึ่งผีก็ออกหน้าคาคูนิกไปกับคอนผี เข้า
เป็นคนละคน บางคนลุ่มลงหลายหน กลับหลังลุดย่นพอนเท่นอีกพร้อมกับพุก "ป้อจะปี้กแล้ว
กะอาดยยังมาม่วนล่ำ" (พ้อจะกลับแล้วก็อาดยทำไม่ถึงสนุกอย่างนี้) บางคนก็ไม่คอง
กินข้าวกินน้ำกันแล้วมีค้ำผีไม่ยอมออก ลูกหลานผีกลัวขี้มาหรือคนทรงจะเห็นอยหรือเป็นผี
ไปจริง ๆ จึงได้รับนำข้าวตอกคอกไม้ใส่พานเงินเชิญผีออก ผีก็เลยเสด็จออก

ก่อนที่จะสิ้นสุคพิธิยั้งสนุกสนานสุคยอกคองวันจะลัดฟ้าเกอบจะถึงเวลากินข้าว
แดง (ข้าวตอนเย็น) บนหลังคาเตนปร่าพิธิจะห้องข้าวตอกข้าวแค้นไว้พ้อเอ้อมมือถึงผีทุกคน
จะถ้อไม้พอนร่าไปแล้วทำพิธิ "ปัดค้อปัดแกน" ไซ้ไม้พาคข้าวแคนที่ห้อยเค้มหลังคาแตก
กระจายปัดว่วนจนไม่เหลือ

ต่อมาทำพิธี "บิณฑังใหม่" ก็มีรูปจำลองนกใหม่ (กระรอก) ถือสอนรำ
โขนมา เปลี่ยนผลิตภัณฑ์แสดงความรัก พยายามเปียจะได้รับกระดาษกระบอกไม้ไผ่ใส่
แล้วระบายทำพิธี "ต่งฟ้า" (กระทุ้งฟ้า) เพื่อให้ฝนตกลงตามฤดูกาล เมื่อมีน้ำพืชพันธุ์
ธัญญาหารก็สมบูรณ์ ต่อจากนั้นจะมีวิธีกำจัดภัย โลงยิงเชื้อ พิธีจับปลา นี้จะชี้ให้ใจ
ยิงเชื้อ ออกแห จับปลา โดยมีถนนอกแกงตัวเป็นเชื้อและถือแท้จริง ๆ และสุดท้ายก็จะมี
พิธีพายเรือกลับบ้าน มีเรือลำเล็ก ๆ มีคนเชือกโยงลากจะมีคนเข้าน้ำมารักษาปากเปือก
ปลอน กรันเกรงกับลูกเขย

ใกล้ค่ำแล้วแตรคองง ๆ ก็โธยแสงจะดาลับฝ่ายแต่ละคนก็จะทยอยกันขึ้นไป
บนหอเจ้าหอ ลำลากัน กลับไปยังป่าเขาลำเนาไพร หรือตองหับหับ เกตาสวรรค์วิมาน
เจ้าหอ จะกลับมาชุมนุมร่วมกันเพื่อนอีก รักษาประเพณีกันอีก ณ ที่ ความชนเบญจธรรมนิยม
โบราณของหมู่เฮาคนเหนือเขมรทุก ๆ ปีมานี้

ประเพณีคู่ขนานนี้ เป็นประเพณีที่น่าสนใจ แฉ่งไปช่วยปรัชญาของการดำเนินชีวิต
ของชาวบ้านในภาคเหนือ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ สร้างความสามัคคีใน
บรรดาญาติพี่น้อง สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่อยู่ห่างไกล เป็นประเพณีที่หาจากภูมิใจ
สมควรที่จะช่วยกันรักษาไว้ให้แมรคของล้านนาสืบไป

ประเพณีพ่อผี บูชาดวงวิญญาน
ของ เจ้าพ่อหมอกมุง เมือง

เมืองนครลำปาง สมัยสุวรรณหอกำ นั้นเป็นเมืองที่บริบูรณ์ด้วยเกียรติยศที่
สูงส่งคนละหนึ่งในภาคเหนือ มีคูเมืองตลอดจนหอระฆังใหญ่อันทันสมัย ปั้นใหญ่(อะม็อก)
เรียงรายคูเมืองนั้นน้ำไหลตลอดปีแม่น้ำในปัจจุบัณนี้ การระบายน้ำใส่โกรกในเขตเทศบาล
เมืองลำปางในฝั่ง เมืองใหญ่ ยังคงอาศัยร่องน้ำระบายจากคูเมือง ที่ขุดมาแต่สมัย
เจ้าสุวรรณหอกำคงด้วยโดยแท้ ประตูกำแพงสำคัญคือ ประตูกำแพงราย ประตูกำแพง
ประตูกำแพง ประตูกำแพง เป็นที่น่าเสียดายเหลือเกินที่บริเวณประตูกำแพงและแนวกำแพง
ใหม่ทั้งหมดยกทำลายจนหมดสิ้น คงเหลือแต่ช่องถนนรอบเวียง อันหมายถึงแนวกำแพง
เมืองเดิม ส่วนกำแพงทั้งหมดยกแปรสภาพเป็นส่วนถนนของ เจ้าของอาคารบ้านเรือนทั้งหลาย
โดยกรมวนารักษ์ขณะ เมื่อก่อนครั้ง กล่าวเป็นทรัพย์สินส่วนตัวให้เขา

กำแพง เมืองลำปางถูกทำลายจนหมดสิ้น เมื่อ พ.ศ. 2498 นี้เอง
กรมศิลปากรได้ประกาศตอนสถาปนาโบราณสถานกำแพงเมืองเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2498
ยกเลิกสถาปนา กำแพง เมืองลำปาง เมืองใหม่ทั้งหมด ไว้แต่หออะม็อก หรือป้อมปืนโบราณอันเป็น
หลักฐานของ เจ้าพ่อหมอกมุง เมืองทววงสว่างดวงวิญญานของนักบวชโบราณ ชื่อ หนานฟ้าทอง
หรือหนานหมอกมุง เมือง มีกิตติศัพท์ว่า ไปที่ไหนเกิดอัศจรรย์มีหมอกปกคลุมทั่วไป
เจ้านครลำปางจึงแต่งตั้ง เป็นบาทพินัยสำคัญ

เมื่อสิ้นรัชกาล ชาวยานจึงเป็นเจ้ารักษามืองเมืองคนหนึ่ง จึงปฏิบัติสักการะ
บูชาเจ้าประเพณีพ่อผีในหออะม็อกเป็นประจำทุกปี จัดในราวเดือนมีนาคมของทุกปี และจะ
มีผีจากที่ต่าง ๆ ที่ได้รับเชิญในวงคฤหาศ์ทูลุจิกและจากพื้นเมืองก็มาร่วมประเพณีด้วย จะมี
ของกลองปี่แน ฯลฯ โดยปกติเครื่องสังเวทย์มี เหล้ายาบ่าบั้ง หัวหมู ขายศรี ดอกไม้
ธูปเทียน หนาก เมี่ยง ใบธูป น้ำมะพร้าวอ่อน ฯลฯ แต่สำหรับเจ้าพ่อหมอกมุง เมือง

ใบทองไร" เหล่า เพราะพระวัด เจริญนายขนานหมอกบุง เมือง เป็นพระภิกษุ ชาวเชียงตุง จาก
วัดจอนสนธิ เข้ามาสวามีอีกกับฝ่ายไทย แล้วตั้งจากถาวร เป็นพระตอมาก็มีครอบครัว
เป็นชาวบ้านลำปางหลวง เชื่อกันว่าอยู่ในระหว่างสมัยของ เจ้าสุววรรณหอกำ เจ้าดวงทิพย์
เพราะในระบายนครลำปาง เป็นทองแดง เกี่ยวกันกับนคร เชียงตุง โดยเจ้าแม่เกษงคำ
แห่ง เชียงตุง เป็นธิดา เจ้าสุววรรณหอกำดวงทิพย์ นิกมนต์ใหญ่ในหัวเมืองนครลำปาง
ใหม่ี่ ล้วนเป็นชาวไทยทางแดนที่อพยพเข้ามา โดยปรากฏชื่อวัดและหมู่บ้านจากต่าง เมือง
เช่น บ้านและวัด เมืองสาคร จากเมืองสาคร ในรัฐฉานปัจจุบัน บ้านเชียงราย บ้านสวนดอก
จากเชียงใหม่ บ้านศรี เกิดจากเชียงราย บ้านตลาดจันทรงรับการคมนาคมจากยานการถ้ำ
ทางเรือในสมัยโบราณ

ปัจจุบันการพัฒน์ เข้าพอหอดจะมีอีกคือว่าเป็นประเพณีที่จำคอยู่อย่างหนึ่ง
ถ้าคนที่สนใจจะไปร่วมในประเพณีได้ในวันเวกเดือนมีนาคมของทุกปี เพื่อไปดูและทัศนศึกษา
เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ ในสมัยโบราณ

ประเพณีชั้วท้าวหงส์^๑

การชั้วท้าวหงส์ เป็นประเพณีที่นิยมทำเนืองในโอกาสงานมงคลต่าง ๆ เช่น ปุ่กเฮื่อน (สร้างบ้านใหม่) ชุ่คยอน้ำ สร้างยุ่งข้าว ทำบุญปล่อยบวชลูกแก้ว (บวชเดร) เป็นต้น การทำพิธีชั้วท้าวหงส์เป็นการประกอบพิธีกรรมอย่างแรกของงานมงคลดังกล่าว ก่อนที่จะประกอบพิธีมงคลอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อบอกกล่าวเวาเมธรรณี เจ้าที่เจ้าทางเสียก่อน เพื่อความ เป็นสิริมงคล

ท้าวหงส์เป็นศูนย์กลางโลก หมายถึง ท้าวจุโลกบาล ประทับอยู่ในสวรรค์ ชั้นจกุมหาราช มีท้าวตกรรณ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรุฬหก และท้าวภูเวร สถานที่ประกอบ พิธีเสื่อกนุ่บ โคมุ่คยอน้ำ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของบริเวณบ้าน อันเป็นบริเวณที่เวาจะสม ส่วเขากจะ เลือกทางกานที่ทิศวันออกของควบ้านซึ่ง เป็นทิศหัวนอน การจักเตรียมวัสดุสิ่ง ของ หากเอาใบขนากผอเหมาะหนึ่งกนยาวประมาณ 1 เมตร จากนั้นก็นำไม้มาตีไขว้ เป็นรูปกากะบาทกอนไม้ทางหัวเสา มีฐานรองรับสะดวง (กระทง) อัญครงปลายไม้ไขว้ ทั้งสี่กานในสะดวง จะได้เครื่อง เช่นสัง เวท้าวหงส์ประกอบกวย ดอกไม้ ฐูปเทียน หมาก เมียง บุหรี ขนบ ข้าวกม กลวย ข้าวเหนียวป่น แกงส้ม แกงหวานและ รช (ธงทิว) สะดวงมีทั้งหมด 6 อัน โดยวางบนฐานที่ตั้งครงปลายไม้ไขว้ทั้ง 4 ทิศ เพื่อบูชาท้าวหงส์ อีกอันหนึ่งวางปลายเสา เพื่อบูชาพระอินทร์ และวางไวบนพื้นดิน 1 อันเพื่อบูชาพระเมธรรณี นอกจากนี้ยังมีเงินค้ายกกรู เรียกว่า "ขันคั้ง" อีกประมาณ 5 - 10 บาท เพื่อบนไ้ขออาจารย์ญูประกอบพิธี เมื่อเตรียมการเรียบร้อยแล้ว อาจารย์ญูประกอบพิธีก็จะ เริ่มด้วยการจุดเทียน 4 เล่มและจุดธูปจากนั้นก็กล่าวโองการ อัญเชิญท้าวหงส์ พระอินทร์ และพระเมธรรณีมารับเครื่อง เวนสัง เวยจนเมื่อเสร็จพิธี สำหรับเสาที่ตี เป็นแท่นบูชาท้าวหงส์ ชาวบ้านจะปลอบทิ้งไว้เป็นการถาวร เพื่อใช้ประกอบ พิธีท้าวหงส์อีกในโอกาสอื่น ในครั้งต่อไป

^๑สัมภาษณ์ นายอ้าย อินทรนง อายุ 56 ปี บ้านศาลาคอน ตำบลหมู อำเภอมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2526.

ประเพณีส่งเคราะห์หมาน¹

ส่งเคราะห์หมานหรือสังเคราะห์หมาน หมายถึง การรวมกันประกอบทางพิธีศาสนา
อีกอบบางหนึ่งของชาวมาน หลังจากที่ถูกภัยแล้งชาวมานไปแล้ว คือ มีพิธีการส่งเคราะห์
หรือ สะเคราะห์เคราะห์สำหรับหมาน

พิธีการนี้ หมานแต่ละแห่งจะมีการนัดหมาย ไต่ถามในหมู่บ้านนั้น ๆ ไปร่วมกัน
จัดทำ ณ จุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน ซึ่งโดยมากจะเป็นทางแยก หัวบ้าน ท่าข้าม หรือ
กลางหมู่บ้าน งานนี้เป็นงานสามัคคีธรรมทุกวัน เรือจะนำจตุปัจจัยและวัตถุเครื่องต่าง ๆ
ที่ว่าเป็นใจในงานไปร่วมกัน ณ สถานที่นัดหมาย จุดประสงค์ที่จะทำก็คือ ต้องการให้คน
สัตว์ ในหมู่บ้านปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ปราศจากอุบัติเหตุและภัยอันตราย และ
โรคติดต่อ โรคระบาดทั้งปวง

เมื่อมีการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ กันแล้ว ก็จะมีการเตรียมการคือ
การจัดสถานที่ปราสาทพิธีตั้งอาสนะสงฆ์ จัดเครื่องกันเทศน์และเครื่องไทยทาน บริเวณ
พิธีมีตราขวัตร ฉัตรธงตามสมควร ตอนหัวค่ำหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จแล้ว
ทุกหลังคาเรือนต้องนำน้ำส้มป่อย ทวาย อย่างละ 1 ชัน ถ้ายสายสิญจน์ กนกะ 1
มวน มารวมพิธีโดยตั้งไว้ในบริเวณพิธี พอเวลาประมาณทุ่มเศษ ๆ พระสงฆ์ได้รับ
นิมนต์มาจำนวน 4 รูป หรือมากกว่าตามกำลังแต่ละแห่ง มาตั้งสถานที่พิธีแล้วก็จะมีการ
ไหว้พระรับศีล ทั้งเทศน์ 1 กัณฑ์ พระสงฆ์สวดสังคหะเจริญพระพุทธมนต์จนแล้ว ก็มี
การสวดเบิกอีก 1 วาน ถวายเครื่องไทยทานพระสงฆ์อนุโมทนา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์
ศรัทธาธุมนารวมพิธี บูชาพร้อมพิธีนำเอาน้ำส้มป่อย ทวายที่นำมากลับไปบ้านนำไปทวาย
ภายในบริเวณบ้าน เมื่อขันธ์ไล่เสน่ยกจตุไร แล้วยกเอาส้มป่อย 1 ผักขูดกับถ้ายสายสิญจน์
ซึ่งโยงไว้กับประตูบ้าน เพื่อความ خوشสวัสดิ์ต่อไป เป็นเสร็จพิธี

¹สัมภาษณ์ นายคำ เทพนามวงศ์ ชาวราชการบ้านชะ บ้านเลขที่ 66
ถนนบุญวาทย์ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพง เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม
2523.

ประเพณีแห้วสาว - เสียม

การแห้วสาวเสียม เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของท้องถิ่นเราอย่างหนึ่ง มีจุดเริ่มต้นมีแต่ในชนบทที่ห่างไกลจากตัวเมืองเท่านั้น และแสงสีแห่งนครธรรมเท่านั้น และนับวันประเพณีก็จะสูญหายไป เมื่อรับเอาอารยธรรมแบบใหม่แบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น

การแห้วสาว

การแห้วสาวมักจะแห้วสาวกันในตอนค่ำ หลังจากวันประเพณีอาหารเป็นแล้ว พวกขาว(หนุ่ม) ก็จะออกไปเที่ยวตามบ้านที่มีผู้หญิงสาว ซึ่งมักจะทำงานอยู่ก็ทำงาน เช่น เป็นทนาย ทอผ้า แล้วย้ายมาพองานในหมู่บ้านนั้น ๆ บางแห่งจะนำข้าวสวยกรรกระเคือง ซึ่งเคียวไม่คอยจะมีแล้ว เพราะมีโรงสีเล็กมากที่นั่น เมื่อพวกขาวไปบนบานก็มักจะขึ้นไปนั่งดูสาว (ชูกุญ) ทางฝ่ายนิคมารลาของสาว ก็เปิดโอกาสให้มาหาสาวนั่งคุยกันไปทำงานไป สาวก็หาเมี่ยงบุหรี่ น้ำ มารับรองเป็นอย่างดี นอกจากของกินแล้วยังมีแป้งและกระจกไว้ให้แก่งตัวของเธอที่นั่งคุยกันอยู่นั้น ถ้าหากว่ามีขาวใหม่ขึ้นมา บ่าวที่กำลังคุยอยู่ก็จะหลีกเลี่ยงให้ โดยลงจากเรือขึ้นไปเที่ยวหาสาวบ้านอื่นต่อไป ถือว่าเป็นมารยาทของการแห้วสาว

คำพูดที่ใช้เกี่ยวสาวรสักนั้น บักปู่เจ้ากล่าวคล้องจองกัน ใจปนกับกับคำพูดธรรมดาสามัญที่มีอยู่รอบเคี้ยว ก็จะมีคล้ายอย่างการเกี่ยวสาวในสมัยก่อน ดังนี้
ถ้าเราจะพบสาวว่าสวย สาวเจ้าก็จะตอบอย่างกตมัตวว่า "รูปร่างของน้อง ก็เหมือนนี่บ่ง เหมือนนกกางแคงวงกลางป่าขาว" ฝ่ายชายก็ตอบไปอีกว่า "งามเล็กล้ำ เจ้าแวงเงาใส งามเหลือมิไป เปี่ยมพระเจ้า" อะไรทำนองนี้เป็นต้น

การนิคยหรือเสียม

ส่วนการนิคย หรือการเสียมนั้น จะทำโลกถือเชือมาสาวที่เน้นดูรักกันและตกลงจะเป็นสามีภรรยา ก็ถือไป หากใดหมายความว่า พอไม่นั่งคุยกับสาวก็กล่าวสอกล่าว

ก็ดิบดีเลยที่เดียว การดิบดีหรือเสียดีไปได้หมายถึงการแต่งงาน เป็นเพียงประเพณี
อย่างหนึ่ง แต่เมื่อดิบดีและเสียดีแล้วก็จะมีการแต่งงานหรือที่ทางท้องถิ่นของเราเรียกว่า
" ถิ่นแขก " อีกครั้งหนึ่งหากเป็นคนที่ฐานะยากจน จะเป็นแขกเพียงเสียดีตามประเพณี
แล้วவுยกันเป็นสามีภรรยาอีก

การดิบดีมี 2 วิธี

วิธีหนึ่ง เชื้อขาวไปผูกเนือคองตัวสาว เข้มจับมือติดแขน หรือเข้าไปในห้อง
ส่วนตัวของฝ่ายหญิง ก็ถือว่าดิบดี หากเป็นทพโจของฝ่ายสาวและพ่อแม่ทางฝ่ายผู้ใหญ่ของ
สาวก็ไปสัญญา คือไปบอกกล่าวผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ฝ่ายชายทราบว่า บ่าวขานนี้ไปดิบดีสาวมาในแล้ว
ขอได้ไปใส่มีดขรรคมแนม แล้วจะไถ่แต่งงานกันต่อไป วิธีนี้เรียกว่า "ใส่เคา" ก็
หมายถึงการแต่งงานเป็นสามีภรรยากันต่อไป

ส่วนอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า "ใส่ไม้เคา" ก็ หมายถึงว่าเมื่อมีการดิบดีกันแล้ว
บ่าว หรือสาวไม่เต็มใจที่จะร่วมชีวิตเป็นัวเมียกัน การไปใส่ไม้เคานี้ ต้องเสียเงินมาก
กว่าใส่เคา เพราะถือว่า ดิบดีแล้วไม่รับเลี้ยงดูเป็นภรรยาสามีกันต่อไป หากได้ฝ่ายหญิง
เสียหายนมาก จึงมีการปรับเงินค่าไม้เพิ่มขึ้น อาจเป็นหลายเท่า ตามแต่ฝ่ายหญิงจะเรียก
รอง และตกลงกัน

การใส่ดีต้องมี หัวหมู ข้าวต้ม ขนม แกล่า กอกไม้รูปเทียน ขางที่
ก็มีโกกม แล้วแขกของฝ่ายสาวจะบอกให้ ส่วนเงินค่าใส่ดีไม่มีกำหนดตายตัว แล้วฐานะ
ของดีในตระกูลของเวลานั้น พ่อแม่ฝ่ายหญิงจะเอาไปสังเวปีไต่บ่ดีของตน ซึ่งมักสร้างค
ไว้ในบ้าน หรือทำหิ้งไว้กรงเสาตัวคน เมื่อบอกกล่าวและวางเครื่องสังเวปีเป็นเวลา
นานพอสมควร ก็ยกเอาเครื่องสังเวปีเหล่านั้นมากินกัน ต่อจากนั้นฝ่ายชายก็มีสิทธิ์เข้านอก
ออกนอโลก ต่อจากนั้นการไหว้บ่ดีฝ่ายหญิงจะนำคอกไม้รูปเทียนไปบอกกล่าวมีทางฝ่ายชาย

อย่างไรก็ตาม การดิบดีหรือเสียดีของท้องถิ่นเรา ก็เป็นจารีตประเพณีอย่าง
หนึ่งซึ่งคง เกิดจากการเข้าใจกันทั้งสองฝ่าย ทำให้เป็นการผิดใจ หรือทำตามอำเภอใจไม่

ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ

- สุขวัณฺเฑว
- ทาชาวัณฺเฑว

ประเพณีสูชวัญควาย¹

การสูชวัญควาย เป็นการเตือนสติเตือนจิต เตือนใจ ให้คนเรามีความกตัญญู กตเวทิต์รำลึกถึงบุญคุณของผู้ที่ให้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เรา ว่าเราได้รับผลประโยชน์อะไร จากเขามาบ้าง แล้วถ้ามากระทำการ หรือแสดงการตอบแทนบุญคุณ ที่เขาได้ทำแก่เรา นั้น อย่างเช่น "ควาย" เราได้ใช้แรงงานในการ ไถ คราด พลิกแผ่นดินอันเป็นของหนัก ให้เราได้ทำการหว่าน เพาะปลูกข้าวปลูกในพื้นแผ่นดินจนเราได้รับผลประโยชน์จากแรงงาน ของควาย คือ ได้ข้าวมาสำหรับบริโภคเลี้ยงชีวิตเราและครอบครัว ในขณะที่ทำการไถ คราดนั้น บางทีเราก็มักได้ คุ กุ คา เขียน คือควาย ซึ่งกำลังมีแอกคางคอกอยู่หนักแสนหนัก เห็นอยแสนเหนื่อย

เมื่อเราสามารถนึกถึงบุญคุณของควายซึ่งเป็นสัตว์ที่มีบุญคุณ ไม่มีส่วนที่ ได้รับ ผลประโยชน์กับเราเลย เราจึงมีการหาวิธีที่จะตอบแทนบุญคุณของควายขึ้น โดยวิธี "สูชวัญควาย" ขออิทธิกรรมที่ไถ คุ กุ คา เขียน คี ถึงแม้ว่าควายจะไม่มีความรู้สึก หรือจะพูดไม่โลกก็ตามที่อยู่ แต่ก็เป็นการเตือนสติให้คนเราให้คงอยู่ในความกตัญญูกตเวทิต์ คอสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ นอกจากนั้นยังสอนให้มนุษย์รักสัตว์ที่มีคุณประโยชน์พร้อมทั้ง สงวน รักษาควายไว้ใช้งานต่อไป

พิธีการก็คือ หลังจากทำการค่านาเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำบายศรี 1 ชุด รวมควาย ขาวควม ขาวขม ไกควม 1 ตัว ไชควม 1 ฟอง เหล้า 1 ขวด เอื่อพามา 1 คน (สำหรับเอาไปปักกลางนา) เมื่อสูชวัญควายแล้วชาวไร่จะไถเจริญ งาม สบายคอกไม้และคายนกเขาควาย 2 เส้น ปลายกล้าหรือหญ้าอย่างใด 1 มัด ขาวสุก กลวยสุก ออຍ เมียง บุหรี นำขมิ้นส้มป่อย กายขาว 32 เส้น

¹ศึกษาประเพณีสูชวัญควายที่บ้านไร่ ตำบลพิชัย อำเภอเมือง จังหวัดกำแพง
เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2526.

เมื่อเตรียมของเสร็จเรียบร้อยแล้ว นำควายไปอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาดจนมาผูกกับหลักไว้ หมอขวัญผู้ทำพิธีก็กล่าวโองการ พรรณาดังการทำนาต่าง ๆ าลา ตลอดจนพรรณาดังบุญคุณของควาย ที่ไถช่วย ไถ กรำก พลิกดินให้กลับไ้กลับมาอย่างล่ำซำกล่ำบน จนโคหวาน ไค้คำ และในที่สุดก็เรียบร้อยแล้ว ก็ขอโห่สิกรรมที่ไค้ลง เกินคู้ คำ เขียน คี ถาง ๆนา ๆ จบแล้วเอาส่วยคอกไม้ และคายผูกเขาควาย หึ่งสองข้าง เสร็จแล้วเอาปลาบงาและหญ้าอย่างคี่ที่เตรียมมา ป้อนควาย ก็เป็นเสร็จพิธี การสู่ขวัญควาย ปัจจุบันนี้ประเพณีสู่ขวัญควาย นับวันที่จะถูกลืม คั้งนั้น เราจึงช่วยกันรักษาประเพณีไว้ เป็นมรดกของพี่น้องชาวไร่ชาวนาสืบไป

ประเพณีทำขวัญข้าว¹

ประเพณีทำขวัญข้าว เป็นการประกอบพิธีกรรมอย่างหนึ่งของชาวนาที่นิยมปฏิบัติกัน เพราะถือว่าเป็นสิริมงคลแก่รวงรวงและครอบครัว เมื่อโคทำแล้วชาวไร่จะมาจะกินไม่เบื่อง ถึงกล่าวกันว่า "กินมีตัก จักมีตอง" อีกทั้งแมลงและสัตว์ต่าง ๆ จะไม่มารบกวนข้าว

ในฤดูการทำนาชาวนาจะเลือกชัยภูมิที่เหมาะสมสักแห่งหนึ่งในที่นาไว้ทำพิธี "แฮกนา" เมื่อเตรียมดินเสร็จเรียบร้อยแล้วก็ปักดำเป็นแห่งแรกจำนวน 9 กอ ครั้นถึงเวลาเก็บเกี่ยวจะแยกข้าวจำนวนนี้ไว้ต่างหาก แยกออกเป็น 3 มัด ไม่นำไปนวดรวมกับข้าวส่วนอื่น ๆ เมื่อนวดข้าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง ชาวนาจะประกอบพิธีทำขวัญข้าวโดยนำกระบุงกับพืชซึ่งเรียกว่า "กา" ไปยังลานนวดข้าว ในกระบุงมีบายศรีปากชาม 1 ชุด ดอกไม้ ธูปเทียน หนาก พลุ เมี่ยง แก้วแหวน เงิน ทอง น้ำมันพร้าวอ่อน ไชยม 1 ลูก กรวย สมและผลไม้ต่าง ๆ เพื่อรับขวัญข้าว ขึ้นยุ้งฉาง

การประกอบพิธีเริ่มต้นด้วยการไข่มื้อข้าวจันทักข้าวใส่กระบุง มีธูปเทียนปัก "กา" พักโบกเข้าไปในกระบุง 3 ครั้ง พร้อมกับกล่าวอัญเชิญขวัญข้าวว่า "ขวัญข้าว เจ้าแม่โพสพ ขอเชิญไปอยู่ในยุ้งในฉาง บัดเกี่ยวนี้เถิด" แล้วถือกระบุงมุ่งไปที่ยุ้งฉางเก็บข้าว เลือกมุมโคมมุมหนึ่งของยุ้งฉางโดยกะให้สูงพอควร นำข้าวแรกน่านี้นำวางลง พร้อมกับกล่าว ไตรสรณาคัมทั้งเถาเป็นเสร็จพิธี

¹ สัมภาษณ์ นายพิน ใสยา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 116

บ้านหนองยาง ตำบลหมื่น อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

เมื่อวันที่ 20 มกราคม 2525.

เมื่อทำพิธีเสกขวัญข้าวเสร็จแล้ว ในวันเดียวกันนั้นจะยังไม่ตัดข้าวออกจาก
ขังนาง ให้ตัดในวันถัดมา แต่ห้ามวันอาทิตย์เพราะถือว่าเป็นวันเกิดของแม่โพสพ ข้าว
ที่ตัดไปสี่ครั้งแรกนี้ต้องนำไปทำบุญตักบาตร เสียก่อนที่จะนำมารับประทานในครอบครัว เพื่อ
อุทิศส่วนกุศลไปให้แม่โพสพ จะได้เป็นสวัสดิมงคลแก่เรือกสวนไร่นา และแก่ครอบครัว
ต่อไป นอกจากนี้บางกนอาจนำข้าวใหม่ไปให้ พ่อ แม่หรือปู่ ย่า ตา ยาย รับประทาน
ก่อนครอบครัว ภายหลังจากทำบุญทานข้าวใหม่ ที่วัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทั้งนี้เพื่อแสดง
ความกตัญญูต่เวทศอบิภา มารดา และผู้ไทย

ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

- คานกวยสลาก
- แหคร้วตาน
- แหไม้กำศรี
- คานตุง
- คานขางซกมตอ
- ไสยาคร เบ็งพุด
- คานขาวจิวาวหลาม
- ลองสะเปะเคียนยี่เบ็ง
- คีกลองปูจา
- เขากกรรม
- สวคเบ็ก

ประเพณีตานกวยสลาก

ประเพณีตานกวยสลากหรือตานข้าวสลาก เป็นประเพณีการทำบุญของภาคเหนือ
กวยการบรรจุสิ่งของจตุปัจจัยไทยทานลงใน "กวย" (ชะลอม) แล้วนำไปลงทะเลบน
หรือขึ้นเส้นสลากที่วัด เมื่อพระสงฆ์รูปใดใดสลากของใครก็จะมีประกาศหาญาติโยมที่เป็น
เจ้าของ เพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลต่อไป การทำบุญตานกวยสลากถือว่า ใค่ใคร่ใส่สิ่ง
สิ่งนี้เพราะบุญทำไมใค่เลือกเฉพาะเจาะจงว่า จะทำบุญกับพระสงฆ์รูปใด แล้วแคว
เส้นสลากของตนพระสงฆ์รูปใค่จะได้รับส่วนแบ่ง บางครั้งอาจเป็นของกลาง ซึ่งจะ
เป็นของวัดต่อไป

การทำบุญตานกวยสลากจะเริ่มตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (เดือน 10 ไค่)
คือ ราวเดือนกันยายนซึ่งยังอยู่ในระหว่าง พรรษา ไปจนถึงเดือนเก็งคัม(แรม 15 ค่ำ
เดือน 11 ไค่) ในจังหวัดลำปาง การตานกวยสลากจะเริ่มที่วัดปางบางลก อำเภ
ทางฉกร ก่อนวัดอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเป็นวัดที่ พ่อเจ้าทิพย์ช้าง (หนานทิพย์ช้าง) ซึ่งเป็น
กษัตริย์ของเจ้านายฝ่ายเหนือ ณ ลำปาง ณ ลำพูน ณ เชียงใหม่ และ เจ้าเจ๊กคน
บวชเรียนที่วัดนี้ ส่วนที่อำเภอเกาะคาเริ่มที่วัดไหลหิน อำเภอเมืองเริ่มที่วัดแสนเมืองมา

ก่อนถึงกำหนดวัน ตานกวยสลาก 1 วัน เรียกว่า "วันคา" พุทธศาสนิกชน
จะจัดเตรียมบรรจุสิ่งของลงในกวยสลาก บางครอบครัวจะทำนครบจำนวนสมาชิกใน
ครอบครัว โดยผู้ชายจะไปหาไม้ไผ่มาจักคอกสาน กวย หรือ ชะลอม ตามจำวนที่กองการ
เครื่องไทยทานที่บรรจุลงในกวยสลาก มี หมาก เมียง บุหรี่ ไม้ซีกไฟ เทียนไข
หอม กระเทียม สมู ยาสูบ แปรงสีฟัน ข้าวสาร พริก น้ำออย น้ำตาล น้ำปลา
เกลือ หอนึ่ง (หอมก) พริกนึ่ง เนื้อนึ่ง ส้มอมคา ผลไม้ เป็นต้น ทั้งนี้จะบรรจุ
มากหรือน้อยตามฐานะและศรัทธา เมื่อบรรจุเครื่องไทยทานเสร็จเรียบร้อยแล้ว
ก็รวบปากกวยสลาก ผูกมัดและทับกวยกระดาษสีต่าง ๆ สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ "ยอด"

ได้แก่เงินทำบุญนิมิตไฉนบัตรใส่ในซอง ผู้กตึกไม้แล้วเสียบลงไปในถ้วยให้ส่วนยอดโผล่
ออกมา นอกจากนั้นจะต้องเตรียมเส้นสลาก ซึ่งทำถ้วยโบราณ หรือคัตกระถางแข็งยาว ๆ
ให้มีจำนวนเท่ากับถ้วยสลาก เขียนข้อความที่อุทิศส่วนกุศลไปถึงใครลงไปถ้วย
การทานถ้วยสลาก เป็นการอุทิศส่วนกุศลถึงบุพการี และญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้
นี้บางคนอาจจะอุทิศส่วนกุศลไปถึงสัตว์เลี้ยงที่ตนรัก เช่น สุนัข แมวที่ตายไปแล้ว เช่น

" ขาวสลากนี้ผู้ชานานัน เตะจะ ขอทานไปหา นายหมวก ผู้เป็นพ่อ
ผู้ล่วงลับไปแล้ว ขอห่อไปรอกไปเค็งจิมเตอะ "

ในสมัยก่อนการเขียนเส้นสลากนิยมเขียนเป็นภาษาไทยล้านนา เพราะพระภิกษุ
สามเณรสมัยนั้นอ่านโค่ทุกรูป แต่ในปัจจุบันเขียนเป็นภาษาไทยกลาง เนื่องจากพระสงฆ์
สามเณร จำนวนน้อยที่สามารถอ่านคัวหนังสือ เมือง เตื่อโค

ครั้งพอดถึงวันทำบุญ "ทานถ้วยสลาก" ชาวบ้านก็จะพาลูกหลานไปรวมกันที่วัด
วางถ้วยสลากไว้บนโต๊ะหรือสถานที่ซึ่งทางวัดจัดเตรียมไว้ให้ นำเส้นสลากไปลงทะเปียน
แล้วนำไปกองไว้ตรงหน้าพระประธานในวิหาร ในสมัยก่อนบางวัดอาจได้จำนวนเส้นสลาก
ถึง 3,000 - 4,000 เส้น แต่ในปัจจุบันลดจำนวนลง เหลือเพียงอย่างมากประมาณ
1,000 เส้นเศษ บางวัดโค่เพียง 300 - 400 เส้น ซึ่งโค่น้อยไม่กอยพอเพียงที่จะ
แบ่งให้พระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มารับสังฆทาน¹ เมื่อทุกคนมาพร้อมแล้ว ก็จะร่วมพิธี
ถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณรที่มาร่วมพิธี หลังจากนั้นกรรมการวัดก็จะเกล้า
เส้นสลากให้ทั่วแล้วนับจำนวน แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนของพระพุทธ ทางเหนือ
เรียกว่า "พระเจ้า" ๓ ส่วน เป็นของกองกลางเพื่อใช้บำรุงวัด อีก 2 ส่วนแบ่ง
ให้พระภิกษุสามเณร

¹ สัมภาษณ์ นางเล็ก พิชญกุล บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เอกราช เมื่อวันที่

เมื่อพระภิกษุสามเณรได้รับเส้นสลาก ก็ได้ออกค้นหาเจ้าของว่า ค้างกวยสลาก
อยู่ ณ ที่ใด ในขณะนี้จะเป็นช่วงที่ลุมุนที่สุด จึงคำพิง เหยยทาง เหนือว่า " ยุง เหมือน
ทาเส้นสลาก " แต่ก็เป็นที่สนุกสนาน โดยเฉพาะกนทุมสาว จะออกเดินขวัไชว
เพื่อตามหาพระสงฆ์ที่ได้รับเส้นสลากของตนและครอบครัว เมื่อตามหาพบแล้ว พระสงฆ์
ก็จะอุทิศส่วนกุศลและโหตร เป็นเสร็จพิธี การทำบุญทานกวยสลาก จะเริ่มตั้งแต่เช้า
(หลังรับประทานอาหารเช้า) ไปจนถึง บ่าย บางวัดอาจจะถึง เย็น

ประเพณีแห่ครัวตาน*

ครัวตาน ก็คือ จตุปัจจัยไทยทานต่าง ๆ ที่ชาวบ้านช่วยกันทำ ช่วยกันทำ ช่วยกันเสียสละทำขึ้นมา อาจจะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น หงส์ ช้าง ม้า วัว ควาย หรืออาจจะเป็นข้าวของ เครื่องใช้สำหรับพระสงฆ์ สำหรับศรัทธาชาวบ้านต่าง ๆ ก็แล้วแต่ละหมู่บ้านจะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ โดยจะให้ความหมายหรือสัญลักษณ์อย่างใด อย่างหนึ่ง

วัตถุประสงค์ในการทำครัวตาน

1. เพื่อแสดงถึงความสามัคคีภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน
2. เพื่อเฉลิมฉลองประเพณีที่สำคัญ ๆ เช่น ฉลองโบสถ์ วิหาร ฯลฯ
3. เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา
4. เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน หมู่สาวได้มีการแสดงออกในความสามารถของแต่ละคนแต่ละกลุ่ม
5. เพื่อแสดงออกถึงความมีน้ำใจ ความเอื้ออารีซึ่งกันและกัน
6. เพื่ออันสงฆ์ลบลพญในภพนี้และภพหน้า
7. เพื่อยึดมั่นในบวรพุทธศาสนา
8. เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง

ขั้นตอนในการทำครัวตาน

การทำครัวตานนั้นจะเริ่มต้นด้วยเมื่อทราบว่าวัดใดจะมีงาน ก็จะมีการส่งข่าวถึงกัน เพื่อให้หัววัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกันหรือมีความสัมพันธ์กันได้เตรียมตัว วัดต่าง ๆ

* ศึกษาจากประเพณีแห่ครัวตานใน "งานหลวงเวียงละกอน" ณ วัดพระธาตุ ลำปางหลวง ระหว่างวันที่ 3 - 4 กุมภาพันธ์ 2527.

เมื่อทราบข่าวก็จะเรียกประชุมปรึกษาหารือกันว่า จะทำครัวทานอะไรไปถวาย เมื่อตกลงกันแล้วก็จะเริ่มดำเนินการทันที โดยจะมีช่าง หรือเรียกว่า "สล่าเกา" เป็นผู้จัดการในการทำครัวทาน คนเข่า คนแก ก็จะมาช่วยกันทำอย่างก็เหลาไม้ บางก็ตีกระดาษแล้วแตงน้ค แลวนำมาประกอบเป็นรูปเป็นร่าง อย่างที่กล่าวมาแล้วว่าครัวทานนั้นอาจจะเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ รูปประสาธ หรือ เอาเข้าของเครื่องใช้ เช่น โตะ เก้าอี้ ถ้วย ชาม าลา มาประคิประคอยให้เป็นรูปร่างและมีความหมายอยู่ในตัว ส่วนมากก็จะมี ความหมาย เกี่ยวข้องกับคติธรรม คำสอนและ เรื่อง ราวชาคคทางพุทธศาสนา

ที่ขาดไม่ได้ในการทำครัวทานคือ จะต้อง เตรียมขบวนแห่ครัวทาน กล้วยใน ขบวนแห่ครัวทานก็จะมี การพ้อนรำต่าง ๆ ประกอบเพื่อให้ครัวทานยิ่ง ใหญ่สนุกสนานเร้าใจ ฉะนั้น เวลา กลางคืนพวกหนุ่มสาวในหมู่บ้านก็จะมา ซ่อมพ้อนรำ เตรียมที่จะนำไปร่วมขบวน โดยจะมาพร้อมกันที่วัดหลังจากที่รับ ประทานอาหาร เย็น เสร็จแล้ว ซ่อมกันไปอย่าง สนุกสนาน หนุ่มสาวก็มีโอกาสจะ ได้มาพบปะกัน

การแห่ครัวทาน

เมื่อถึงวันที่มีงาน ทางวัดก็จะตั้งกลองปฐจา เพื่อเตือนให้ศรัทธาชาวบ้านมา พร้อมกันทั่วคองที่จะ เคลื่อนขบวนออกจากวัด

เมื่อพร้อมแล้วก็นำขบวนครัวทานตรงไปวัดที่มีงานก็จะจัดขบวน โดยจะมี ป้ายชื่อขบวนนำตามด้วยคนถือพาน ข้าวตอกดอกไม้ ธูปเทียน หลังจากนั้นก็มีขบวนพ้อนรำ คนตรี การละเล่นต่าง ๆ ตามหลังด้วยครัวทานและศรัทธาชาวบ้านที่มาร่วมขบวนแห่กันมา อย่างสนุกสนาน บางทีก็อาจจะมีการ "ฮ่า" ครัวทานเพื่อบรรยายสรรพคุณของครัวทาน อีกด้วย วัดไหนเป็นวัดที่ศรัทธาชาวบ้านมาชมขบวนก็ยาวมาก ในครัวทานที่เตรียมมาสิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ จะต้อง มี "ยอด" คือ เงินที่จะร่วมทำบุญให้วัดที่มีงานก็จะเตรียมต้อนรับ โดยเตรียมข้าวปลาอาหารไว้ต้อนรับศรัทธาต่างบ้านที่มาร่วมขบวนอย่างระมัดระวัง เป็นที่ สนุกสนานยิ่งนัก

เพื่อ เป็นสินน้ำใจบางที่วัดเจ้าภาพก็จะมีรางวัลสมนาคุณให้กับวัดที่มาร่วมงาน
หรือมีการประกวดกรวดานเพื่อกระตุ้นให้แต่ละวัดวัดกรวดานของตนเองให้สวยงามและ
ยิ่งใหญ่ เป็นที่คนศรัทธาใจของผู้ชม ผลของการทำกรวดานและแหกรวดาน ช่วยส่งเสริม
ให้ประชาชนยึดมั่นในสามัคคีธรรม คือ รักมาความสามัคคีกันในหมู่บ้าน ระหว่างหมู่บ้าน
และในชุมชนต่าง ๆ ปัญญาธรรม คือ ช่วยส่งเสริมให้คนรู้จักช่วยกันคิดช่วยกันทำ เคารพ
ในความสามารถของแต่ละคนและยึดมั่นในคารวธรรม คือ ให้ความเคารพนับถือแก่ผู้มีอาวุโส
ผู้เฒ่าผู้แก่ บรรพบุรุษ เคารพศรัทธาในพุทธศาสนาพระนียบสถาน ปุณนิยวัตถุและสิ่งที่ดีควร
เคารพต่าง ๆ และที่สำคัญก็คือ ยึดมั่นในระเบียบประเพณี วัฒนธรรมอันงดงามของสังคม
ที่ช่วยสร้างชาติให้เป็นเอกราชอยู่กราบเท่าทุกวันนี้ สิ่งเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญของการ
อยู่รวมกันในระบอบประชาธิปไตยของเรา

การแหกรวดานนับว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่งดงามของชาวล้านนา เราคน
รุ่นใหม่ควรหรือไม่ที่จะไ้หันไปรำลึกถึงอดีตที่บรรพบุรุษเราสะสมไว้มาเป็นเวลานาน

ประเพณีแห่ไม้กำศรี¹

ประเพณีแห่ไม้กำศรี หรือไม้กำศน์โพธิ์ เป็นมรดกที่พบเห็นเฉพาะในภาคเหนือ นิยมทำในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นงานปีใหม่ของเมืองเหนือ โดยมีความเชื่อว่าการถวายไม้กำศรี ซึ่งเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ในวัดจะทำให้ได้บุญกุศล ช่วยเกื้อหนุนครอบครัวและบ้านเมือง คนโบราณถือว่าต้นไม้โพธิ์เป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของพุทธศาสนา จึงคิดประเพณีขึ้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนรำลึกถึงพระพุทธรูป เนื่องจากต้นไม้โพธิ์เป็นต้นไม้ที่แตกกิ่งก้านสาขาออกมากมาย เมื่อกุลลมแรงหรือพายุอาจทำให้หักโค่นง่าย ประเพณีแห่ไม้กำศรีก็นำไม้กำกิ่งต้นไม้โพธิ์ไว้ เทาก็เป็นกรที่พุทธศาสนิกชนช่วยกันกำจุนพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

โดยปกติต้นไม้โพธิ์ที่ขุดมาวางไว้ในภาคเหนือ ก่อนที่จะนำไม้กำศรีไปปักก็จะกองผ่านพิธีบวงสรวงมาก่อน เรียกว่า บวงศน์ศรี โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธี มีกลายสายสิญจน์และผ้าเหลือง (จีวร) พันรอบต้นไม้

ลักษณะไม้กำศรีเป็นไม้เนื้อแข็งมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 - 12 นิ้ว อาจมีขนาดเล็กกว่านี้ก็ได้ สุกแล้วแต่มีรสขมและความเผ็ดร้อนของชาวม้งบ้านที่จะจักหาได้มีความยาวประมาณ 4 - 5 เมตร ในสมัยก่อนใช้ไม้สัก แต่ในปัจจุบันไม้สักหายาก จึงใช้ไม้เนื้อแข็งชนิดอื่นแทน นำมาปอกเปลือกออกทรงปลาย ทำเป็นง่ามสลักลวดลายให้สวยงาม มีหมอนรองวาง เพื่อไม่ให้กิ่งต้นไม้โพธิ์ช้ำหรือฉีกขาด

ประเพณีแห่ไม้กำศรีที่จะนำมาถวายในที่นี้เป็นการแห่ไม้กำศรีของตำบลศาลา อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง มีหมู่บ้านเขารวมพิธี 6 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านศาลาหลวง บ้านศาลาดงลาน บ้านศาลาไชย บ้านศาลาเม็ง บ้านศาลาหมอ และบ้านศาลาบัวบก

¹ศึกษาจากประเพณีแห่ไม้กำศรีของตำบลศาลา อำเภอกะลา เมื่อวันที่

17 เมษายน 2527 และสัมภาษณ์พระอธิการวัดศาลาหลวง.

สถานที่ประกอบพิธีที่หมู่บ้านศาลาลวง แต่ละหมู่บ้านจะจัดทำไม้ม่าตรีจำนวนหลายอัน มีลักษณะสวยงาม เป็นที่น่าสังเกตุว่า ผู้ที่นับพญาทในการจัดทำไม้ม่าตรีตลอดจน จัดขบวนแห่เข้าร่วมพิธี ส่วนมากเป็นกลุ่มหนุ่มสาว นับว่าเป็นการสืบต่อประเพณีที่ดีมาก ส่วนคนเฒ่าคนแก่และผู้สูงอายุจะเป็นฝ่ายสนับสนุน ทางวัดวัดใหม่ก็ควรประกวดขบวนแห่ ทำให้กลุ่มหมู่บ้านจัดทำไม้ม่าตรีก็บางปราดก็สวยงาม เป็นการสนับสนุนให้มีการสืบต่อให้มีสกลุทางเห็นงานอีกด้วย

ภายในบริเวณวัด ทางคณะกรรมการจะนำเอาพระพุทธรูปประจำวันมาไว้ที่ประชาชนบูชาพระประจำวัน ขณะเดียวกันก็ให้ชาวบ้านทำบุญอุทิศบาปกรรมไว้ที่พระพุทธรูปประจำวันทุกองค์ เงินที่ได้จากการบริจาคจะเก็บรวบรวมไว้บำรุงพระศาสนาต่อไป

เมื่อขบวนแห่ไม้ม่าตรีมาถึงวัดทุกขบวนเรียบร้อยแล้ว เวลาประมาณ 16.00 น. ผู้อาจารย์ (มักทายก) ก็จะกล่าวคำอาราธนาเรียกไม้ม่าตรี เสร็จแล้วชาวบ้านจะรวมกันร่อนไม้ม่าตรีทุกคนในขณะเดียวกัน หนุ่มสาว ก็จะถือโอกาสร่อนน้ำซึ่งกันและกันอย่างสนุกสนาน เป็นการส่งท้ายส่งกรานต์ไปควยประเพณีแห่ไม้ม่าตรีที่ทางวัดจัดขึ้น ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ในปัจจุบันทางวัดก็ยังอนุรักษ์ไว้ โดยสนับสนุนให้คนหนุ่มคนสาวเข้าร่วมกิจกรรมปรากฏว่า มีผู้เข้าร่วมพิธีกันจำนวนมาก นับว่าเป็นประเพณีที่ดีให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียง อีกทั้งยังมีความสนุกสนาน ทั้งไปอาศัยวัดและศาสนาเป็นแกนนำ ดังนั้นจึงเห็นสมควรสนับสนุนให้เป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง ในประเพณีปีใหม่เมืองนครลำปาง ในโอกาสต่อไป

การทานคุง

การทานคุง ในความเชื่อเกี่ยวกับทานคุง หรือ ราง จากตำนานเมือง
ทิวศูนครเงินยางศรี เชียงแสน ใกล้เคียงว่า คุง สามารถขุดใหม่ขุดพ้นจากการ
ตกนรกได้” ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับทางศาสนาของชาวม้าในอดี

คุงมีหลายชนิด และมีขนาดต่าง ๆ กัน ขนาดเล็ก ๆ กว้างประมาณ 3 - 4
นิ้ว ยาว 6 - 8 นิ้ว จนถึงยาว 7,000 วา (14ก.ม.) กว้าง 5,000 วา(10
ก.ม.) และคุงมีทั้งที่ทำจากกระดาษจนถึงทำด้วยโลหะ เช่น ทอง เหลือง ทองคำ
หรือ เงิน เป็นต้น

ทั้งคุงและขอที่ทำด้วยกระดาษสีต่าง ๆ จะใช้ปักที่กองเจ็กัยทราย ส่วนคุงไวย
(ธงชัย) หรือคุงโย (คุงที่พาดด้วยกายหรือแพร) นั้นเป็นคุงใหญ่ อาจมีขนาดกว้าง
ประมาณ 20 นิ้ว ยาวประมาณ 3 - 4 วา ถือว่ายิ่งยาวยิ่งดี มีอันสีสงฆ์มาก ไขหักไว้
ที่หน้าวัดหรือฝั่งปลูกสร้างที่ทำการฉลองในเวลาปีงานปอยหลวง การเอาธง คือ คุง
ไปทำพิธีหรืองานกุศล เชื่อกันว่าเมื่อกายไปแล้ว พระบาทมราชโลกเห็นธงนั้นก็จะได้ขึ้นสวรรค์

คุงที่ก่อเวลายกฐาน เรียกว่าคุงกระดาษ จะถือไปชมขบวนแห่ ซึ่งมีความเชื่อกัน
ว่า การทอดกฐินมีอันสีสงฆ์มาก จนแม้แต่สีตัว เช่น จริตเจ้า กะขาม ก็อยากจะทำ
ทำบุญถวาย จึงขอได้ทำรูปของตัวรวมขบวนถวาย และยังมีคุงอีกประเภทหนึ่ง ที่ชาวเหนือ
ใช้ใบการัดน้ำศพไปสู่สุสาน คือคุงสามหาง มักจะทำด้วยกระดาษสำหรับยาคือสีขาว
คุงสามหาง เกี่ยวกับคุงชนิดนี้มีความเชื่อว่า มนุษย์เราทุกคนย่อมมีวันแก่พระยามัจจุราช
จะต้องถึงแก่ความตายทุกคน การถือธง ขวาน้ำหน้าศพก็เป็นการยอมต่อมัจจุราช ส่วน
ชายสามแดนนั้นคงจะหมายถึง สวรรค์ชั้นตรีที่เดานั้น ที่จะนำหน้าเอาวิญญาณของบุคไปสู่
สุคติโลก

ประเพณีทานข้าวชอมคอก¹

ทานข้าวชอมคอก เป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลจากพม่า เพราะคำว่า "ชอมคอก" เป็นภาษาพม่า แปลว่า ข้าวพระพุทธ ซึ่งทางเหนือเรียกว่า "ข้าวพระเจ้า" ในปัจจุบันมีที่กันบางวัดเท่านั้น นิยมทำในวันออกพรรษา เนื่องจากเป็นวันที่พระพุทธองค์เสด็จลงมาจากยมโลก พุทธศาสนิกชนก็จะทำบุญใส่ถวายเป็นพุทธบูชา เช่นเดียวกับ ประเพณีตักบาตร เติโวของกาลกลาง

วัตถุประสงค์ของการทำบุญ ก็เพื่อจัดหาสิ่งของ เครื่องใช้ถวายให้แก่วัด เช่น หม้อ ถ้วย จาน ช้อน ถาด กระโถน แก้วน้ำ ซึ่งสิ่งของเหล่านี้เมื่อใช้ไปแล้วอาจมีการชำรุดเสียหาย ก็จะจัดหามาทดแทนโดยการ ทานข้าวชอมคอก

วิธีการทำบุญ เมื่อวัดใด จัดพิธีทานข้าวชอมคอก ก็จะบอกบุญไปยังศรัทธาญาติโยมพุทธศาสนิกชนทั้งภายในเขตตำบล ทางวัดจะจัดให้มีการทำบุญ ในกัณวันเพ็ญเดือน 10 ชาวบ้านจะไปทำบุญที่เทศน์กัณฑ์วัด แล้วนำสิ่งของ เครื่องใช้ที่ถวายวัดไปรวมกันไว้ที่หน้าพระประธานในวิหาร หลังจากเที่ยงคืนไปแล้ว ก็จะเริ่มหุงข้าวทิพย์ มธุปายาสค์ เพื่อเตรียมใส่บาตรในตอนเช้าวันออกพรรษา โดยในกัณวันเพ็ญจะทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเตรียมทำบุญตักบาตร และทานข้าวชอมคอกอยู่ที่วัดตลอดกัณ พอรุ่งเช้าหลังจากทำบุญตักบาตรแล้ว ก็จะนำบุญทานข้าวชอมคอกใส่ถวายเป็นพุทธบูชาที่เตรียมมาให้เป็นพุทธบูชา ส่วนสิ่งของ เครื่องใช้จะตกเป็นของวัด เพื่อใช้ในการทำบุญและใช้ในงานสาธารณประโยชน์ของส่วนรวมต่อไป

ในปัจจุบันการทำบุญทานข้าวชอมคอกไม่ค่อยกระทำกันมากนัก เพราะถือว่ายุ่งยาก นิยมซื้อสิ่งของไปถวายวัดกันเลย เพราะสะดวกกว่า อย่างไรก็ตามผู้เขียนก็ยังเห็นว่า เป็นประเพณีที่ควรรักษาไว้ให้เป็นมรดกของสังคมสืบไป

¹ สันนิษฐานว่าอาจอาศัยคำสอนของ อมาตย์เม็งกิง จักรพรรดิเจ้าเมือง และ นายสังวรศักดิ์ เริงปัญญา กุฎใหญ่โรงเรียนบ้านจันทน์ อมาตย์เม็งกิง จักรพรรดิเจ้าเมือง เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2526.

ประเพณีใส่บาตร เบ็ญพุท

ประเพณีใส่บาตร เบ็ญพุท นิยมทำกันในภาคเหนือ กล่าวคือ วันเพ็ญไฉกรงกับวันพุท พุทธศาสนิกชนจะไปทำบุญตักบาตรกันจำนวนมากเป็นพิเศษ บางคนอาจทำหลายวัดในเช้าวันเดียวกัน บางคนจะทำบุญใส่บาตร เตาอายุ กล่าวคือใส่สิ่งของหรือจตุปัจจัยจำนวนแต่ละอย่าง เตาอายุของตน โดยเชื่อสืบต่อกันมาว่า เช้าวันเฝ้าพระอุปคุต เตาเจ้าจะแปลงตัวเป็น เตาเรนดัย เสด็จมาโปรดสัตว์โลก หากผู้ใดใส่บาตรพระอุปคุตแล้ว จะเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันก็ยังเชื่อกันว่าการทำบุญใส่บาตรในวันเบ็ญพุทจะไ้บุญกุศลมากเป็นพิเศษกว่าวันพระอื่น ๆ เพราะ 2 - 3 ปีจะมีสักครั้งหนึ่งความเป็เมาของประเพณี เมาใจว่าคงมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งลำนาคทอญภายใต้การปกครองของเมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2101 เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะเป็นประเพณีที่ได้รับความนิยมมาจากเมา เนื่องมากราวเมานับถือพระอุปคุต เตาะกันมาก เชื่อกันว่าพระอุปคุตเป็นผู้คุ้มครองอภิบาลรักษาใหม่บุตรหลานจากอันตรายต่าง ๆ และบันดาลให้เกิดความเป็สิริมงคลแก่ผู้นับถือ ดังนั้น โองานประเพณีสำคัญของวัดต่าง ๆ เช่น งานปอยหลวงก็จะมีการสร้างหอพระอุปคุตไว้ในงานพิธีด้วย ในหอพระอุปคุตมีเครื่องธรรมากร ครองกลางหอมีหินก้อนหนึ่งวางไว้ เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระอุปคุต หินก้อนนี้ชาวบ้านจะไปทำพิธีแห้วจากแม่น้ำ กอนเริ่มงานหนึ่งวัน เพราะเรื่อกันว่า พระอุปคุต เตาเจ้าจำกัลดาวนาออยู่ต๊ะตอทะเล การอัญเชิญหินมาไว้ที่หอพระอุปคุตก็เพื่อไห้ชาวบ้านได้สักการะบูชาพระอุปคุตตลอดงาน

ในปัจจุบันการทำบุญใส่บาตรในวันเบ็ญพุทยังคงปฏิบัติกันอยู่โดยทั่วไปในภาคเหนือ

ประเพณีตานข้าวเจ้าชาวหลาม¹

ประเพณีตานข้าวเจ้าชาวหลาม เป็นประเพณีการทำบุญของชาวล้านนา ที่นิยม ประกอบพิธีกันในเดือน 4 เดือน (เดือนยี่โต) ดังคำกล่าวของชาวบ้านที่ว่า "เดือนสี่ ตานข้าวเจ้าชาวหลาม" การทำบุญตานข้าวเจ้าชาวหลามเป็นการนำข้าวใหม่ไปถวายพระ เพื่ออุทิศเป็นสังฆทาน ที่ตนเองและครอบครัวได้คุม เท แรงกาย แรงใจในการเพาะปลูก มาตลอดฤดูกาลทำนา ดังนั้นเมื่อได้ผลผลิตก็จะนำไปทำบุญเพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ตน และครอบครัว

ข้าวเจ้า คือข้าวเหนียวหนึ่ง ปั้นเป็นรูปแบน ๆ จหรือมิงบนถาดไฟ บางราย อาจใช้น้ำมันหมูหรือน้ำมันมะพร้าวทา เพื่อให้หอมรับประทาน การทำข้าวเจ้าส่วนมาก จะทำในฤดูหนาว เมื่อชาวบ้านหนึ่งมิงไฟในเวลาเช้า ก็จะนำข้าวเหนียวหนึ่งมาจหรือมิง ใหลูกหลานรับประทาน เป็นของว่างก่อนรับประทานอาหารเช้า

ข้าวหลาม คือ การนำเอาไม้อ่างหลามหรือไม้อ่างมาตัดเป็นกระบอกรอก ข้าวเหนียวแล้วนำไปเผาไฟ ข้าวหลามแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ ข้าวหลามธรรมดา และข้าวหลามกะทิ ข้าวหลามธรรมดาได้แก่ ข้าวหลามที่ใส่แต่น้ำเหนียว แฉกข้างกินได้ 1 คืน แล้วนำไปกรอกใส่กระบอกรอกไม้อ่างหลาม บางที่อาจจะมีข้าวสารเหนียวใน กระบอกรอกข้าวหลามก็ได้ แล้วนำไปเผาไฟให้สุก ปรอดรับประทานแบบชาวบ้านหรือจิมกับ น้ำอ้อยหรือน้ำตาลก็ได้ อีกชนิดหนึ่งคือ ข้าวหลามกะทิคอกันกะทิมะพร้าวให้เข้มข้นเค็ม หวาน เค็มให้พอดี กรอกใส่กระบอกรอกข้าวหลามพร้อมกับข้าวเหนียวแล้วนำไปเผาไฟให้สุก บางรายก็ทำข้าวหลามทรงเครื่องโดยใส่กุ้ง ไข่คั่วหมู ถั่วดำ และน้ำตาล ซึ่ง จะมีรสอร่อยอีกแบบหนึ่ง²

* ตาน หมายถึง ทำบุญหรือ ทำทาน

¹ ศึกษาจากบ้านป่าคัน อำเภอมะเข้ะ จังหวัดลำปาง.

² มณี พยอมยงค์ วัฒนธรรมล้านนาไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหสิน
ชัยวัฒนา, หน้า 27.

การทำบุญทานข้าวเจ้าชาวหลามในจังหวัดลำปาง ทำไม่พร้อมกัน แต่จะอยู่ภายในเดือนสี่เหนือ ประเพณีที่กล่าวถึงต่อไปนี้ ศึกษาจาก การทานข้าวเจ้าชาวหลามของชาวบ้านที่วัดป่าตัน อำเภอมะเทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ แห่งหนึ่งในจังหวัดลำปาง ซึ่งจัดขึ้นในวันขึ้น 8 ค่ำเดือนสี่เหนือของทุกปี

ก่อนถึงการจัดงานประเพณี 2 - 3 วัน ชาวบ้านจะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของที่หว่านประกอบพิธี เช่น จักหาไม้ข้าวหลาม ไม้ข้าวเล็ก ๆ เรียกว่า ไม้จู้ โดยนำไม้จู้มาปอกเปลือกจนเหลือแก่นแกนไม้สีขาว ชาวบ้านเรียกว่าไม้จู้หลอน เพื่อนำมาทำ "หลัวหิงไฟพระเจ้า" คือ นำไปถวายเป็นฟืนผิงไฟพระพุทธเจ้า โดยสมมติความเชื่อว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จมาประทับผิงไฟในพิภพ เนื่องจากการประกอบพิธีทำในฤดูหนาวราวเดือนมกราคม โดยให้พระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในวันขึ้น 7 ค่ำ ก่อนวันประกอบพิธี 1 วัน ชาวบ้านแต่ละบ้านจะจัดเตรียมทำข้าวหลาม และนำไม้มามักรวมกัน มีคละประมาณ 3 - 4 อัน พอถึงเช้าตรู่ของวันขึ้น 8 ค่ำ ศรัทธาสาธุชนทั้งหลายก็นำข้าวหลาม ไม้จู้และสิ่งของอื่น ๆ เช่น ข้าวเปลือก ข้าวสาร พริกแห้ง เกลือ เป็นต้น ไปพร้อมกันที่วัด

การทำบุญถวายข้าวเปลือก ข้าวสารในพิธีทานข้าวเจ้าชาวหลาม เรียกว่า "หลอข้าวตางน้ำ" คือ การถวายข้าวใหม่ของชาวล้านนา เป็นการบำรุงศาสนาถวายการเอาข้าวไปรวมกันที่วัดเป็นกองใหญ่ เมื่อเสร็จพิธีแล้วก็นำไปประมุขชาย เพื่อนำเงินมาบำรุงพระศาสนาสืบไป¹

¹โปรดดูรายละเอียดใน มณี พยอมยงค์ เรื่องเดิม, หน้า 27.

เมื่อชาวบ้านนำสิ่งของไปกองรวมกันที่พระวิหาร ก็จะจัดแบ่งออกเป็น 3 กอง
คือบุษบา พระพุทธ พระธรรม และ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของหญิง ส่วนผู้ชายจะ
นำไม้จามรวมกันแล้วสร้าง เถียงปราสาท 3 หลัง เพื่อระลึกถึงตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะ
ประทับอยู่ในปราสาท 3 ถัญ เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ไปรวมกันในพระวิหาร เพื่อประกอบ
พิธีทางศาสนา พระสงฆ์รับจตุปัจจัยไทยทานที่ชาวบ้านนำไปถวาย อาจารย์วัดหรือมคทายก
กล่าวถวาย "เวณชาน" เสร็จแล้วพระสงฆ์ให้พร และมีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์
ส่วนไม้ที่สร้าง เป็นรูปปราสาท นั้น จะใช้ เป็น เชื้อไฟสำหรับฝังแกมดาวแก่พระสงฆ์
ส่วนหนึ่งจะทำพิธีจุดที่หน้าวิหาร เพื่อถวายแก่พระประธาน

ประเพณีตานข้าวเจ้าชาวหลามที่ได้ศึกษามา นี้ เป็นส่วนหนึ่งของ ประเพณีท้องถิ่น
ในจังหวัดลำปาง จากการสังเกตพบว่า ประชาชนที่ร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นวัยกลางคนถึง
ผู้สูงอายุ ส่วนวัยรุ่นและเยาวชนปรากฏว่าไปร่วมพิธีกันจำนวนน้อย จึงเห็นว่าน่าจะ
สนับสนุนให้มีการสืบทอด ไว้เป็นมรดกของสังคมและท้องถิ่นสืบไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
การกระตุ้นให้คนหนุ่มสาวเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมกันมากขึ้น

ประเพณีล่องสะเปาเดือนยี่เป็ง

"ล่องสะเปา" หรือล่องสำเภา เป็นคำกึ่งถิ่นที่ชาวเวียงจันทน์ (นครลำปาง) เรียกประเพณีล่องกระทง เพราะคำว่า ลอยกระทง เป็นภาษาไทยกลาง ซึ่งได้เข้ามาแทนที่คำเดิม ดังนั้นในปัจจุบันคำว่า "ล่องสะเปา" จึงไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

การล่องกระทง เป็นประเพณีสืบมาแต่โบราณ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งเชื่อกันว่า เพื่อสักการะบูรพารอยพระพุทธรูปบาทบนหาดทรายแม่น้ำนัมมทานที และเพื่อขอมาจาโกโหมเมงคา

พิธีล่องสะเปาหรือล่องกระทง สำหรับภาคเหนือถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญทางศาสนาอย่างหนึ่ง นิยมทำเป็นพิธี 3 วัน คือในวันขึ้น 13 ค่ำ เป็นวันจ่าย วันขึ้น 14 ค่ำ เป็นวันทำบุญโดยนำภัตตาหารไปถวายพระ ทางวัดจะจัดตกแต่งสถานที่อย่างสวยงามควงคนควง คนออยทางมะพร้าว รังทิ้ว และจัดทำกระทงขนาดใหญ่โดยมากเป็นรูปเรือ ตั้งไว้กลางลานวัด ประชาชนจะนำอาหารและสิ่งของ เครื่องใช้ เช่น ข้าวสาร น้ำตาล ไม้ซีกไฟ เทียนไข นำมกกันถวายและสิ่งของ เครื่องใช้อื่น ๆ บรรจุลงในกระทง เพื่อถวายทานเมื่อถึงวัน "ยี่เป็ง" (คือวันเพ็ญเดือนยี่ ตรงกับวันเพ็ญเดือน 12 ของภาคกลาง เพราะทางภาคเหนือนับเดือนเร็วไป 2 เดือน) ชาวบ้านไปทำบุญกันที่วัด มีการเทศน์มหาชาติ พอดกเย็นค่ำลงแล้ว ก็พากันไปล่องกระทงตามแม่น้ำลำคลองที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน สำหรับจังหวัดลำปาง ถือว่าประเพณีล่องสะเปาหรือยี่เป็ง เป็นประเพณีของการทำบุญโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นเทศกาลทำบุญประจำปี ของวัดพระธาตุลำปางหลวง เพื่อนมัสการองค์พระธาตุลำปางหลวง

ชาวเหนือเชื่อกันว่า การล่องกระทงเป็นการลอบบาปต่าง ๆ รวมทั้งทุกข์ โศก โรค ภัย และอัปภัยจัญไรให้ไปเสีย นอกจากนี้ก็ยัง เชื่อว่าลอบเพื่อบูชาพระอุปคุต

ซึ่งบำเพ็ญบริกรรมคาถาอยู่ในท้องทะเลลึกกลางสระคือทะเล อีกอย่างหนึ่งเชื่อว่า เป็นการ
ขอขมาแมลงกา ที่ให้อาตมามีน้ำกินน้ำใช้ และบางครั้งยังได้ลายสิ่งปฏิกูลเน่าเสียบลงใน
แม่น้ำ จึงสมควรขอขมาลาโทษท่านเสีย แล้วขอพระจากท่านให้ตนเองมีความสุขความเจริญ

สำหรับคำบูชาลอยกระทง โบราณท่านกล่าวเป็นภาษามาลีว่า

“ อหิ อมินา ปติเปณ อสุกาน นมุตาย นทียา มุลินเน รุกิ มุนิน
ปาทวลญช อภินุเขมิ ”

“ อหิ ปติเปณ ปาทวลญช ฐา มยหิ ทิทรุกิ ทิคาย สุชาย ลวตคค ”

แปลเป็นไทยว่า “ข้าพเจ้าขอบูชารอยพระพุทธรบาท ทั้งประดิษฐานอยู่เหนือ
กองทราย ณ ผังแม่น้ำนมมทานที่ควบพระประทับนี้ ขอให้การบูชารอยพระพุทธรบาท
สมเด็จพระมหามุณีเจ้า คุ้มพระประทับนี้ จง เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่
ข้าพเจ้าสิ้นกาลนานเทอญ ”

เนื่องจากประเพณีลอยกระทง หรือล่องสะเปา เป็นประเพณีที่งดงาม เราควร
ช่วยกันส่งเสริมและดำรงรักษาไว้เป็นมรดกของชาติไทยสืบไป

กลองปฐา *

กลองปฐา ก็หมายถึง กลองบูชานั่นเอง กลองบูชาเป็นกลองที่มีอยู่ทั่วไปใน
หอกลองของวัดทางภาคเหนือโดยทั่วไป กลองปฐานี้จะไม่เคลื่อนย้ายไปที่ไหนจะตั้งอยู่กับที่
กลองปฐาจะประกอบด้วย

1. กลองหลวง หรือกลองเค็ง 1 ลูก มีขนาดใหญ่มาก แล้วแต่ว่า
วัดไหนจะสามารถหาคนไม้ใหญ่ที่มาทำกลองได้ เป็นกลองสองหน้า
2. กลองคุ่ม เป็นกลอง 2 หน้าขนาดเล็กกว่ากลองหลวงมี 2 ลูกขึ้นไป
และเรียงลำดับใหญ่มาหาเล็ก
3. ข้อง 1 - 2 ใบ คือ ข้องใหญ่ หรือสองโหม่งและฆ้องขนาดกลางหรือ
ฆ้องหุ่ย
4. ฉาบ 1 ลูก

วิธีการตี ฆ้องคู่ 2 คนอยู่คนละข้างหันหน้าเข้าหากัน คนหนึ่งเป็นคนแซะ
คือใช้ไม้ไผ่ตีกลองหลวงหน้าหนึ่งในจังหวะที่สม่ำเสมอ เรียกว่า แซะกลอง
เพราะจะเปลี่ยนทั้งแซะ ๆ ๆ ส่วนอีกคนหนึ่งใช้ฆ้องคู่ 2 มือ ทั้งกลองใหญ่และกลอง
เล็กตามจังหวะและทำนอง เพลง

การตีกลองปฐานี้ที่ใดหลายท่านเอง เช่นท่านเองสะบักชัย ท่านเองลองนาน
ท่านเองธรรมคา ท่านเองอานกลอง แล้วแต่ แต่ละท้องถิ่นจะเรียกชื่ออื่น กลองปฐาใช้ตี
ในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น

* ศึกษาจาก การประกวดตีกลองปฐาในงานหลวงเวียงสะกอน

1. คีโน้กันวันโนน ซึ่นแรม 7 คำและ 14 คำ กลางคืนก่อนข้างตึก
บรรยากาศเงียบสงบจะไถ่เย็นเสียงกลอง มโหรี และฉาบ คีโน้กันให้
ศรัทธาชาวบ้านไกรฐวา พุธนี้เป็วันพระ เสียงกลองปู้จาจะดัง ก้องไปไกล
ไถ่เย็นกับหัวหมูบ้าน ชาวบ้านก็จะไกรฐตัวเตรียมไปทำบุญ
2. คีโน้กันเรียกประชุม เพื่ขอคำปรึกษาหารือกัน
3. คีโน้กันแสดงความยินดี ในงานมงคลต่าง ๆ เช่น คีโน้กันรับชบวนกร้าวทาน
คีโน้กันหลังจากที่ตกบาตรตอนเช้าเสร็จแล้ว คีโน้กันวันสงกรานต์ สรงน้ำพระ
บาลา
4. คีโน้กันแจ้งเหตุร้ายต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ พระสงฆ์มรณภาพ จะเรียกว่า
"ลานกลอง"

แต่ในขณะนี้เป็นที่น่าเสียดายว่า ความวิกลต่าง ๆ นั้นทั้งพระและศรัทธาชาวบ้าน
กำลังเหอของใหม่ไปสร้างหอรบะยัง ทั้งหอกกลอง ไทอางวาง เปลาเปลี่ยวไม้ เต๋ยบวแล
ปลอยให้หน้ากลองทะเลดู ฉักชาคนกนทญูเข้าไปทำรังอยู่ หอกกลองหลังคารั่ว เริ่มผุพังไป
ตามสภาพ บางวัดก็หมดสภาพไปแล้ว บางวัดก็ไม่มีเหลืออยู่เลย คนแก่ที่เคยตีกลองปู้จา
ก็เริ่มล้มหายตายจากไปพร้อมกับ ลีลา ทำนองของการตีกลองปู้จา ในอนาคตคงดูกลองหลาน
เราก็คงจะต้องเห็นเห็นของประหลาด แล้วก็เก็บของ แล่นไว้ในพิพิธภัณฑ์ศึกษาต่อไป

ถึงเวลาหรือยังที่เราจะหันมาตีกลองปู้จา เพื่อเตือนจิตใจของคนที่นี่แสนจะสับสน
วุ่นวายในสังคมปัจจุบัน ให้รู้จักวันพระวันโนน เตือนให้เกรงกลัวต่อบาปกันบ้าง

ประเพณีการเข้ากรรม¹

การเข้ากรรม คือ พิธีการที่พระสงฆ์ได้พากันไปเฝ้าเพื่อขอมณกรรม เพื่อขังเกล้า
กิเลสให้เบาบางลง และประพฤติปฏิบัติตามจริยาวัตร ของสงฆ์ ตามหลักอัฐองส์วัตร 13
ตามที่สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้และ เป็นการฝึกวิปัสณากรรมฐานให้เจริญในตน

การเข้ากรรมนี้นิยมกันในฤกษ์กาลเมื่อหลังจากออกพรรษาหรือ นมกฤกษ์มาแล้ว
เพื่อสะดวกแก่การบำเพ็ญสมณกรรมและ ศรัทธามกนายนกที่จะไปถวายอาหารบิณฑบาตร
กำหนดเวลา 7 ราตรีเป็นอย่างน้อย

ถ้าไปเข้ากรรมใดคนไม่เรียกว่า รุกขมูล ถ้าไปอยู่ป่าช้าเรียกว่า โสสานะ
ถ้าปลูกกระทวมอยู่เรียกว่า ขุดคันตะกั้งคะรุคงส์ พร้อมกับหมั้นสมาทานฉันอาหารวันละมื้อ
เรียกว่า เอกาสนะนิกังคัง อันเป็นอัฐองส์วัตร อีกหมวดหนึ่งพร้อมกันไปด้วย

¹ สัมภาษณ์พระอธิการคำแก้ว กิตฺติเสโล วัดทุ่งน้ คำบลวังไถ่

อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2526.

ประเพณีการสวดเม็ก

คำว่า "เม็ก" หมายถึง อรุณเม็กฟ้า หรือรุ่งอรุณของวันใหม่ กระทั่งพิธีสวดเม็กก็เพื่อความ เป็นสิริมงคล มีความสุขสวัสดิ์มีความเจริญก้าวหน้าในทุกทาง

สวดเม็ก คือ การสวดทำนองพื้นเมือง ตามพิธีการทางพระพุทธศาสนา เป็นการ เคารพพระพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงบำเพ็ญบารมี ตั้งแก่อัตถชาตีกลจนมาถึง เสวยพระชาติ เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกบวช ทรงกระทำทุกขกิริยาบำเพ็ญเพียรทางใจ ทรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมพุทธเจ้า สัมโพธิญาณ ภายใต้ถนพระศรีมหาโพธิ์ มัจจนาร ประกาศพระศาสนา กลอดจนแสดงธรรมจักรกับวัชณสูตร แก่เบญจวัคคีย์วางรากฐานพระพุทธศาสนา ทรงปลงอายุสังขาร แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ แก่พระสงฆ์จนกระทั่ง เสด็จดับขันธปรินิพพาน

การสวดเม็กจะมีอยู่ 9 บท หรือ 9 ตอน เรียกว่า "วาร" คือ มีทั้งเพศ 9 วารนั้นเอง การสวดเม็กถือว่าเป็นวิธีการที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นมงคลโดยใ้พระสงฆ์ 7 หรือ 9 รูปทำพิธีสวด

ใ้สวด ในโอกาสที่ทำพิธีสมโภชพระพุทธรูป พระเจดีย์ โบสถ์ วิหารและพิธีพุทธาภิเศก วัดกุ่มงกลที่สร้างขึ้นใหม่ และสมโภชวัด ที่วัดงานประเพณีประจำปี สรงน้ำพระพุทธรูปสำคัญ พระบรมสารีริกธาตุและสวดสมโภชพิศุขสมา สวดในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

การสวดเม็กนั้นบริเวณพิธีจะมีการช้คราฑ์ฉัตร ฉัตร ธง ธงกัโงก้วยสายสีฉุจนตั้งกรวางน้ามนต์ เม็กเสร็จพิธีแล้วก็จะนำแจกจ่ายใ้แก่ผู้มีจิตศรัทธารับเอาสายสีฉุจนและน้ามนต์ไปเป็นสิริมงคล

ประเพณีที่เกี่ยวกับการสนุกสนานรื่นเริง

- โคมลอย
- ฟ้อนเล็บ
- ฟ้อนเทียน
- ฟ้อนเจิง
- ฟ้อนดาบ
- ฟ้อนเงี้ยว
- กลองสะบัดชัย
- กลองชิงมอญ
- กลองมอญเซิง
- บอกลไฟ

โคมลอย*

โคมลอย หรือบางท้องถิ่นเรียกว่า วาว หรือ โคม ยังแยกเป็นว่าวลม คือ ใช้ปล่อยในเวลากลางวันและว่าวไฟใช้ปล่อยเวลากลางคืน โคมลอยมีลักษณะคล้ายลูกบอลกลุน

เทศกาลในการปล่อยโคมลอย โคมลอยแต่เดิมมานิยมปล่อยในเทศกาลและงานประเพณีที่สำคัญ ๆ ในหมู่บ้าน เช่น สงกรานต์ ฉลองโบสถ์ วิหาร เข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีเป็งหรืองานทำบุญต่าง ๆ ไม่มีข้อจำกัดในการปล่อย

วิธีทำ การทำโคมลอยนั้นในแต่ละหมู่บ้านก็จะมีคนที่ เป็นเจ้าตำราเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการทำ การทำโคมจะร่วมมือกันทั้งหมู่บ้าน เมื่อรู้ข่าวว่าจะมีการปล่อยโคม ก็จะมีการประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ชาวบ้านต่างก็จะเอากระดาษที่เรียกกันว่า กระดาษว่ามีสีต่าง ๆ กันหลายสีมารวมกันที่วัด ช่วยกันทำโดยจะมีเจ้าตำรับ หรือ ชาวบ้านจะเรียกว่า "เจ้าคำอาไ้ (เจ้าตำรา) เป็นคนคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามตำรา ต่างก็จะช่วยกันคนละไม้คนละมือจนเสร็จ

วิธีปล่อย เมื่อทำเสร็จแล้วก็ต้องรอฤกษ์ในการปล่อย จนกระทั่งไ้เวลาเหมาะสมแล้วก็จะช่วยกัน บ้างก็ถือไม้ค้ำยันไว้เพื่อให้โคมลอยทรงตัวไ้ อีกพวกหนึ่งก็เอาเชื้อเพลิงซึ่งจะใช้น้ำมันยาง เมาหรือใช้ชัน ซึ่งเรียกกันว่า ชีชะมา เมาเพื่อให้เกิดควัน นอกนั้นก็ช่วยกันถือปากโคมบ้าง คอยให้กำลังไว้อยู่รอบ ๆ โดยเฉพาะพวกเด็ก ๆ จะมาหอมล้อมดูด้วยความสนใจ บางทีก็จะมีกอง เขียวรีตอ กลองซึ่งมอดี้กันอย่างสนุกสนาน เมื่ออัคควันเข้าอย่าง เต็มที่แล้วก็ปล่อยขึ้นไปโดยจะมีปะทัดผูกคิโคมไปค้วย มีโคมลอยขึ้นไปก็จะมีเสียงปะทัดคัง สั่นห้วนไหว กลอง เขียวรีก็ เร่ง เราทำนอง กลองให้คนเต้นเร้าใจ

* ศึกษาจากการประกวดโคมลอย ในงานหลวงเวียงละกอน 3 - 4 กุมภาพันธ์

วัตถุประสงค์ ในการปล่อยโคมลอยโคมทั่วไปแล้วชาวบ้านจะมีความเชื่อกันคือ

1. เพื่อทำเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา
2. เพื่อให้โคมนั้นช่วยนำเอาเคราะห์ร้าย ภัยพิบัติต่าง ๆ ให้นายไปจาก
หมู่บ้าน
3. เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในเทศกาลต่าง ๆ

การทำโคมลอยเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้าน ความมีจิตใจที่เพียบไป
ด้วยกุศลธรรม ซึ่งในปัจจุบันนี้มันวันที่เราจะหาดูก็ยาก เราจึงมารักษาสิ่งเหล่านี้ไว้เถิด
ดีกว่าที่เราจะไปซื้อลูกโป่งสวรรค์มาปล่อย และในงานหลวงเวียงละกอนนี้ก็ให้ทำเป็น
ตัวอย่างในการ เบื้องานโดยใช้โคมลอยแทนลูกโป่ง ตามแบบประเพณีพื้นบ้านเรา

ฟ้อนเล็บ*

ในงานประเพณีที่สำคัญ ๆ ของชาวล้านนาไทย เมื่อมีการแห่ควาน หรือ มีการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ จะต้องมีการฟ้อนเล็บเสมอ

ฟ้อนเล็บหรือบางท้องถิ่นจะเรียกเป็นฟ้อนกลองอีก ฟ้อนกลองตะหลดปัด หรือ ฟ้อนกลองตกแสงก็มี เป็นการฟ้อนที่มีลีลาอ่อนช้อย งดงามให้ความรู้สึกที่เยือกเย็นสบายใจ นิยมใช้ฟ้อนนำขบวนแห่ควานในงานเทศกาลที่สำคัญ ๆ เช่น งานฉลองโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ งานตานกวยสลากและฟ้อนต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองผู้มาเยือน ชาวฟ้อนจะเป็นสาวสวยจากหมู่บ้านต่าง ๆ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ใส่เล็บที่ทำจาก ทอง เหลือง และมวณมมแซมด้วยดอกไม้ที่กำลังบานอย่าง สวยสดงดงาม

การฟ้อนเล็บนั้น ชาวฟ้อนจะต้องมานั่งล้อมกันทั่วก่อนที่จะนำขบวนควานไป รวมสมโภชยังวัดต่าง ๆ คนตรีที่ใช้ประกอบก็จะเป็นวงกลอง ซึ่งจะเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรียกกลองตกแสงบ้าง กลองอีกบ้าง หรือกลองตะหลดปัดบ้าง ส่วนใหญ่ก็จะเรียกตามเสียงของคนตรีเหล่านี้ วงกลองนี้ก็จะประกอบด้วย กลองใหญ่ หรือเรียกกันว่า กลองแอกวหรือกลองตั้งนั่ง คือ กลองที่มีลักษณะคล้ายกลองยาวแต่จะใหญ่ และยาวกว่า เวลาตีจะมีเสียงกังวานไปไกล และมีกลองเล็กหรือกลองตะหลดปัด ที่จะให้เสียงสอดแทรกกับกลองใหญ่ ฉาบหรือฆานวนเรียกกันว่า ฉับ 1 คู่ แฉ 2 คู่ คือ แฉใหญ่กับแฉเล็ก ซึ่งจะเป็นเครื่องดนตรีที่ให้เสียงเพลงประกอบกับคนตรีอื่น ๆ เพลงที่ใช้ประกอบก็จะเป็นเพลงพื้นเมืองและเครื่องดนตรีที่ให้อรรถกถาอย่างหนึ่งก็คือ ซอ 2 ใบ โคนแก็ ซอโหม่งซึ่งเป็นซอขนาดใหญ่และซอหุ่ยซึ่งมีขนาดเล็กกว่า

* ศึกษาจากงานหลวงเวียงละกอน 3 - 4 กุมภาพันธ์ 2527.

ท่าของการผ่อนเล็บนั้นจะจกจากกันต่อ ๆ มาและขึ้นอยู่กับครูฝึกที่คิดค้นแปลงท่าผ่อนให้สวยงาม แต่ท่าที่เป็นหลักโดยทั่วไปของการผ่อนเล็บโดยทั่วๆ ไปก็มีท่าพายเรือ ท่าบิความาน ท่าตากปีก และท่าหยอน เป็นต้น ส่วนท่าอื่น ๆ นั้นก็เป็นท่าที่คิดประดิษฐ์เพิ่มขึ้น การผ่อนเล็บนั้นจะมีจังหวะผ่อนอยู่ 7 จังหวะ

การจัดท่าผ่อน จะจัดแบ่งเป็นชุด ๆ และมีหลายแบบขอยกตัวอย่างให้เห็นพอเป็นตัวอย่างสัก 2 แบบ

แบบที่ 1 จัดแบ่งออกเป็น 5 ชุด ดังนี้

- ชุดที่ 1
1. ท่าจับหลัง
 2. ท่าวงบน(พระจันทร์ทรงกลด)
 3. ท่ามวนมือไหวหว่างคิ้ว
 4. ท่าบิความาน
 5. ท่ากึ่งหันรอนแล้วมวนมือลงจับหลัง
- ชุดที่ 2
1. ท่าตระเวตเวทา
 2. ท่าลมพัดยอดทอง
 3. ท่าพระรถโยนสาร
 4. ท่าฉาลา
 5. ท่าม้วนฝึกแปลงออกกึ่งหันรอน
- ชุดที่ 3
1. ท่าพายเรือ
 2. ท่าพระดักขณแสงฤทธิ์
 3. ท่าจักรกระบี่สีดา
- ชุดที่ 4
1. ท่าพรหมสีหนา
 2. ท่ากระต่ายทองแรว
 3. ท่าจับแกวคู
- ชุดที่ 5
1. ท่ากระหวัคเกลา
 2. ท่าพิศมัยเรียงหมอน
 3. ท่าตากปีกจบลงด้วยมือไหว

- แบบที่ 2 จักแบ่งออกเป็น 4 ชุด ดังนี้
- ชุดที่ 1 1. ทาจีบหลัง (bung ฟอนหาง)
 2. ทาบังสุรียา
 3. ทาวันทามัวมาน
 4. ทากังหันรอน
- ชุดที่ 2 1. ทาจีบหลัง
 2. ทากระแวงเวหา
 3. ทาซึกกระบี่ท่า
 4. ทาพระรถโยนสาร
 5. ทาฉาดดาเพียงไหล
 6. ทาบัวชูฝัก
 7. ทากังหันรอน
- ชุดที่ 3 1. ทาจีบหลัง
 2. ทาพายเรือ
 3. ทาบัวชูฝักแปลง
 4. ทาพิสมัยเรียงหมอน
 5. ทากังหันรอน
- ชุดที่ 4 1. ทาจีบหลัง
 2. ทาพรหมสี่หน้า
 3. ทาพิสมัยเรียงหมอนแปลง
 4. ทาคากปึก
 5. ทาจีบหลังวันทา

การฟ้องเลื๑บขางฟ้องจะเ๑ียงยางไปตามจ๑งห๑ะเพลง ความม๑งค๑มอยู๑ที่ความ
พร๑มเพร๑ียงของขางฟ้องและทาทางท๑อนช๑อย นุ๑มว๑ลใ้ความรู๑สึกที่ซ๑บซ๑งประ๑ทับใจ
น๑บเป็นศ๑ลปะการร๑ยร๑าที่แ๑งไปค๑ยความละม๑นละไม ความส๑กาพ๑อนโ๑น ความม๑นน้ำใจ
และวั๑นธรรมอันจ๑งามของพวกเร๑ชา๑ว๑า๑นเ๑ไทย เป็นหน๑าที่ของพวกเร๑าที่จ๑จะค๑งช๑วยกัน
จ๑รร๑ใจไว้ใ้ใหญ่๑นค๑ูเมืองใ้ส๑มกับค๑ว่า " ล๑นเ๑ไทยค๑นแ๑นแ๑งกันเ๑ยงาม"

พจนเทียน *

การพจนเทียนก็เป็นศิลปะการร่ายรำของชาวล้านนาไทยที่งดงาม อ่อนช้อยอีก
อย่างหนึ่ง เป็นการพจนในเวลากลางคืน การแต่งกายและลีลาการร่ายรำเหมือนกับการ
พจนเล็บ แตกต่างกันที่การพจนเทียนนั้นช่างพจนจะถือเทียนที่จุดไฟเรือง ๆ แทนการใส่เล็บ
ลีลาของการพจนเทียนคล้ายกับเป็นการพจนเพื่อสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะแสงเทียนนั้น
เป็นแสงแห่งการบูชาแสงแห่งความสว่าง สกใส ความงดงามของการพจนเทียนจะอยู่ที่
แสงเทียนที่เรืองรอง เคลื่อนไหวไปมาอย่างมีระเบียบ ช่างพจนจะกองตองพจนมิกเทียน
ไปมาและพยายามไม่ให้แสงไฟดับ นับเป็นศิลปะที่งดงามน่าดูยิ่งนัก

การพจนเทียนนิยมในงานสมโภชต่าง ๆ ในเวลากลางคืน การเลี้ยงขันโตก
และงานรื่นเริงต่าง ๆ

การพจนเทียนครั้งสำคัญไค้แก่ การพจนเทียนในงานสมโภชช่างเผือก
"พระเศวตคช เศวตคิลก" ซึ่งบริษัทป่าไม้บอร์เนียว นอมเกลลาถวายแก่ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2469 โดยมีพระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงเป็น
ผู้อำนวยการในการฝึกซ้อม ต่อมาการพจนเทียนก็ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายไปสู่
ถิ่นต่าง ๆ และเป็นสัญลักษณ์ของการพจนของชาวล้านนาไทยอีกอย่างหนึ่ง

* ศึกษาจากงานข่าวแลงขันโตก ในงานหลวงเวียงละกอน ระหว่างวันที่

พ่อนเจ็ง*

พ่อนเจ็ง เป็นการพ่อนที่แสดงออกถึงชั้นเชิงลีลาของนักรบในสมัยก่อน เป็นการแสดง เพื่อที่จะอวดลีลาชั้นเชิงหรือวิทยายุทธของตนให้คู่ต่อสู้หรือข้าศึกมา เกรงกลัว เป็นการศักดิ์ไมขมนาม และยังเป็นการอุนเครื่องไหวร่างกายและจิตใจพร้อมที่จะต่อสู้อย่าง กล้าหาญราวุ่ห้วยต่อไป

พ่อนเจ็ง เป็นการพ่อนควมมือเปล่า โดยเคลื่อนไหวกายอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายไปในท่วงทำนองต่าง ๆ อย่างงดงาม เหมือนกับการพ่อนคาบดสมกับท่ารำของ มวยไทย ท่ารำต่าง ๆ นั้นจะถ่ายทอดกันมาจากบรรพบุรุษและครูผู้สอน จะมีการคัดแปลง ให้แตกต่างกันไปแล้วแต่ความคิดของครูผู้สอนของแต่ละสำนัก

ท่าที่มักจะได้ยินอยู่เสมอในการพ่อนเจ็งก็คือ "ทมะบาย" เป็นการรำ ที่ใช้มือเปล่าคบบไปตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะมีเสียงดังเป็นจังหวะ ๆ คล้ายกับ เสียงแตกของ "มะบาย" ที่ใช้จุดในงานศพหรืองานสำคัญต่าง ๆ เพื่อรำลึกถึง คุณบูรพาจารย์และให้เกิดความคงกระพันชาตรี โดยให้เข้ากับเสียงดนตรีที่ไพเราะ จะมีการยกเท้า งอเข่า งอศอก บิดตัวไปมา หลอกล่อคู่ต่อสู้ เป็นการยั่วเยาต่อสู้ ให้เกิด ความโมโห จะโคธาคสติและเพลิงพม่าใ้เกาย

* ศึกษาจากการประกวดประเพณีพื้นบ้าน ในงานหลวงเวียงละกอน 3 - 4 กุมภาพันธ์ 2527 และงานประเพณีสงกรานต์ ของจังหวัดลำปาง วันที่ 12 - 13 เมษายน 2527

การขมขื่นนี้มีท่าที่สำคัญ 2 ท่า หรือเรียกเป็น "แม่" ไกล่

1. แม่ซางทองวง เป็นท่ารำท่าหลักของคู่ต่อสู้แต่พองาม เป็นการรำรำตามสบาย มือจะคุมได้ไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย พร้อมกับร่ายมนต์คาถาไปด้วย เป็นการอุ่นเครื่องร่างกายและจิตใจให้เตรียมพร้อมจังหวะของดนตรีก็จะบรรเลงไปช้า ๆ

2. แม่ไฟไหมป่าแฉม เป็นการรำที่มีรำรำและคมไปตามอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายอย่างรวดเร็วและเคลื่อนไหวร่างกายไปมา เพื่อหลอกล่อคู่ต่อสู้ คนตรีก็จะบรรเลงในจังหวะที่รวดเร็วยิ่งขึ้น เปรียบเสมือนกับไฟที่กำลังไหมป่าแฉม จะมีเสียงก้องระรัวคิดกันไป มีการกระโดดควยท่าทางที่ มากโยน หกหน้าหกหลัง ต้นเตนหน้าขึงนั้ก

ดนตรีที่ใช้ประกอบ

ดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนเจิง สามารถใช้โกลหลายลักษณะแล้วแต่ว่าช่างฟ้อนคนไหนจะชอบเสียงคนตรีอะไร แต่ที่นิยมใช้ประกอบก็คือ กลองมวง เขิง กลองซิ่งมวงและคนตรีพื้นเมือง ซะล้อและซิ่ง เป็นต้น เมื่อฟ้อนเจิงควมมือเปล่าจนหมดแม่ แล้วก็จะต่อกวयरำคาบและฟ้อนคาบ

ต่อมาใ้ผู้นำการฟ้อนเจิงมาแสดงในงานเทศกาลสำคัญของชาวบ้าน

พ่อนกาม

พ่อนกาม เป็นการร่ายรำควมกาม หน้ากองทัพมาตั้งแค่มัยโบราณ เป็น การร่ายรำที่แข่งขันประชันกันในเรื่องกามของทหารแม่ทัพนายกองทั้งหลาย ในสมัยก่อน เรียกว่า "เรีงหน้าทัพ"

การพ่อนกามนั้นนิยมพ่อนกันตั้งแต่กาม 2 เล่มไปจนถึง 18 เล่มแล้วแต่ ความสามารถของช่างพ่อน เชื่อว่ามีการเล่นกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ดังปรากฏใน ตำรานสิ่งทวติ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ 61) กล่าวไว้ว่า พระยายองกรองเมืองยง ซึ่ง เป็นเมืองในอาตติของ เมือง เชียงใหม่และเมือง เชียงแสนไม่ตองส่งส่วยให้ แต่เมื่อถึง ปีก็ให้นำช่างพ่อน หอกกาม ลงไปพ่อนถวายต่อนาพระพักตร์ โดยให้ถือ เป็นประเพณี ก็เป็นหลักฐานแสดงว่า อย่างน้อยการพ่อนกามก็มีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์เม็งราย ในสมัย ของพระเจ้าสามฝั่งแกน ประมาณ พ.ศ. 1945 - 1984 นับเวลาไ้จนถึงบัดนี้ก็เป็น เวลาถึง 500 กว่าปีแล้ว การต่อสู้กันสมัยก่อนตองใช้อาวุธต่อสู้กันโดยตองประชิดตัว อาวุธที่ใช้ไ้โดยมากจะเป็น หอก คาม เหลน หลาว โลหิ กระบี่กระบอง ซึ่งตอง อาศัย ความสามารถเฉพาะตัวสูงมาก ระตองฝึกฝนกันอย่างจริงจังจึงจะมีวิทยายุทธ ที่ป้องกันตนเองไ้ คามที่ใช้กันใ้ในสมัยก่อนจะมี 2 ลักษณะคือ

1. คามปลายคา มีลักษณะปลายเรียวแหลมเหมือนหล้ากา ยาวประมาณ 3 - 4 ฟุต มีคมคานเคียว สันหนา หน้าหนักของคามจะอยู่ส่วนปลายเพื่อใ้หน้าหนัก ในการฟัน คามคามทำควยไ้เนอแข็งพันกวยเชือกเส้นไ้ยมะพร้าวหรือป่าน หรืออาจจะ มีไ้เงินหรือทองหุ้มเป็นการแสดงถึงศักดิ์ศรี หรือบรรดาศักดิ์ของเจ้าของคามควย ส่วน ฝักคามอาจจะทำควยหนึ่ง หรือไ้ หรือโลหะประดับประคากายาสวยงาม ตัวคามจะตอง หาควยเหล็กกล้า มีความแข็งแรงพอที่จะต่อสู้กับชาติไ้

2. กาบหัวปลาไหล เป็นกาบ 2 คม มีลักษณะคล้ายหัวปลาไหล ยาวขนาดเดียวกับกาบปลายกา น้ำหนักจะอยู่ที่ตัวกาบไซ้ไค่ตั้งขึ้นและแหง มีกำบังมือทำควยโหดหรือหนึ่ง สองที่จะป้องกันคมคาบจากคูดอสูไค่

เมื่อมีการนำเอาฟ่อนคาบมาดัดแปลง เป็นการแสดงในงานเทศกาลสำคัญ ๆ คาบที่ไซ้ฟ่อนถาวะไซ้คาบที่มีขนาดเท่าของเดิม ก็เป็นการไม่สะดวก เพราะมีน้ำหนักมาก จึงไค่ดัดแปลงให้เหมาะสม คาบที่ไซ้ฟ่อนกันส่วนมากก็จะมีขนาดกระทัดรัดให้เหมาะสมกับมือของช่างฟ่อน ถ้าเป็นการฟ่อนที่กองอาชีพกาบหลาย ๆ เล่มก็จะมีขนาดเล็กกลง

คำรการฟ่อนเจิงคาบที่เข้ามาแต่โบราณที่สืบต่อกันจะมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. คำราเชิงคาบแสนหวี เป็นเชิงคาบของพวกเงี้ยวหรือไทยใหญ่ ซึ่งมีความผูกพันกับชาวไทยล้านนาเป็นอันมาก ไซ้ฟ่อนในเทศกาลสำคัญ ๆ

2. คำราเชิงคาบเชียงแสน เป็นเชิงคาบของชาวไทยล้านนาโดยทั่วไป และแพร่หลายไปคาบจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ถึงที่กล่าวมาแล้วว่า เงี้ยวหรือไทยใหญ่ หรือไค่ นี้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับชาวล้านนา หรือคนเมืองต่อมาจึงมีการผสมผสานการฟ่อนจนแยกไม่ออกจากเชิงไหนเป็นเชิงคาบแสนหวี หรือ เชียงคาบเชียงแสน นอกจากคนเก่าๆ ที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการฟ่อนคาบ

การฟ่อนคาบนั้นแต่เดิมทีคงจะใช้ เครื่องแต่งตัวแบบโบราณที่มีการสวมผ้ายันคกลงอักษร ภาดาอาคมและช่างฟ่อนก็จะสักหมึกทั่วร่างกาย เพื่อให้ดูขบถองกระสัน แต่ในปัจจุบันนี้ก็ดัดแปลงมาแต่งกายแบบวันเมืองสัก ไซ้ใส่เสื้อหม้อฮ่อมกางเกงสะกดแบบกางเกงจีน กาดควยผ่าซาวมา

คนศรีที่ไซ้ประกอบ ก็มีพวก กลอง สอง ฉาบ แนหรือมี เพื่อให้เกิดความรู้สึกลึกซึ้ง เฝือก

การพ้องทาบจะเริ่มด้วย การไหว้ครูรำลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ที่ได้
ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ โดยเอาความวางใจไว้ตรงหน้า เป็นการสำรวมจิตใจให้เกิดสมาธิ
สามารถจดจำตำราต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แน่นหนา แล้วจึงเริ่มพ้องทาบตำราต่าง ๆ ซึ่ง
ซึ่งเรียกว่า "แม่" เช่นเกี่ยวกับการร่อนเจิง แม่ทาบที่สำคัญ ๆ ก็จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน
พอจะยกตัวอย่าง ได้ดังนี้

1. แม่บิดม้วน เป็นท่าเริ่มก่อนของการร่อน เหมือนกับดอกบัวกำลังขยายกลีบ
บานออก เป็นท่าที่ช่วยป้องกันความที่พุ่งเข้าหรือแทงเข้ามาได้
2. แม่เกี่ยวเกล้า มีลีลาคล้ายการม้วนมวยผมของผู้หญิง โดยเอาความหมุนวนรอบ
ศีรษะ เป็นการป้องกันความจากศัตรูที่พุ่งลงมา
3. แม่ปลาตอนหาก มีลีลาเหมือนปลาที่ตกอยู่ชายหาก แล้วว่ายวนเวียนตัวไปมา
เพื่อจะลงไปยังน้ำลึก ขางสองจะตะแคงทาบเอี้ยวตัวไปมา
4. แม่แทงวันหมายถึง แทะกระวัน มีลีลาเหมือนกับจะแทงตะวัน ทาบมือซ้าย
ป้องไว้ข้างบน ทาบมือขวาของที่จะแทงขึ้น
5. แม่ทับโซ หมายถึง ท่าที่กำลังจะหันตัดไปข้าง ๆ เหมือนกับกำลังจะถางหญ้า
โซ หมายถึง พุ่มไม้ พงหนามเคี้ย ๆ
6. แม่เขวจนน้ำ หมายถึง ท่าความที่มีลักษณะคล้ายนกแซงแซวที่กำลังถลาร่อนลง
เล่นน้ำ แล้วบินขึ้นสู่ท้องฟ้า มือจะถือตามกู่กันลงยกขึ้น เพื่อเพิ่มแรงปะทะและรับความที่พัน
มาแรง ๆ
7. แม่ถือเทียน หมายถึง ท่าปลักขณะถือเทียน ทาบทั้ง 2 จะยกตั้งขึ้นยกขึ้น
ลงสลับกัน เป็นท่าที่เป็นชุมทางที่จะเปลี่ยนไปรำในท่าอื่น ๆ หรือบางที่เรียกว่าท่า "สว่าง"
8. แม่ก้มโฮ หมายถึง ท่าท่าทาบคล้ายกับ คีมคีบไว้เป็นท่าที่ไว้สำหรับป้องกัน
อาวุธ รับอาวุธของศัตรูแล้วคีบไว้
9. แม่ถ่มไฟ เป็นท่าที่ใส่เข่าถ่มแยกทาบออกจากกัน ใช้ในการแยกทาบเพื่อ
เตรียมเปลี่ยนท่าใหม่ (โห่ง หมายถึง ถ่ม)
10. แม่โห่งบน มีลีลาเหมือนกับท่าก้มโฮ แต่จะยกทาบขึ้นไว้ข้างบน

11. แม่เกินกายฟ้า หมายถึง ทากระโถ หรือ พะอง พากผ้า ฟิงผ้า (เกิน ก่อ กระโถ พะอง) ท่าทางลี้ลาจะจับตามแนวขวางอกหลังกันไปเหมือนกับชั้นบักโกล

12. แม่แวกวง หมายถึง ท่าที่ดวงกามหมุนเป็นวงกลมอยู่ภายในร่างลำตัว เพื่อป้องกันอาวุธที่จะเข้ามาขวาง

13. แม่เห็นบ่แฮ หมายถึง ท่าที่ไตกาม เห็นรักแร้ว เป็นท่าสำหรับพักผ่อนในช่วงสั้น ๆ เชื้อรอดเปลี่ยนท่าใหม่

14. แม่สี่ไกล หมายถึง ท่าที่ปลัดขิกจะยกกำลังสูงเหนือไกลเวลาอาบน้ำ คายจะวนอยู่รอบตัว เป็นการหลอกล่อศัตรูให้ดูเผลอเวลา การถือคายนะถือเห็นอกระโโจมมือ หรือที่คามากโกล

15. แม่แหวปลาย หมายถึง ท่าที่ถือคายนเอาปลายพุ่งเฉียดกันไปมา โดยถือคายนที่เห็นอกระโโจมมือ หรือคายนเหมือนท่าสี่ไกล

16. แม่ลอยลม เป็นท่าสุดท้ายในกระบวนการสอนคายน ไช้คายนแกว่งไปมาเหมือนลอยไปตามลม คายนส่าย ครึ่งแรกจะแกว่งอย่างรวดเร็วแล้วค่อย ๆ ช้าลง ๆ แล้วก็วางคายนไขว่ลงกับพื้น ไหว้บูชาม เป็นอันหมดกระบวนการสอนคายน

นอกจากนี้การสอนคายนจะมีชื่อเรียกในท่าต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของท่าหลักเหล่านี้อีกหลายอย่างแล้วแต่ว่า ในแต่ละสำนักจะเรียกชื่ออย่างไร ส่วนอลาท่าทางก็ฝึกปฏิบัติกันขึ้นใหม่ด้วยความศรัทธาหวาดเสียวมากเท่าไรก็จะได้รับความพอใจจากผู้นิยมมากเท่านั้น

ปัจจุบันนี้การสอนคายน ฟอนเจิง ถือเป็นการละเล่นหรือการแสดงพื้นบ้านประกอบในงานเทศกาลต่าง ๆ ในงานเลี้ยงสังสรรค์ งานขึ้นโต๊ะ และงานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมอยู่เสมอ ๆ ได้รับความสนใจจากผู้นิยมไม่น้อยทีเดียว นับว่าเป็นการรักษาวัฒนธรรมของล้านนาให้คงอยู่ต่อไป

พ่อเงี้ยว

พ่อเงี้ยว เห็นพ่อเพี้ยกยมองมาจากศิลปะการเล่นรำของชาวไทใหญ่หรือเงี้ยว โดยนำเอาจังหวะ เบื้องตรงไทใหญ่มาผสมผสานกับของเงี้ยว แต่เวทีกทำรำได้เหมือนกัน โดยเริ่มนับรำกันในคุ่มเงี้ยวหลวง แถวฉะวักก่อน ต่อมาก็ได้ปรับปรุงตำราต่าง ๆ ให้เหมาะสม ให้มีท่าทางที่สนุกสนานกรั่นเกรง มีการหลอกล่อ เล่นหู เล่นตา ยักย้ายส่ายสะโพก ให้เข้ากับทเพลง ร่ายรำ กระโดดโลดเต้น โหรงโหลงสนุกสนาน ทั้งผู้รำและผู้ชม

การเล่นเงี้ยว จะใช้ผู้ชายล้วน หรือผู้หญิงล้วนหรือจะทั้งชายและหญิง จับคู่กัน ก็แล้วแต่ความเหมาะสม การแต่งกายก็จะเลียนแบบการแต่งกายของชาวไทใหญ่ หรือบางแห่ง ก็ใช้เสื้ออกกลม แขนกระบอก นุ่งโจงสั้นแคเอว หรือกางเกงขากว้าง ๆ มีผ้าโสกที่ระบาย ผากากเอว สวมกำไลมือ กำไลเท้า สร้อยคอ คอหูลูกแก้ว แล้วยกจะเห็นสวยงาม

ดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่น ส่วนมากก็จะใช้ดนตรีพื้นเมืองม ซึ่ง ซะล้อ ฉิ่ง ฉาบ ของ กลอง แตรเป่า เป็นต้น เพลงที่โหรงโหลงทั่วไปก็มี ดังนี้

" เด..... เบิ่งเงาะๆ เด..... เบิ่งเงาะๆ เบาะกะมูเลว้า อะมองเปเงี้ยวอะมองเปเงี้ยว กัณณิกู๋ อับบักป่า.....เด.....เด.....เด

ขออวยชัย พุทธิไกรช่วยกำ ทรงคุณเลิศล้ำไปทั่วทุกถ้วนคน จงได้รับสรรพสิ่ง มงคล หาดานนา ขอเสวาช่วยรักษาเกาะ ขอให้อายุสุขซาโดย ธรรมานุภาพเจ้า เกศกา ช่วยเฮาหัดเป็นมุงมงคล สิ่งขานุภาพเจ้าช่วยแนะนำสรรพสิ่งมั่งมั่งทั่วไปเนอ มงคล เทนลา ทุกแห่งหนขอบันดาลช่วยกำจิม

เกี่ยวลาย สารถักมอเยย บับหยอน เสียงนึ่งนองลง ยาลำกัมถาวมสูมีเลา แลแลลา ๆ ๆ

อะโหล โฉ โฉ ไปเมืองโ กศรยมีเงี้ยว ทนทางลค.เสียวขานอยจะเตี้ยวฉาน
 ทนตาง เสนนไปฉนถึเมืองนาร เฮยมีเฮย บ่าสผู้เฮย ป่าค.เงิงคุดเงิง
 เสเลเฮว มาเดี้ยวปกช็อก เลนไฉปกคกไฉยถึงภูคคิงหลาน เจอไป
 แฉมหนัก ก็เสียบคิงที่เก็งฉาน เนาะปเเนะจะชื้อเรือ เนาะมีนยพอากาศ
 เสเลเฮวหมาเดี้ยวเป็กเช็ก ชวนน้ำเดิกถายไฉชอกฉาง ทนบเกิดเกาของ
 เอาชนกแมวพ ซอกว้างฉง เจนจะแฉวตามึง
 เสเลเฮว มาเดี้ยวฉนกว้าง ไปเขาชื้อฉาง ได้ไปเอองฉาว เจอไป
 ลากไม้ที่เปียงแสค้เงิงฉาว เฮยมีเฮยฉวนเฮย
 อะโหล โฉ โฉ ชวน้ำโฉน้ำพริก เท่มคคคคคคคค ก็แบ่งตาเวือฉกาแ
 ไปทางปู้นค้เป็นประคู้ค้ตามเ งางนคค อะโหล โฉ โฉ แมฮางแมทนาย "

กลองสะบัดชัย¹

การตีกลองสะบัดชัย หมายถึง การตีกลอง เพื่อเฉลิมฉลองชัยชนะหรือเพื่อขับไล่ความชั่วร้ายให้หายไป การตีกลองสะบัดชัยนั้นเป็นทำนองหนึ่งของการตีกลองบูชาหรือกลองบูชา ถือกันว่าทำนองกลองสะบัดชัยนั้นดี เมื่อนิ่ง นานที่เป็นสิริมงคลต่าง ๆ เช่น การตีกลองรับขบวนครัวทาน ที่วันกำหัวปีใหม่ (สงกรานต์) ที่ในการเฉลิมฉลองต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งยังเชื่อว่าเป็นการดีใจ เป็นการบูชาพระรัตนตรัยอันเป็นที่นับถือของชาวพุทธอีกด้วย

ในสมัยก่อนถือว่า มีการตีกลองสะบัดชัยเพื่อเป็นการให้กำลังใจแก่ทหารหาญที่จะออกไปรบฆ่าศึกศัตรูได้ และเมื่อกลับจากการรบชนะมาก็จะมีการเฉลิมฉลองกัน ก็จะมีการตีกลองสะบัดชัยอีก

ต่อมาได้มีการประดิษฐ์กลองสะบัดชัยให้เหมาะสมกับที่จะเคลื่อนย้ายไปไหนมาไหนได้ โดยทำเป็นกลองที่โถคนหามสองคนใช้ไม้เล่มหนึ่งอยู่บนขวา อีกเล่มหนึ่งถือไว้ในมือในลักษณะที่ลากเอียงและมีคนตีอีกข้างหาก การตีกลองสะบัดชัยที่เป็นที่นิยมแพร่หลายในขณะนี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากสมัยโบราณ กล่าวคือ กว้าง กว้าง นัยเป็นผู้ที่ได้นำเอาการตีกลองสะบัดชัยมาประยุกต์ตีจนได้รับการนิยมอย่างแพร่หลาย โดยวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่เป็นผู้ให้ความสนับสนุนและเผยแพร่ไปยังแหล่งต่าง ๆ เวลาที่มีการรับประทานอาหารแบบขันโตกที่ไหนก็มักจะมีการตีกลองสะบัดชัยให้ชมด้วย ตำราของกลองสะบัดชัยที่ครูกำกาวี้นำมาเผยแพร่นี้จะใช้ถ้อยคำที่เข้าใจง่าย เช่น ศึก หัว โทล เรียกว่า ไซ้อ้วยวะถ่าง ๆ ตีไปรอบตัว ส่วนการตีกลองบูชาเดิมนั้นจะใช้มือเพียงอย่างเดียว แต่น่าจะถูกต้องล้าทายทางของผู้ที่เรียกว่า "ลูกเล่น" เป็นที่ตลกตลกจริงใจแก่ผู้ชมเป็นอย่างมาก

¹ สัมภาษณ์ ร.อ. เจริญ พรหมกิ่งแก้ว หัวหน้าคณะกลองสะบัดชัย
ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 12
เมษายน 2527.

กลองซึ่งมอ^๑

กลองซึ่งมอ เป็นวงดนตรีดั้งเดิมของลานนาไทยใช้ตีในเทศกาลสำคัญ ๆ ของชาวลานนาโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นแห่บอไป งานเขวชนาก แห่รัวคาน ฆ่าป่า กรู้น หรืองานสนุกสนานรื่นเริง โดยทั่วไปใช้ตีในงาน กลองซึ่งมอจะได้อารมณ์ที่ ครึกครื้นสนุกสนาน เครื่องดนตรีที่ตี

1. กลอง 1 ใบ
2. ฉาบกลาง 1 คู่
3. ของ โป้วห้ากัจจนวน

จังหวะในการตี จะมีจังหวะที่เร็วกว่ากลองมอ ซึ่ง เหมาะที่จะใช้กับ ขบวนแห่ต่าง ๆ และเมื่อมีการตีกลองซึ่งมอ ก็จะมีการไปพร้อมกับขบวนแห่ไปถวาย หรือ อาจจะใช้ประกอบในการร่อนเงี้ยวในจังหวะที่รวดเร็ว เช่น แม่ไฟไหมป่าแหม หรือ ร่อนคานในบางจังหวะ

กลองซึ่งมอของลานนาในปัจจุบันกำลังจะถูกกลืนไปกลับกลองยาว เพราะ กลองยาวใช้กลองหลายใบและจังหวะในการตีสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้หลายจังหวะ ใช้ ผู้เล่นได้มากกว่าซึ่งจะหาคนที่กลองซึ่งมอจริง ๆ ก็คงจะเห็นคนที่มามีอายุมากแล้ว

^๑ สัมภาษณ์ นายเมย์ คำแพง ผู้ใหญ่บ้านแม่อวก ตำบลไหล่มื่น

อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2527.

กลองมอญ เริง¹

กลองมอญ เริง เป็นการตีกลองจังหวะหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวไทใหญ่ หรือเงี้ยว คำว่า "มอญ" หมายถึง "ของ" และ "เริง" หมายถึง "สนุก" มอญ เริงก็คือ ของสนุกนั่นเอง เพราะในการตีกลองมอญ เริงนั้น จะต้องมีของหลาย ๆ ใบที่เข้าชุกกันกับกลอง วงกลองมอญ เริงจะประกอบด้วย

1. กลองมอญ เริง
2. ของชุกตั้งแต่ 5 - 7 ลูกไล่เสียงกันไปตามลำดับตั้งแต่ของหุ่ยไปจนถึงของ เหมงก็่อ ของขนาดเล็ก
3. ฉาบ 1 คู่

จังหวะในการตีจะเป็นจังหวะที่หนักแน่น น่าฟัง เพราะเสียงของหลาย ๆ ใบประสานกันรับกับเสียง ฉาบและกลอง โดยผู้ที่กลองและฉาบนั้นอาจจะมีลีลาการเล่นที่งดงามในขณะที่มีการตีกลองมอญ เริงของไทยใหญ่นั้น จะมีการผ่อนหรือการแสดงประกอบแต่ในฉาบน่าได้เอาเอาของมอญ เริงมาประกอบในการ ้กานเริง จะเห็นลีลาที่ส่วงาม มีสง่างาม เกรงงามของผู้พ่อน

¹สัมภาษณ์ นายศรีวรรณ ชิตยะวงศ์ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 162
ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เมื่อวันที่ 14
มีนาคม 2527.

บอกโศก

บอกโศกในลำนาไทย เราไม่หา เราบอกโศกว่ามีมาแต่เงี้ยวโศก
บอกโศกเพียงว่าเมื่อเราเกิด มากี่สิบกันแล้ว ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ตามชนบทจะเห็นมี
กางบอกโศกประจำหมู่บ้าน สำหรับบอกโศกไฟในงานเทศกาลที่สำคัญ ๆ

บอกโศกไฟที่มีการท่อนาง ชักธนู นอสนอกร กิ่ง จะต้องเตรียมหาไม้ เพื่อ
ทำกระบอกลูก (ปัจจุบันเห็นมีใช้กระบอกลูกเล็ก) ทำหาง ทำโหว่ เพื่อได้เสียงดังทั้งเวลา
ขึ้นและลง จะต้องเตรียม "ทำเฝ่า" (คือใช้ไม้ประชิดเชื่อมกับถ่านไม้บางชนิดทำให้ละเอียด) ซึ่ง
เฝ่าที่ว่าเขาจะใส่ธนูว่า เฝ่า 1 เฝ่า 2 เฝ่า 3 หรือเฝ่า 4 แล้วแต่ใครจะใส่
เฝ่าสูตรไทย เฝ่าหนึ่ง หมายถึง ถิ่นประชิด 1 ส่วนเชื่อมกับถ่าน 1 ส่วน (โดยน้ำหนัก)
เฝ่า 2 ถิ่นประชิด 1 ส่วน ถอดถ่าน 2 ส่วน เฝ่า 3 ถิ่นประชิด 1 ส่วน ถอดถ่าน
3 ส่วน ไปตามลำดับ ถ้าเฝ่าขอย ก็ยิงจุดไฟง่าย ระเบิดโศกไฟเป็นอันครายคอบน
โศกไฟ นอกจากเฝ่าที่เตรียมบรรจุในบอกโศกแล้ว จะต้องเตรียมหางบอกโศก ซึ่งทำด้วย
ไม้ไผ่ที่ปลอกขดเรียบงาม นำมาลนไฟเพื่อลนไฟให้ลนขดขดตามท่อนการเตรียมไว้ รวบรวม
หรือไม้เคียว สำหรับทำโหว่ โหว่ก็คือ กระบอกลูกไม้เล็ก ๆ ที่มีรอบบอกโศกไฟมีความยาว
หลายขนาด เพื่อให้เกิดเสียงดังขณะบอกโศกขึ้น และลง เสียงจะดังโหว่ และเมื่อเสียง
ที่บอกโศกใหญ่ว่า บอกโศกถึงสิ้นคืนแล้ว

เมื่อมีการบอกโศกไฟแล้ว ก็จะต้องมีการแข่งขันกันเป็นธรรมดา แต่เดิมมา
เมื่อจะนำบอกโศกไปจุดแข่งกันก็จะต้องมีการแห่บอกโศก โดยมีกลองตีฆ้องรวมขบวนมา
ด้วย ผู้คนที่รวมขบวนก็สนุกสนาน ส่วนนำขบวนบอกโศกตามจังหวัดคลอง หรือบางทีก็จะ
มีการ "ฮ่าบอกโศก" เป็นการข่มขานำเป็นทำนอง เช่นว่า พรรณนาถึงความวิเศษของ
บอกโศกขบวนรวมขบวนมากด้วย ครั้นใดเวลาที่จะจุดเจ้าของบอกโศกก็จะนำบอกโศกไป
"ขึ้นเส้น" คือไปลงทะเลเย็นไว้ว่าจะจุดลำดับที่เท่าไร การจุดบอกโศกนั้นก็จะมีเก็บต้นกัน

ในวงนอก ซึ่งเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า "ชน" คือ ขดไฟนอกโหนดระพันกับขดไฟ
กว้าง เดิมพันกันโดยรอบจากกรรมการผู้ตัดสิน

ข้างขดไฟที่จะจุดนั้น มักจะอาศัยต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นข้างทุ่งนา ห่างจากหมู่บ้าน
พอสมควร เพราะเกรงอันตรายจากขดไฟที่จะตกลงในหมู่บ้าน การจุดขดไฟหรือชาวบ้าน
เรียกว่า "จับขดไฟ" จะมีคนประจำอยู่บนข้างขดไฟอย่างน้อย 2 คน สำหรับเป็นคนจุด
หนึ่ง และเป็นคนส่งขดไฟอีกคนหนึ่ง

เมื่อใดที่สัญญาให้จุด คนจุดก็จะรีบจุดและรีบนำที่กำบัง เพราะเกรงอันตรายที่จะ
เกิดจากการฝนถล่มและขดไฟบางขดอาจวิ่งระเบิดได้

การพิจารณาของกรรมการนั้นส่วนมากจะพิจารณาดังนี้ คือ ขึ้นงาม ลงงาม
กลางวัน ไร้วัด ขึ้นสูงและนานและไม่เสียเวลาจุดนานเกินไป เมื่อใครใดคะแนน
รวมมากก็ถือว่าเป็นผู้ชนะ

การแข่งขันขดไฟนั้นมีการประสงฆ์หลายประการ คือ

1. เพื่อเป็นศุภัญญา
2. เพื่อความรื่นเริง สนุกสนาน
3. เพื่อเอาหน้าเจ้าของคำรามขดไฟให้ชนะเลิศ และความยิ่งใหญ่ของงาน
4. เพื่อรักษาประเพณี วัฒนธรรม ของท้องถิ่น

แต่ในปัจจุบันนี้การแข่งขันขดไฟนี้ นับแต่จะจัดจางลงด้วยเหตุผลหลาย
ประการ เช่น

1. หน้าที่ผู้กล่าวขานเพราะการขยายตัวของหมู่บ้านได้เพิ่มขยายออกไปจาก
เกรงอันตรายที่ขดไฟจะตกลงสู่หมู่บ้าน
2. เวลาในการทำมาหากัน มีบริกต์มากขึ้น ไม่พอเวลาพอที่จะมาทำขดไฟ
3. ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ
4. วัสดุในการทำขดไฟ นับวันจะหายาก

5. กรมสวัสดิการกรม จากตะวันตกหลัง โหล เข้ามามีอิทธิพลต่อสภาพความเป็นอยู่
ของประชาชน จนทำให้คนไทยได้รู้จักประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

การจู่โจมจากไฟ เป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อความพร้อมเพียง
สามัคคีกัน นับวันจะวางคาบไป เราจะมีส่วนช่วยกันรักษาไว้ได้อย่างไรบ้าง

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น

วิธีดำเนินการ

ข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์ ได้จากแบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งรวบรวมจากอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดลำปาง ใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย โดยแบ่งประชากรออกเป็น 4 กลุ่มอายุ ได้แก่ อายุ 20 ปีลงมา 21 - 40 ปี 41 - 50 ปี และ 60 ปีขึ้นไป ปรากฏว่าได้ข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 110 คน และจากแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน จำนวน 50 คน มีรายละเอียด ดังนี้

1. สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1.1 แบ่งตามเพศ

ชาย	จำนวน	62 คน	คิดเป็นร้อยละ	56.36
หญิง	จำนวน	48 คน	คิดเป็นร้อยละ	43.64

1.2 แบ่งตามอาชีพ

เกษตรกร	จำนวน	34 คน	คิดเป็นร้อยละ	30.91
ค้าขาย	จำนวน	8 คน	คิดเป็นร้อยละ	7.27
รับจ้าง	จำนวน	13 คน	คิดเป็นร้อยละ	11.82
ครู	จำนวน	15 คน	คิดเป็นร้อยละ	13.64
นักเรียน	จำนวน	18 คน	คิดเป็นร้อยละ	16.36
อื่น ๆ	จำนวน	22 คน	คิดเป็นร้อยละ	20.0

1.3 แบ่งตามอายุ

20 ปีลงมา	จำนวน	21	คน	คิดเป็นร้อยละ	19.09
21 - 40 ปี	จำนวน	30	คน	คิดเป็นร้อยละ	27.27
41 - 59 ปี	จำนวน	34	คน	คิดเป็นร้อยละ	30.91
60 ปีขึ้นไป	จำนวน	25	คน	คิดเป็นร้อยละ	22.73

2. กลุ่มตัวอย่างจากแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน

2.1 แบ่งตามเพศ

ชาย	จำนวน	40	คน	คิดเป็นร้อยละ	80.0
หญิง	จำนวน	10	คน	คิดเป็นร้อยละ	20.0

2.2 แบ่งตามตำแหน่งหรืออาชีพ

ครู	จำนวน	28	คน	คิดเป็นร้อยละ	56.0
กำนัน	จำนวน	2	คน	คิดเป็นร้อยละ	4.0
ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน	7	คน	คิดเป็นร้อยละ	14.0
พระสงฆ์	จำนวน	1	รูป	คิดเป็นร้อยละ	2.0
เกษตรกร	จำนวน	5	คน	คิดเป็นร้อยละ	10.0
อื่น ๆ	จำนวน	7	คน	คิดเป็นร้อยละ	14.0

แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับเรื่องราวของประเพณีพื้นบ้าน
ในท้องถิ่น ที่มีความผูกพันกับกลุ่มตัวอย่างใดก็ตาม ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน

ประสบการณ์เคยพบเคยเห็นการเข้าร่วมกิจกรรม ความรู้สึกชอบ ความคิดที่จะเข้าร่วม
หากมีการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีในท้องถิ่น ความนึกเห็นเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน
ว่ามีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นมาอย่างไรบ้าง การลำดับความสำคัญประเพณีแต่ละชนิด
ความนึกเห็นเกี่ยวกับการที่ทางราชการควรมีส่วนอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่ และ

และข้อสุดท้ายเป็นการสรุปความเห็นว่า ประเพณีโคกที่สมภารอนุรักษ์ให้เป็นมรดกของท้องถิ่นสืบต่อไป ในแบบสัมภาษณ์ โศกแบ่งประเพณีที่สำคัญออกเป็น 14 ชนิด โดยแบ่งตามประเภทของประเพณี ดังนี้

ประเพณีส่วนบุคคล ได้แก่ การเรียกขวัญหรือส่งขวัญ ส่งเคราะห์
สืบชะตา

ประเพณีเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ ประเพณีคำห้วน แอ้วสาว
พ่อนผี

ประเพณีเกี่ยวกับอาชีพ ได้แก่ ท้าวขวัญขาว สู้ขวัญควาย
ประเพณีทางศาสนา ได้แก่ แหคร้วตาน กานกวยสลาก ตานข้าวจีข้าว
หลาม คีกลองปู่จา

ประเพณีการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเจิง
กลองชิงมอญ แหบอกไฟ เป็นต้น

ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้สร้างคู่มือการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างโดยได้รับความร่วมมือจากครูประจำการในการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในท้องถิ่นแบบสัมภาษณ์มี 9 ข้อ ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ก.

แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย ขอบถามผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน เกี่ยวกับความรู้สึกหรือความกึกเห็นต่อประชากรกลุ่มตัวอย่างในเรื่องเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน และรู้จักกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี แบบสอบถามมี 9 ข้อ เป็นข้อคำถามที่สอดคล้องกับคำถามในแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างตามรายละเอียดในภาคผนวก ข. ทั้งนี้เพื่อนำคำตอบที่เป็นประเด็นเกี่ยวกับของผู้ทรงคุณวุฒิกับของกลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบกัน โดยใช้ χ^2 -test

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและแบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ
กระทำตามลำดับ ดังนี้

1. นับจำนวนความถี่ของคำตอบโดยแยกตามประเภทของตัวแปรต้น
2. เปลี่ยนคำตอบ มาก ปานกลาง น้อย ไม่เคย เป็นรหัสตัวเลข
3, 2, 1, 0 ตามลำดับ
3. คำนวณหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ของแต่ละรายการ แล้วหาค่าเฉลี่ยรวมของแต่ละข้อ
4. นำค่าเฉลี่ยรวม (\bar{X}) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานรวม (S.D.)
แต่ละข้อของแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาเปรียบเทียบความแตกต่าง
เป็นรายข้อ โดยใช้ t - test

เกณฑ์ที่ใช้ในการแปลความหมาย

จากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างและการตอบแบบสอบถามของ
ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้กำหนดค่าของน้ำหนักคำตอบออกเป็นรหัสตัวเลข ดังนี้

3	=	มาก
2	=	ปานกลาง
1	=	น้อย
0	=	ไม่เคย

เกณฑ์การแปลความหมาย ไรกาเฉลี่ย (\bar{x}) ดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ย 2.50 ขึ้นไป หมายถึง มีความรู้มาก เคยพบเคยเห็นมาก
 เคยร่วมกิจกรรมมาก ชอบมาก ฯลฯ

ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง มีความรู้ปานกลาง เคยพบ
 เคยเห็นปานกลาง เคยเข้าร่วมกิจกรรมปานกลาง ชอบปานกลาง ฯลฯ**

ค่าเฉลี่ย 0.50 - 1.49 หมายถึง มีความรู้น้อย เคยพบ เคยเห็น
 น้อย เคยเข้าร่วมกิจกรรมน้อย ชอบน้อย ฯลฯ***

ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 0.50 ลงมา หมายถึง ไม่มีความรู้เลย ไม่เคยพบ
 ไม่เคยเห็น ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม ไม่ชอบ ฯลฯ

* เคยพบเคยเห็นหรือเข้าร่วมพิธีเป็นประจำหรือมากกว่า 10 ครั้ง
 = มาก

** เคยพบเคยเห็นหรือเข้าร่วมพิธี 5 - 10 ครั้ง = ปานกลาง

*** เคยพบเคยเห็นหรือเข้าร่วมพิธี 1 - 5 ครั้ง = น้อย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และแบบสอบถาม
ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1. ความมากน้อยของการมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นของ
ประชากรกลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้คำถาม ดังนี้
 - ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นของท่านมากน้อยเพียงใด
ปรากฏผลดังนี้

ตาราง 1. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N)
ของประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ทรงคุณวุฒิ เกี่ยวกับความมากน้อยของการมี
ความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น

รายการ	\bar{X}	S.D.	N
- กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น	2.11	0.76	50
- ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น	2.16	0.16	110

จากตาราง 1. แสดงว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับประเพณี
พื้นบ้านในท้องถิ่น ปานกลาง และผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น
ปานกลาง

2. ความมากน้อยของการที่ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เคยชมหรือเคยเห็น
ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นและจากการใช้คำถามต่อไปมี
 - กลุ่มตัวอย่าง : ท่านเคยชมหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านต่อไปนี้ มากน้อยเพียงใด
 - ผู้ทรงคุณวุฒิ : ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เคยชมหรือเคยเห็นประเพณี
พื้นบ้านต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N) ของประชากรกลุ่มตัวอย่างและความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความมากน้อยของการได้เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีโบราณในท้องถิ่น

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ		
	\bar{x}	S.D.	N	\bar{x}	S.D.	N
1. การเรียกขวัญหรือฝังขวัญ	2.14	0.90	110	2.16	0.79	50
2. การส่งเคราะห์	2.24	0.82	110	2.48	0.73	50
3. สืบศพ	2.37	0.82	110	2.48	0.73	50
4. พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปูงาท้าวท่งสี่	1.97	1.07	110	2.06	0.93	50
5. ประเพณีค้ำหัว	2.82	0.46	110	2.82	0.48	50
6. แฉวสาว	1.82	1.19	110	1.72	1.19	50
7. ฟ้อนผี	1.50	1.12	110	1.32	0.95	50
8. ทำขวัญข้าว	1.45	1.14	110	1.50	0.99	50
9. สู้ขวัญควาย	1.33	1.16	110	1.46	1.12	50
10. แหกรั่วถ่าน	2.66	0.62	110	2.66	0.48	50
11. คานควยสลากหรือก้นขาวสลาก	2.68	0.60	110	2.74	0.52	50
12. คานขาวจ้าวหลาม	2.09	1.15	110	2.08	1.02	50
13. คีกลวงปูงา	1.80	1.04	110	1.80	1.02	50
14. การรณรงค์และการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเจิง กลองซึงมอญ แข่งบอกไฟ)	2.28	0.75	110	2.48	0.76	50
15. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....						

จากตาราง 2. แสดงผล ดังนี้

2.1 แสดงว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น มาก - น้อย ดังนี้

- 1) ประเพณีที่เคยพบเคยเห็นมาก มีดังนี้ เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีกำหิว มากที่สุด รองลงไปได้แก่ ตานกวยสลากและแหกรัตนตามลำดับ
- 2) ประเพณีที่เคยพบเคยเห็นปานกลาง ได้แก่ ประเพณีสืบระตาส่งเคราะห์ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน การเรียกขวัญหรือสองขวัญ ตานชาวจีและชาวลาน ปู่จาท่าหงส์ แอวสาว ตีกลองปู่จา และพ่อน้ำ ตามลำดับ
- 3) ประเพณีที่เคยพบเคยเห็น น้อย ได้แก่ ประเพณีทำขวัญข้าว และประเพณีสูขวัญกวย น้อยที่สุด

2.2 สำหรับบุตรภรรยาที่มีความเห็นว่า กลุ่มตัวอย่าง เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น มาก - น้อย ดังนี้

- 1) เห็นว่าประเพณีชาวบ้านเคยพบเคยเห็น มาก ได้แก่ ประเพณีกำหิว มากที่สุด รองลงไปได้แก่ กรัตนกวยสลากและแหกรัตนตามลำดับ
- 2) เห็นว่าประเพณีชาวบ้านเคยพบเคยเห็น ปานกลาง ได้แก่ สืบระตาส่งเคราะห์ สืบระตาส่งเคราะห์ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน การเรียกขวัญตานชาวจีชาวลาน ปู่จาท่าหงส์ ตีกลองปู่จา แอวสาว และทำขวัญข้าว
- 3) เห็นว่าประเพณีชาวบ้านเคยพบหรือเคยเห็น น้อย ได้แก่ ประเพณีสูขวัญกวย และพ่อน้ำน้อยที่สุด

3. ความหมายของกลุ่มตัวอย่าง เกษียร่วมพีธีหรือได้จักกิจกรรม เกียวกับ ประเพณีพื้นบ้าน และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้คำถาม ดังนี้

- กลุ่มตัวอย่าง : ท่านเกษียร่วมพีธีหรือได้จักกิจกรรม เกียวกับประเพณีพื้นบ้าน มากน้อยเพียงใด

- ผู้ทรงคุณวุฒิ : ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เกษียร่วมพีธีหรือได้จัก กิจกรรม เกียวกับประเพณีพื้นบ้าน มากน้อยเพียงใด

ตาราง 3. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N) ของกลุ่มตัวอย่างว่า เกษียร่วมพีธีหรือได้จักกิจกรรม เกียวกับประเพณีพื้นบ้าน มากน้อยเพียงใด และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ		
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N
1. การเริ่มขวัญหรือของขวัญ	1.43	1.12	110	2.08	0.82	50
2. สงเคราะห์	1.94	1.00	110	2.28	0.72	50
3. สืบราคา	1.21	1.04	110	2.22	0.76	50
4. พิธีขันทาวหงส์หรือบูชาทาวหงส์	1.56	1.17	110	1.94	0.97	50
5. ประเพณีเค้าหัว	2.68	0.69	110	2.82	0.47	50
6. แอวสาว	1.49	1.20	110	1.44	1.14	50
7. ฟอเน่	1.02	1.13	110	1.36	1.08	50
8. ทำขวัญขาว	1.14	1.17	110	1.46	1.09	50
9. ชูขวัญถวาย	1.23	1.20	110	1.44	1.09	50
10. แหกรั้วตาน	2.47	0.81	110	2.50	0.67	50
11. ตานกวนสลาก	2.62	0.71	110	2.74	0.44	50
12. ตานขาวจิวขาวหลาม	1.91	0.90	110	2.14	1.02	50
13. ตักลองบูชา	1.33	1.26	110	1.40	1.16	50
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.30	0.98	110	2.04	0.90	50
15. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....						

จากตาราง 3. แสดงผล ดังนี้

3.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมพิธี หรือได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน มาก ๆ น้อย ดังนี้

- 1) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมพิธีหรือ ได้จัดกิจกรรม มาก ได้แก่ ประเพณีคำหัวมากที่สุด รองลงไป คือ ตานกวยสลาก
- 2) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมหรือได้จัดกิจกรรม ปานกลาง ได้แก่ ประเพณีแหกรั้วตาน การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน สงเคราะห์ ตานข้าวเจ้าหลวง ปูจาท้าวหงส์ ตามลำดับ
- 3) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมหรือได้จัดกิจกรรมน้อย ได้แก่ แฉวสาว การเรียกขวัญหรือธงขวัญ ตักลงปูจา สุขขวัญถวาย สืบชะตา ทำขวัญข้าว และฟ้อนผี น้อยที่สุด

3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ชาวบ้านเคยเข้าร่วมพิธี หรือได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน มาก น้อย ดังนี้

- 1) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เข้าร่วมพิธี หรือจัดกิจกรรม มาก ได้แก่ ประเพณีคำหัว มากที่สุด รองลงไป ได้แก่ ตานกวยสลาก และ แหกรั้วตาน ตามลำดับ
- 2) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เข้าร่วมพิธี หรือ จัดกิจกรรม ปานกลาง ได้แก่ สงเคราะห์ สืบชะตา ตานข้าวเจ้าหลวง ธงขวัญ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ปูจาท้าวหงส์
- 3) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เข้าร่วมพิธี หรือ จัดกิจกรรม น้อย ได้แก่ ทำขวัญข้าว สุขขวัญถวาย แฉวสาว และ ฟ้อนผี น้อยที่สุด

4. ความมากน้อย ของกลุ่มตัวอย่าง ชอบประเพณีพื้นบ้าน ในท้องถิ่นและ
 ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้คำถาม ดังนี้

- กลุ่มตัวอย่าง : ท่านชอบประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น มากน้อย เพียงใด
- ผู้ทรงคุณวุฒิ : ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ชอบประเพณีพื้นบ้านใน
 ท้องถิ่น มากน้อย เพียงใด

ตาราง 4. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N)
 ของกลุ่มตัวอย่าง ที่ชอบประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น และความเห็นของ
 ผู้ทรงคุณวุฒิ

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ		
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N
1. การเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ	2.17	1.05	110	2.20	0.75	50
2. สงเคราะห์	2.13	0.93	110	2.40	0.72	50
3. สืบชะตา	2.28	0.83	110	2.40	0.64	50
4. พิธีชนท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่	1.98	1.06	110	1.86	0.98	50
5. ประเพณีคำห้วน	2.89	0.34	110	2.84	0.37	50
6. แกวสาว	1.61	1.17	110	1.50	1.15	50
7. ฟ้อนผี	1.26	1.09	110	1.24	1.11	50
8. ทำขวัญข้าว	1.55	1.12	110	1.54	0.97	50
9. สู่ขวัญควาย	1.65	1.17	110	1.16	1.20	50
10. แหกรั้วถ่าน	2.53	0.72	110	2.66	0.62	50
11. ตานกวางสลากหรือกินข้าวสลาก	2.67	0.59	110	2.70	0.64	50
12. ตานชาวจังหวัดลพบุรี	2.13	1.06	110	2.12	1.13	50
13. ตีกลองปู่จา	1.89	1.04	110	1.88	1.04	50
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.43	0.78	110	2.52	0.73	50
15. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....						

จากตาราง 4. แสดงผล ดังนี้

4.1 กลุ่มตัวอย่างชอบประเพณีพนันในท้องถิ่น มาก - น้อย ดังนี้

- 1) ประเพณีพนันที่กลุ่มตัวอย่างชอบ มาก โดดเด่น ประเพณีคำหัว
มากที่สุด รองลงไป โดดเด่น ตานกวยสลาก และแหกรั้วตาน ตามลำดับ
- 2) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง ชอบปานกลาง โดดเด่น การแสดงและการ
ละเล่นพนัน สืบชกา ฮองขวัญ สงเคราะห์ ตานข้าวจ้าวหลาม
ปุจาท้าวทั้งสี่ ตักลองปุจา ฮูขวัญควาย ทำขวัญข้าว ตามลำดับ
- 3) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง ชอบน้อย โดดเด่น แอวสาว และชอบพ่อนผี
น้อยที่สุด

4.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างชอบประเพณีพนัน มาก - น้อย ดังนี้

- 1) เห็นว่าประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง ชอบมาก โดดเด่น ชอบประเพณีคำหัว
มากที่สุด รองลงไป โดดเด่น ตานกวยสลาก แหกรั้วตาน การแสดง
และการละเล่นพนัน ตามลำดับ
- 2) เห็นว่าประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง ชอบปานกลาง โดดเด่น สงเคราะห์
สืบชกา ฮองขวัญ ตานข้าวจ้าวหลาม ตักลองปุจา ปุจาท้าวทั้งสี่
ทำขวัญข้าว แอวสาว ตามลำดับ
- 3) เห็นว่าประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง ชอบน้อย โดดเด่น พ่อนผี และชอบ
ประเพณีฮูขวัญควาย น้อยที่สุด

5. ความมากน้อยในการที่กลุ่มตัวอย่าง จะเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใ้กรำถาม

- กลุ่มตัวอย่าง : ถ้าหากมีการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านของท้องถิ่น ท่านจะเข้ามามีส่วนร่วม มากน้อย เพียงใด
- ผู้ทรงคุณวุฒิ : ถ้าหากมีการอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านของท้องถิ่น ท่านเห็นว่า ชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะเข้ามามีส่วนร่วม มากน้อย เพียงใด .

ตาราง 5. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N) ของกลุ่มตัวอย่างที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์ พันธุ์ และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้าน และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ		
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N
1. การเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ	2.15	0.84	110	2.20	0.72	50
2. สงเคราะห์	2.18	0.83	110	2.32	0.68	50
3. สืบชะตา	2.20	0.84	110	2.30	0.64	50
4. พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่	1.70	1.06	110	1.94	0.97	50
5. ประเพณีค้ำหัว	2.82	0.45	110	2.88	0.33	50
6. แอวสาว	1.30	1.11	110	1.42	0.97	50
7. ฟ้อนผี	1.44	1.11	110	1.36	1.10	50
8. ทำขวัญข้าว	1.72	1.04	110	1.50	1.19	50
9. สู่ขวัญถวาย	1.68	1.07	110	1.56	1.03	50
10. แหกรั่วตาน	2.58	0.67	110	2.74	0.56	50
11. ตานถวายสลาก	2.66	0.60	110	2.76	0.51	50
12. ตานข้าวเจ้าหรือข้าวหลาม	2.15	0.95	110	2.10	1.10	50
13. ตักถองบูชา	1.89	1.06	110	2.10	1.10	50
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.45	0.85	110	1.72	0.92	50
15. อื่น ๆ (โปรดระบุ).....						

จากการวาง 5 แสดงผล ดังนี้

5.1 กลุ่มตัวอย่างมักจะเข้าร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมประเพณี

- 1) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่างมักจะเข้าร่วมอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมมาก ได้แก่ ประเพณีคำห่มมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ตานกวยสลาก และแหกรั้วตาน ตามลำดับ
- 2) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่างมักจะเข้าร่วม ปานกลาง ได้แก่ การแสดง และการละเล่นพื้นบ้าน สืบศตาสงเคราะห์ ฮองขวัญ ตานข้าวเจ้า ข้าวหลาม ตีกลองปู่จา ทำขวัญสาว ปู่จาทาวทั้งสี่ สู่ขวัญควาย ตามลำดับ
- 3) ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่างมักจะเข้าร่วม น้อย ได้แก่ ฟ้อนผี และ แอวสาว น้อยที่สุด

5.2 หากมีการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า ชาวบ้านจะเข้าร่วม มาก - น้อย ดังนี้

- 1) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า ชาวบ้านจะเข้าร่วม มาก ได้แก่ ประเพณีคำห่มมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ตานกวยสลาก และ แหกรั้วตานตามลำดับ
- 2) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า ชาวบ้านจะเข้าร่วม ปานกลาง ได้แก่ สงเคราะห์ สืบศตาสงเคราะห์ ฮองขวัญ ตานข้าวเจ้า ข้าวหลาม ตีกลองปู่จา ปู่จาทาวทั้งสี่ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน สู่ขวัญควาย และ ทำขวัญสาว ตามลำดับ
- 3) ประเพณีที่ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า ชาวบ้านจะเข้าร่วม น้อย ได้แก่ ฟ้อนผี และแอวสาว น้อยที่สุด

6. ความมาก - น้อย ของความเห็น ว่า ประเพณีบ้านมีส่วนช่วยในการพัฒนา
ท้องถิ่นเพียงใด ของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้คำถาม

- ทานเห็นว่า ประเพณีบ้านมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น มากน้อย เพียงใด

ตาราง 6. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N)
ของความเห็น ว่า ประเพณีบ้านมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น เพียงใด

รายการ	\bar{X}	S.D.	N
- กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าประเพณีบ้านมีส่วนช่วยพัฒนาท้องถิ่น			
1. เรียบขวัญหรือธงขวัญ	2.04	0.85	110
2. สงเคราะห์	2.01	0.86	110
3. สืบชะตา	2.04	0.88	110
4. บูชาท้าวทิงตี	1.84	0.95	110
5. ประเพณีคำหัว	2.82	0.38	110
6. แอวสาว	1.41	1.04	110
7. ฟ้อนผี	1.09	0.88	110
8. ทำขวัญข้าว	1.57	1.07	110
9. สู้ขวัญควาย	1.52	1.08	110
10. แหคร้วตาน	2.65	0.63	110
11. ตานกวยสลาถ	2.65	0.60	110
12. ตานชาวจังหวัดลพบุรี	2.13	0.94	110
13. ตักลงบูชา	1.85	1.02	110
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.66	0.62	110

จากตาราง 6. แสดงว่ากลุ่มตัวอย่าง เห็นว่า ประเพณีพื้นบ้านมีส่วนช่วย
ในการพัฒนาท้องถิ่น มาก - น้อย เพียงใด

- 1) เห็นว่าประเพณีที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นมาก ได้แก่ ประเพณีค้ำหัว
มากที่สุด รองลงไปได้แก่ การแสดงและการเล่นพื้นบ้าน คานกวยสลาก
และแหกรั้วคานตามลำดับ
- 2) เห็นว่าประเพณีที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น ปานกลาง ได้แก่ คาน
ชาวขาวหลาม ฮองขวัญ สืบชตา สงเคราะห์ ตักลงบูชา
บูชาท้าวทั้งสี่ ทำขวัญข้าว และสู้ขวัญถวาย ตามลำดับ
- 3) เห็นว่าประเพณีที่มีส่วนช่วยพัฒนาท้องถิ่น น้อย ได้แก่ แอวสาว และฟอนผี
น้อยที่สุด

7. ลำดับความสำคัญของประเพณีพื้นบ้านที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น มาก -
น้อย ตามความเห็นของกลุ่มตัวอย่างลำดับดังนี้

- 7.1 ประเพณีค้ำหัว
- 7.2 คานกวยสลาก
- 7.3 แหกรั้วคาน
- 7.4 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน
- 7.5 สงเคราะห์
- 7.6 สืบชตา
- 7.7 คานชาวขาวหลาม
- 7.8 การเรียกขวัญหรือฮองขวัญ
- 7.9 ตักลงบูชา
- 7.10 พิธีรับท้าวทั้งสี่หรือบูชาท้าวทั้งสี่
- 7.11 ทำขวัญข้าว
- 7.12 สู้ขวัญถวาย
- 7.13 แอวสาว
- 7.14 ฟอนผี

8. ความมากมาย ของความเห็นกลุ่มตัวอย่าง ว่าทางราชการควรมีส่วนในการ
อนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน เพียงใด โดยใช้คำถาม

— ท่านเห็นว่าทางราชการควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่
ประเพณีพื้นบ้าน มากน้อย เพียงใด

ตาราง 7. ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N)
ของความเห็นว่าทางราชการควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และ
เผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน มากน้อย เพียงใด

รายการ	\bar{X}	S.D.	N
— กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าทางราชการควรมีส่วนร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน มากน้อย เพียงใด			
1. การเรียกขวัญหรือธงขวัญ	1.99	0.93	110
2. ส่งเคราะห์	1.82	0.91	110
3. สืบชะตา	1.85	0.92	110
4. ปูชาท้าวทั้งสี่	1.60	1.03	110
5. ประเพณีคำหัว	2.90	0.08	110
6. แอวสาว	1.30	1.03	110
7. ฟ้อนนี้	1.21	1.12	110
8. ทำขวัญข้าว	1.45	1.08	110
9. สู้ขวัญควาย	1.59	1.10	110
10. แหกรั่วตาน	2.70	0.51	110
11. ตานกวยสลาก	2.59	0.72	110
12. ตานขาวจั๊วะทลาม	2.01	0.89	110
13. ตักลงปูจา	1.96	1.09	110
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.73	0.56	110

จากตาราง 7 แสดงว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ทางราชการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน มาก - น้อย ดังนี้

- 1) เห็นว่าควรมีส่วนรวมมาก ไก่แก ประเพณีกำห้วยมากที่สุด รองลงไปไก่แก การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน แหกร้วตาน และตานกวยสลาก ตามลำดับ
- 2) เห็นว่าควรมีส่วนรวมปานกลาง ไก่แก ประเพณีตานข้าวเจ้าหอยดองขวัญ ถักดองปู่จา สืบศตฯ สงเคราะห์ ปู่จาท้าวท่งสี่ และสูขวัญควาย ตามลำดับ
- 3) เห็นว่าควรมีส่วนรมน้อย ไก่แก ทำขวัญข้าว แอวสาวและพอนผี น้อยที่สุด

9. ความเห็นของชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ต่อการอนุรักษ์ พิธีและส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง โดยใช้คำถาม

- ท่านเห็นว่าประเพณีใดควรอนุรักษ์ พิธี และส่งเสริมให้เป็นประเพณีพื้นบ้านของจังหวัดลำปาง สืบไป

ตาราง 6. ความดีและรอยละของกุ่มตัวบ่งต่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริม
ประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง

รายการ	ความดี	รอยละ
1. การเรียกขวัญหรือบวงสรวงขวัญ	101	91.81
2. สงเคราะห์	100	90.90
3. สืบชะตา	101	91.81
4. พิธีชนท้าวท่งสี่หรือปูจาท้าวท่งสี่	102	92.72
5. ประเพณีคำหับ	110	100.00
6. แอวสาว	81	73.63
7. ฟ้อนผี	68	61.81
8. ทำขวัญข้าว	94	85.45
9. สู่ขวัญควาย	92	83.63
10. แหกรัวตาน	108	98.18
11. ตานกวยสลาก	109	99.095
12. ตานข้าวเจ้าขาวหลาม	103	93.63
13. ตีกลองปูจา	104	94.54
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	110	100.00
รวม	1383	90.30

จากตาราง 8 แสดงว่า มีความเห็นต่อการรณรงค์ ฟื้นฟู และส่งเสริมประเพณี
พื้นบ้านมาก (เฉลี่ยร้อยละ 90.30) โดยมีความเห็น มาก - น้อย ตามลำดับ ดังนี้

1. ประเพณีกำข้าว, การแข่งและการละเล่นพื้นบ้าน (ร้อยละ 100.)
2. ประเพณีตานกวนสลาก (ร้อยละ 99.09)
3. ประเพณีแหกรั้วตาน (ร้อยละ 98.18)
4. ประเพณีทอดลูกป้อ (ร้อยละ 94.54)
5. ประเพณีตานขาวจั๊วหลาม (ร้อยละ 93.63)
6. ประเพณีป้อขาวหงส์ (ร้อยละ 92.72)
7. ประเพณีธองขวัญ, ส้มชกา (ร้อยละ 91.81)
8. ประเพณีสง เกราะด (ร้อยละ 90.90)
9. ประเพณีดำขวัญขาว (ร้อยละ 85.45)
10. ประเพณีสู่วัยกวน (ร้อยละ 83.63)
11. ประเพณีแกวสาว (ร้อยละ 73.63)
12. ประเพณีฟอแป (ร้อยละ 61.81)

10. ความมาก - น้อยของความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีต่อประเพณีพื้นบ้าน ดังต่อไปนี้

ตาราง 9. ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และจำนวน (N)
ของความเห็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อประเพณีพื้นบ้าน

รายการ	\bar{x}	S.D.	N
- ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ เห็นว่าประเพณีพื้นบ้านมีผลต่อการพัฒนา ท้องถิ่น	2.70	0.46	50
- ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิว่าควรรณรงค์ ฟื้นฟูและส่งเสริม ประเพณีพื้นบ้านให้เป็นมรดกของท้องถิ่นต่อไป	2.42	0.70	50
- ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิว่า ทางราชการควรมีส่วนร่วม ในการรณรงค์ ส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน	2.10	0.67	50

จากตาราง 9 ผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า

- ประเพณีขนานนามีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น = มาก
- การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริม = ปานกลาง
- ทางราชการควรเข้ามีส่วนร่วมอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ = ปานกลาง

การเปรียบเทียบค่าตอบ ของประชากรกลุ่มตัวอย่าง กับความเห็นของ

ผู้ทรงคุณวุฒิ

การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยที่ได้จากค่าตอบของประชากรกลุ่มตัวอย่าง และค่าเฉลี่ยที่ได้จากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ในคำถามประเด็นเดียวกัน โดยใช้ t -test ปรากฏผล ดังต่อไปนี้

ตาราง 10 ค่า t ที่ได้จากการทดสอบความแตกต่าง ระหว่างค่าเฉลี่ยที่ได้จากค่าตอบของประชากรกลุ่มตัวอย่าง และค่าเฉลี่ยที่ได้จากความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ			t
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N	
- กลุ่มตัวอย่าง เคยพบหรือ เคยเห็น ประเพณีขนานนามีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น							
1. การเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ	2.14	0.90	110	2.16	0.79	50	0.14
2. ส่งเคราะห์	2.34	0.82	110	2.48	0.73	50	1.08
3. สืบชะตา	2.37	0.82	110	2.48	0.73	50	0.84
4. พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่หรือปู่จาท้าวทั้งสี่	1.97	1.07	110	2.06	0.93	50	0.54
5. ประเพณีคำห้วน	2.82	0.46	110	2.82	0.48	50	0.00
6. แอวสา	1.82	1.19	110	1.72	1.19	50	0.49
7. ฟ้อนผี	1.50	1.12	110	1.32	0.95	50	1.04

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			บุุตรงคุณภาพ			t
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N	
8. ทำขวัญข้าว	1.45	1.14	110	1.50	0.99	50	0.28
9. สุขขวัญถวาย	1.33	1.16	110	1.46	1.12	50	0.67
10. แหกรั่วตาน	2.66	0.62	110	2.66	0.48	50	0.00
11. ตานกวยสลาถ	2.68	0.60	110	2.74	0.52	50	0.64
12. ตานขาวจัขาวหลวม	2.09	0.95	110	2.08	1.02	50	0.05
13. ตักถองปุจา	1.80	1.04	110	1.50	1.02	50	0.00
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบาน	2.28	0.75	110	2.48	0.76	50	1.54
- กลุ่มตัวอย่าง เกษเขารวมพิธีหรือไค							
จักกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีพื้นบาน							
1. การเรียกขวัญหรือฮองขวัญ	1.43	1.12	110	2.08	0.82	50	**
2. สงเคราะห์	1.94	1.00	110	2.28	0.72	50	*
3. สืบราคา	1.21	1.04	110	2.22	0.76	50	**
4. พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่หรือปุจาท้าวทั้งสี่	1.56	1.17	110	1.94	0.97	50	0.38
5. ประเพณีคำหัว	2.86	0.69	110	2.82	0.47	50	0.42
6. แอวสาว	1.49	1.20	110	1.44	1.14	50	2.52*
7. ฟ้อนผี	1.02	1.13	110	1.36	1.08	50	0.32
8. ทำขวัญข้าว	1.14	1.17	110	1.46	1.09	50	1.68
9. สุขขวัญถวาย	1.23	1.20	110	1.44	1.09	50	1.09
10. แหกรั่วตาน	2.47	0.81	110	2.50	0.67	50	2.00*
11. ตานกวยสลาถ	2.62	0.71	110	2.74	0.44	50	1.28
12. ตานขาวจัขาวหลวม	1.91	0.90	110	2.14	1.02	50	1.37
13. ตักถองปุจา	1.33	1.26	110	1.40	1.16	50	0.34
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบาน	2.30	0.98	110	2.04	0.90	50	1.64

ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			บุตรทรงคุณวุฒิ			t
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N	
- กลุ่มตัวอย่างชอบประเพณีพนัน ในท้องถิ่น							
1. การเรียกขวัญหรือธงขวัญ	2.17	1.05	110	2.20	0.75	50	0.20
2. สงเคราะห์	2.13	0.93	110	2.40	0.72	50	2.00*
3. สืบราคา	2.28	0.83	110	2.40	0.64	50	0.14
4. พิธีขนท้าวท่งสี่หรือปูจาท้าวท่งสี่	1.98	1.06	110	1.86	0.98	50	0.67
5. ประเพณีคำหัว	2.89	0.34	110	2.84	0.37	50	0.81
6. แอวสาว	1.61	1.17	110	1.50	1.15	50	0.55
7. พ่อนผี	1.26	1.09	110	1.24	1.11	50	0.10
8. ทำขวัญขาว	1.55	1.12	110	1.54	0.97	50	0.05
9. สุขขวัญควาย	1.65	1.17	110	1.16	1.20	50	2.41*
10. แหกวัวตาน	2.53	0.72	110	2.66	0.62	50	1.14
11. ตานควยสลาภ	2.67	0.59	110	2.70	0.64	50	0.28
12. ตานขาวจ้าวหลาม	2.13	1.06	110	2.12	1.13	50	0.05
13. ตักลองปูจา	1.89	1.04	110	1.88	1.04	50	0.05
14. การบั้งไฟและการละเล่นพนัน	2.43	0.78	110	2.52	0.73	50	0.70
- กลุ่มตัวอย่างก็จะเข้าร่วมอนุรักษ์ ฟื้นฟูและส่งเสริมประเพณีพนัน							
1. การเรียกขวัญหรือธงขวัญ	2.15	0.84	110	2.20	0.72	50	0.38
2. สงเคราะห์	2.18	0.83	110	2.32	0.68	50	1.12
3. สืบราคา	2.20	0.84	110	2.30	0.64	50	0.82
4. พิธีขนท้าวท่งสี่หรือปูจาท้าวท่งสี่	1.70	1.06	110	1.94	0.97	50	0.63

ตาราง 10 (ต่อ)

รายการ	กลุ่มตัวอย่าง			ผู้ทรงคุณวุฒิ			t
	\bar{X}	S.D.	N	\bar{X}	S.D.	N	
5. ประเพณีกำหัว	2.02	0.45	110	2.80	0.33	50	0.94
6. แอวสาว	1.30	1.11	110	1.42	0.97	50	0.69
7. ฟ้อนผี	1.44	1.11	110	1.36	1.10	50	0.42
8. ทำขวัญข้าว	1.72	1.04	110	1.50	1.19	50	1.12
9. สู้ขวัญควาย	1.68	1.07	110	1.56	1.03	50	0.67
10. แหกรั้วทาน	2.58	0.67	110	2.74	0.56	50	1.57
11. ทานถวายสลาก	2.66	0.66	110	2.76	0.51	50	1.00
12. ทานข้าวเจ้าหลวง	2.15	0.95	110	2.10	1.10	50	0.27
13. ทิ้งกลองปุจา	1.89	1.06	110	2.10	1.10	50	1.13
14. การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน	2.45	0.85	110	1.72	0.92	50	4.76**

* มีนัยสำคัญ .05

** มีนัยสำคัญ .01

จากตาราง 10 เมื่อเปรียบเทียบค่าตอบของกลุ่มตัวอย่าง กับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้ t-test ปรากฏว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 รวม 3 รายการ และมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 รวม 4 รายการ ส่วนค่าตอบอีก 49 รายการ ปรากฏว่า ค่าตอบของชาวบ้านที่เห็นประเพณีของกลุ่มตัวอย่าง กับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าส่วนใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกัน.

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และแบบสอบถาม
ผู้ทรงคุณวุฒิ ปรากฏผล ดังนี้

1. ความมาก - น้อย ของการมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านของประชากร
กลุ่มตัวอย่างและผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้อยู่ในระดับปานกลาง
2. ความมาก - น้อย ของการที่ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เคยพบ หรือ เคยเห็น
ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ปรากฏว่า ประเพณีที่เคยพบเห็นมาก ได้แก่
ประเพณีคำห้วน ตานกวยสลากและแห่ครัวตานตามลำคัม ส่วนประเพณีที่เคยพบเคยเห็น
น้อย ได้แก่ ประเพณีสู้ขวัญควาย และพอนผี น้อยที่สุด

จากการทดสอบ โดยใช้ t-test ในค่าตอบประเด็นเดียวกัน
ปรากฏว่า ค่าตอบของกลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิไม่แตกต่างกัน โดยมีนัย
นัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงว่ามีความสอดคล้องกัน

3. ความมากน้อยของกลุ่มตัวอย่าง ที่เคยเข้าร่วมพิธีหรือ จัดกิจกรรมเกี่ยวกับ
ประเพณีพื้นบ้าน จากการสัมภาษณ์ ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมหรือจัดกิจกรรมมาก
ได้แก่ ประเพณีคำห้วน และตานกวยสลาก ตามลำคัม ส่วนประเพณีที่เคยเข้าร่วม น้อย
ได้แก่ แอวสาว ฮองขวัญ ตีกลองปูจา สู้ขวัญควาย สืบชตา ทำขวัญข้าว และ
พอนผีน้อยที่สุด

ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่า กลุ่มตัวอย่าง ได้เคยร่วมพิธีหรือจัดกิจกรรม
เกี่ยวกับ ประเพณีพื้นบ้านมาก ได้แก่ ประเพณีคำห้วน ตานกวยสลาก และแห่ครัวตาน
ตามลำคัม ส่วนประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เคยเข้าร่วมน้อยได้แก่ ทำขวัญข้าว สู้ขวัญควาย
แอวสาว และพอนผี น้อยที่สุด

จากการทดสอบ โคยใช้ t -test ในค่าคอมประเกินเกี่ยวกับพบว่า
ค่าคอมของ กลุ่มตัวอย่างและความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิแตกต่างกัน โดยมึนัยสำคัญทางสถิติ
รวม 5 รายการ จากจำนวน 14 รายการ คือ แตกต่างกันโดยมึนัยสำคัญที่ .05
ไคแก่ ประเพณีสงเคราะห์ แอวสาว และแหกรัวตาน นัยสำคัญทางสถิติที่ .01
ไคแก่ ประเพณีสงชวัญ สืบชตา

4. ความมากน้อยของกลุ่มตัวอย่างที่ชอบประเพณีพื้นบ้าน จากการสัมภาษณ์
ปรากฏว่า ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่างชอบมาก ไคแก่ ประเพณีคำหวั แหกรัวตาน และ
ตานกวยสลากตามลำดับ ส่วนประเพณีที่ชอบน้อย ไคแก่ แอวสาว และชอบพอนผี น้อยที่สุด

ส่วนผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า กลุ่มตัวอย่างชอบประเพณีพื้นบ้านมาก ไคแก่
ประเพณีคำหวั ตานกวยสลาก แหกรัวตาน และการละเล่นพื้นบ้านตามลำดับ ประเพณี
ผีเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างชอบน้อย ไคแก่ พอนผี และชวัญควาย น้อยที่สุด

จากการทดสอบ โคยใช้ t -test พบว่าค่าคอมของ กลุ่มตัวอย่างและ
ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ แตกต่างกันโดยมึนัยสำคัญที่ .05 รวม 2 รายการ คือ
ประเพณีสงเคราะห์และชวัญควาย

5. ความมากน้อยในการที่กลุ่มตัวอย่างจะเข้ามึมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นฟู
และสงเสริมประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นจากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า
ประเพณีที่คิดจะเข้าร่วมอนุรักษ์ พื้นฟู และสงเสริมมาก ไคแก่ ประเพณีคำหวั
ตานกวยสลาก และแหกรัวตานตามลำดับ ประเพณีที่คิดจะเข้าร่วมน้อย ไคแก่ พอนผี
และแอวสาวน้อยที่สุด

ส่วนความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ เห็นว่าประเพณีที่ชาวบ้านคิดจะเข้าร่วมอนุรักษ์
พื้นฟู และสงเสริมมากไคแก่ ประเพณีคำหวั ตานกวยสลาก และแหกรัวตานตามลำดับ
ประเพณีที่เห็นว่าชาวบ้านคิดจะเข้าร่วมน้อย ไคแก่ พอนผี และแอวสาวน้อยที่สุด

จากการทดสอบ โดยใช้ t-test พบว่าค่าตอบของชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของบรรณารักษ์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 เพียง 1 รายการ คือ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน แสดงว่าส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกัน

6. ประเพณีพื้นบ้านมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นมากน้อย เพียงใด กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่าประเพณีที่มีส่วนช่วยพัฒนาท้องถิ่นมาก ได้แก่ ประเพณีคำขวัญ ตานกวยสลากแหกรั้วตาน การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ตามลำดับ และเห็นว่า ประเพณีที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่น น้อย ได้แก่ แอวสาว และฟ้อนผี น้อยที่สุด

7. ทางราชการ ควรมีส่วนในการอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้าน มากน้อยเพียงใด ประเพณีที่กลุ่มตัวอย่าง เห็นว่า ทางราชการควรมีส่วนในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ มาก ได้แก่ ประเพณีคำขวัญ การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน แหกรั้วตาน และตานกวยสลากตามลำดับ ส่วนประเพณีที่ทางราชการควรมีส่วนในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ น้อย ได้แก่ ทำขวัญข้าว แอวสาว และฟ้อนผี น้อยที่สุด

8. ความเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการอนุรักษ์ พื้นฟูและส่งเสริมประเพณี พื้นบ้านในจังหวัดลำปาง จากผลการวิเคราะห์แบบสัมพัทธ์ แสดงว่า ชาวบ้านที่เป็น กลุ่มตัวอย่าง ต้องการอนุรักษ์ พื้นฟู และส่งเสริมให้เป็นประเพณีพื้นบ้านของจังหวัดลำปาง มาก (ร้อยละ 75 ขึ้นไป) ถึง 12 รายการ และปานกลาง 2 รายการ (โปรดดู รายละเอียด ในผลการวิเคราะห์ตาราง 8 หน้า 163)

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น

จากสรุปผลการวิจัย ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงทั้งคำตอบของกลุ่มตัวอย่างและความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ ประเด็นคำหัว ทานกวยสลาก แหคร้วทาน และการแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน ตามลำดับ ดังนั้น จึงเห็นว่าการส่งเสริมให้เป็นประเด็นสำคัญของท้องถิ่นสืบไป

ในการพัฒนาท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรคำนึงถึงประเด็นพื้นบ้านประกอบแนวทางการพัฒนา เนื่องจากประเด็นเป็นวิถีชีวิตของสังคม การพัฒนาโดยนำเอาประเด็นท้องถิ่นมาผสมผสานกับแผนพัฒนาท้องถิ่น จะช่วยให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น จากรายงานการวิจัยนี้สามารถชี้แนะได้ว่า ประเด็นต่าง ๆ ของท้องถิ่น มีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนา ดังนี้

ประเด็นส่วนบุคคล ประเด็นเกี่ยวกับชีวิตและบุคคล ได้แก่ ประเด็นช่องขวัญ สงเคราะห์ สงเก็ก สืบชคา สงแดน ปูจาเคียน ปูจาชาวหลีกเคราะห์ ปุกเฮือน ประเด็นเหล่านี้มีส่วนช่วยในการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ประชาชน ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในการเสริมสร้างความสามัคคี ทำให้เกิดการรวมแรงรวมใจสร้างสรรค์ท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาผสมผสานกับการพัฒนาท้องถิ่น ก็จะทำให้การพัฒนาประสบผลดียิ่งขึ้น เพราะประเด็นเกี่ยวกับชีวิตและบุคคล เป็นวิถีชีวิตของบุคคลในท้องถิ่น

ประเด็นเกี่ยวกับสังคม

ประเด็นเกี่ยวกับสังคม ได้แก่ ประเด็นขันโตก ชันปีใหม่ (สงกรานต์) คำหัว ฟอนผี สงเคราะห์บ้าน แอวสาว ประเด็นเกี่ยวกับสังคมนี้ มีส่วนช่วยสร้างสรรค์สังคมในด้านการเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ การปลูกฝังความมีระเบียบวินัย การส่งเสริมคุณธรรมที่งดงาม ส่งเสริมการเคารพยกย่อง ผู้ใหญ่ บูชาผู้มีพระคุณและบรรพบุรุษ

ประเด็นที่เกี่ยวกับอาชีพ

ประเด็นที่เกี่ยวกับอาชีพ ได้แก่ ประเด็นผู้ช่วยควายและทำขวัญข้าว เป็นประเด็นที่คำนึงของชาวเหนือ ซึ่งในปัจจุบันกำลังจะถูกกลืน เนื่องจากอิทธิพลของ เทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เกี่ยวข้องควรเห็นความสำคัญ และส่งเสริมช่วยการสอดแทรกลงใน กิจกรรมการพัฒนาทางการเกษตร เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกของท้องถิ่นสืบไป

ประเด็นที่เกี่ยวกับศาสนา

ประเด็นที่เกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ ตานกวยสลากแหกรัตวนา แห่ไมค้ำศรี ตานถุง ตานข้าวหอมตอ ไส้บาตรเป็งพุช ตานข้าวเจ้าหวลตาม ล่องสะเปา ตีกลองปฐา เขากกรรม และสวดเบิก ประเด็นทางศาสนาช่วยเสริมสร้างคุณธรรมทางศาสนา ทำให้อยู่รวมกันใน สังคมอย่างสงบสุข และช่วยสร้างความสามัคคีในสังคม ดังนั้น การพัฒนาท้องถิ่นควรปรับ แผนพัฒนาให้สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมตาม ประเด็นทางศาสนา ก็จะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างทางราชการกับประชาชน แต่อย่างไรก็ตามควรคำนึงถึงหลักการ ประหยัดโดยเน้นสาระสำคัญของประเด็นเป็นหลัก

ประเด็นที่เกี่ยวกับการสนุกสนานรื่นเริง

ได้แก่ โคมลอย ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน ฟ้อนเจิง ฟ้อนคาน ฟ้อนเงี้ยว กลองสะบัดชัย กลองซิ่งมอญ กลองมอญ เขิง บอกลไฟผืน ประเพณีเหล่านี้ โดยปกติจะเป็น ส่วนประกอบของ ประเพณีอื่น ซึ่งจะแสดงในเทศกาลต่าง ๆ แต่ก็สามารถปรับ เข้ามามีส่วน สัมพันธ์กับการพัฒนาท้องถิ่นได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน ดังนั้น การพัฒนาโดยคำนึงถึง ประเพณีท้องถิ่น เท่ากับเป็นการส่งเสริมการดำเนินชีวิตของประชาชน ในแนวทางที่ถูกต้อง กับสภาพชีวิตจริง ในสังคมของท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์พัฒนาและส่งเสริม เผยแพร่ ประเพณีพื้นบ้านใน
ท้องถิ่น

จากผลการวิจัย พบว่าประเพณีที่จังหวัดลำปาง สมควรส่งเสริมเป็นพิเศษ เรียงตามลำดับความสำคัญ ดังนี้ ไค้แก๊ ประเพณีคำหัว ตานกวยสลาก แห่กรวดาน และการละเล่นพื้นบ้านตามลำดับ ทั้งนี้เนื่องจาก ผลการวิจัย ปรากฏว่า ประเพณีดังกล่าวมี
ค่าเฉลี่ยสูง ทั้งค่าตอบของกลุ่มตัวอย่าง และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งต่างก็มีความเห็น
สอดคล้องกัน ดังนั้น จึงเห็นว่า จังหวัดลำปาง ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง รวมทั้งหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องและท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้เป็นประเพณีหลักของท้องถิ่นสืบไป

ประเพณีคำหัว เป็นประเพณีที่จัดกิจกรรมในระหว่าง เทศกาลสงกรานต์ หรือ
ปีใหม่ของชาวเหนือ นับว่าเป็นจารีตประเพณีทางสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นการแสดงความ
กตัญญูต่อกตเวทิตอบุพการี และผู้มีพระคุณรวมทั้งผู้ที่ให้การยกย่อง ช่วยสร้าง ความเข้าใจอันดี
ต่อกันด้วยการให้อภัยซึ่งกันและกัน ประเพณีนี้หากจัดการส่งเสริมให้เป็นงานกิจกรรมที่
ยิ่งใหญ่ระดับจังหวัด ก็จะช่วยให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า ผู้วิจัยเห็นว่า ควรส่งเสริม
ให้เป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เด่น ในเทศกาลสงกรานต์ของจังหวัดลำปาง เป็นประจำ
ทุกปี เพื่อสร้างเสริมคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อกตเวทิตอบุพการี และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยจัด
กิจกรรมในวันที่ 15 หรือ 16 เมษายน

อนึ่ง ในการจัดงานประเพณีคำหัว ควรผนวกประเพณีพื้นบ้านอื่น ๆ เข้ามา
ประกอบด้วย ตามความเหมาะสม

ประเพณีตานกวยสลาก ตานกวยสลากเป็นประเพณีทางศาสนาที่จัดกิจกรรม
ขึ้นตามวัดต่าง ๆ ในเทศกาลตานกวยสลาก การส่งเสริมและเผยแพร่ประเพณีตานกวยสลาก
อาจทำได้โดยจังหวัดลำปางร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัด เช่น ศูนย์วัฒนธรรม
สถานศึกษาต่าง ๆ หน่วยงานราชการอื่น ๆ และประชาชนในท้องถิ่น โดยจัดกิจกรรมขึ้นที่วัดใด
วัดหนึ่ง ในเขตเทศบาล ในแต่ละปีแล้วหมุนเวียนไปตามวัดต่าง ๆ ในปีต่อไป ตามเทศกาล
ประเพณีของวัดในท้องถิ่น นอกจากนี้ควรประชาสัมพันธ์ชักชวน ให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม
ตานกวยสลากตามวัดใกล้เคียง

ประเพณีแห่ครัวทาน ประเพณีแห่ครัวทานเป็นประเพณีทางศาสนา เพื่ออุทิศเป็นสังฆทาน จัดขึ้นในโอกาสพิเศษเพื่อเฉลิมฉลองสิ่งปลูกสร้างหรือถาวรวัตถุ ที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ เป็นต้น การส่งเสริมประเพณีแห่ครัวทาน ควรดำเนินการให้สอดคล้องกัน การจัดกิจกรรมของท้องถิ่น

ส่วนประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความสนุกสนานรื่นเริง ได้แก่ การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ สามารถส่งเสริมและเผยแพร่ได้ในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะการจัดเป็นส่วนประกอบในงานเทศกาลประเพณีของท้องถิ่น

สำหรับประเพณีอื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงไป ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง ควรดำเนินการศึกษาค้นคว้า แล่นำมาเผยแพร่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ประชาชน โดยเฉพาะอนุชนรุ่นหลังได้มีความรู้ ความเข้าใจ ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนอย่างแท้จริง เพื่อจะได้เป็นผู้อนุรักษ์และสืบทอดในโอกาสต่อไป

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ พระนคร:
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2514.
- นคร พันธุ์รงค์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ: พิมพ์, 2524
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมพระ พระราชพงศาวดารพม่า พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.
- ประชาภิจักรจักร, พระยา พงศาวดารโยนก กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์ ลานนาไทยคดี กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2521.
- ประเสริฐ ณ นคร (แปล) มั่งรายศาสตร์ กรุงเทพฯ: แสงรุ่งการพิมพ์, 2521.
- ปราณี ศิริธร ณ พัทลุง เพชรลานนา มปท. , มปป.
- ปัญญา ณ ภิกขุ ประเพณีโบราณ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2510.
- แปลก สันธิรักษ์ ลัทธิประเพณีและพิธีกรรม กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515.
- พูนพิศมัย คีตกุล, ม.จ.หญิง พิธีของทุกคน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เกษมบรรณกิจ, 2504.
- มณี พยอมยงค์ วัฒนธรรมลานนาไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหสินชัยวัฒนา, 2518.
- รัตนปัญญาเถระ หินกามาตีปกรณ์ แปลโดย แสง มนวิฑูร ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์
นายกี นิมนานเหมินทร์, 2510.
- วิชาการ, กรม เล่าเรื่องเมืองเหนือว่าด้วยประวัติบุคคลสำคัญ กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์
การพิมพ์, 2523.
- ศักดิ์ รัตนชัย แนะนำนครลำปาง กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516.
- _____ ของดินนครลำปาง ลำปาง: โรงพิมพ์ลานนาไทย, 2513.
- ศิลปากร, กรม ตำนานมูลศาสนา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญกิจ, 2519.

ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ 65 พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.

ลัทธิธรรมนิยมต่าง ๆ กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515.

สำนักงานจังหวัดลำปาง ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2526 - 2527 เอกสารโรเนียว.

สำนักงานสถิติจังหวัดลำปาง สถิติเกี่ยวกับจังหวัดลำปาง พ.ศ. 2527 เอกสารโรเนียว.

สนิท สมภารการ "ลักษณะพิเศษบางประการของวัฒนธรรมภาคเหนือ" สังคมและ
วัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2521.

สงวน โชติสุขรัตน์ ประเพณีไทยภาคเหนือ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเคียนส์, 2512.
ประชุมตำนานลานนาไทย พระนคร: สำนักพิมพ์โอเคียนส์, 2515.

สุพิศรา สุภาพ สังคมวิทยา กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, 2516.
สังคมและวัฒนธรรมไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2523.

เสถียร โภเศษ ประเพณีไทย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2500.
วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
คลังวิทยา, 2516.

สิงฆะ วรณดิษฐ์ (แปล) โคลงเรื่องมั่งทรงารบเชียงใหม่ กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์,
2522.

สนั่น เมืองวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์ - สุโขทัย กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ไทรโยค, 2520.

อนุমানราชชน, พระยา วัฒนธรรมเบื้องต้น กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, 2500.

อนันต์ ศรีโสภณ สถิตีเบื้องกัน กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521

อนุমানราชชน, พระยา ห้องของชาติไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.

หอสมุดแห่งชาติ เอกสารเลขที่ 14/ก. คำนานเมืองลำปาง ค้นฉบับจารเป็นใบลาน.

เอกสารหมายเลข 22 ก. คำนานเจ้าเจ็ดพระองค์ ค้นฉบับจารเป็นใบลาน.

วิทยากร

นายคั้น คำเชื่อน อายุ 71 ปี บ้านเลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลกล้วยแพะ
อำเภอเมืองลำปาง.

นายคำ เทพนามวงศ์ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 66 ถนนบุญวาทย์ อำเภอเมือง
ลำปาง.

ร.อ. เจริญ พรหมกิ่งแก้ว อายุ 55 ปี ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง

นายบุญมี คำป้อ อายุ 52 ปี บ้านเลขที่ 169 ตำบลเวียงเหนือ
อำเภอเมืองลำปาง.

นายศรีวรรณ ชติยะวงศ์ อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 162 ตำบลเวียงเหนือ
อำเภอเมืองลำปาง.

นายสม ก้นทะคีรี อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ 3 ตำบลไหล่หิน อำเภอเกาะคา
จังหวัดลำปาง.

นายสังวร เจริญปัญญา อายุ 59 ปี โรงเรียนบ้านพิชัย อำเภอเมืองลำปาง

นายหมื่น ไสยา อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 116 ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง.

พระอธิการคำแก้ว กิติเสโล วัดทุ่งผี ตำบลวังไค้ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง.

นายอ้าย อินทร์แปง อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 55 ตำบลเสด็จ อำเภอเมืองลำปาง.

- Cordasco, Francesco and Elliott S.M. Catner. Research and Report Writing
Newyork : Barnes Noble, Inc, 1955
- Garrett, Heney E. and Woodworth, R.S. Statistics in Psychology and
Education, Bombay : Valkils, Petfer and Simos private Ltd.,
1973
- Whitrey , Frederick Lemson. The Element of Research, Englewood Cliffs.
N.J. : Preutice-Hall, Inc., 1958

ภ า ค ๑๑

คู่มือการสัมภาษณ์

เพื่อศึกษาวิจัยเรื่อง "ประเพณีพื้นบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น "

ฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง

1. วิธีสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีพูดคุยอย่างเป็นกันเอง พยายามให้กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ถูกสัมภาษณ์เห็นว่า เราไปเยี่ยมเยียนถามไถ่ถามธรรมดา เช่นมีการทักทายพูดคุยกันก่อน ไม่กั้นหน้ากั้นตาจนเป็นที่อึดอัดการสัมภาษณ์จนเกินไป และใช้ภาษาท้องถิ่นในการถามเป็นต้น
2. ลำดับชั้นคอนสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์มี 3 ตอน ควรถาม ตอนที่ 3 เป็นอันดับแรก ตั้งแต่ข้อ 1 - 9 แล้วถามตอนที่ 1 ภายหลัง
3. ผู้สัมภาษณ์ควรเตรียมตัวก่อนสัมภาษณ์ โดยอ่านรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ และศึกษาคู่มือการสัมภาษณ์
4. ควรใช้ถ้อยคำในการสัมภาษณ์เป็นภาษาพูด ไม่ควรอ่านตามตัวอักษร

คำแนะนำในการบันทึกผลการสัมภาษณ์ (ตอนที่ 3)

- ข้อ 1. "ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นของท่าน มากน้อย เพียงใด"
- ถ้ามีความรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องประเพณีพื้นบ้านมาก = มาก
 - รู้เพราะเคยเห็นเคยทำกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน = ปานกลาง
 - รู้บ้างเพราะคนอื่นเล่าให้ฟัง = น้อย
 - ไม่รู้เลย = ไม่เลย
- ข้อ 2. "ท่านเคยพบหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านต่อไปนี้ มากน้อย เพียงใด"
- เคยพบเคยเห็นเป็นประจำหรือมากกว่า 10 ครั้ง = มาก
 - เคยพบเคยเห็น 5 - 10 ครั้ง = ปานกลาง
 - เคยพบเคยเห็นน้อยกว่า 5 ครั้ง = น้อย
 - ไม่เคยพบเคยเห็นเลย = ไม่เลย
- ข้อ 3. "ท่านเคยเข้าร่วมพิธีหรือจัดกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน มากน้อยเพียงใด"
- เคยร่วมพิธีหรือเคยจัดกิจกรรมเป็นประจำ หรือมากกว่า 10 ครั้ง = มาก
 - เคยร่วมพิธีหรือเคยจัดกิจกรรม 5 - 10 ครั้ง = ปานกลาง
 - เคยร่วมพิธีหรือเคยจัดกิจกรรมน้อยกว่า 5 ครั้ง = น้อย
 - ไม่เคยร่วมพิธีหรือไม่เคยจัดกิจกรรมเลย = ไม่เลย

โปรดศึกษาคู่มือการสัมภาษณ์
ก่อนใช้แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง
เพื่อการศึกษาวิจัยเรื่อง "ประเพณีพื้นบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น"
ของฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
วิทยาลัยครูลำปาง

โปรดบันทึกโดยเขียนเครื่องหมาย ลงในช่อง หรือกรอกข้อความแล้วแต่กรณี

ตอนที่ 1 รายละเอียดของผู้ให้สัมภาษณ์ (ประชากรกลุ่มตัวอย่าง)

- ชื่อ.....
- เพศ หญิง ชาย
- อาชีพ เกษตรกร ค้าขาย รับจ้าง
 ครู นักเรียนนักศึกษา
 อื่น ๆ (โปรดระบุ).....
- อายุ 20 ปีลงมา 21-40 ปี
 41-60 ปี 60 ปีขึ้นไป
- ที่อยู่ ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัดลำปาง

ตอนที่ 2 รายละเอียดของผู้สัมภาษณ์

- ชื่อผู้สัมภาษณ์.....
- สถานที่ติดต่อ.....
- วันที่สัมภาษณ์..... เดือน..... พ.ศ. 2527

4. ท่านชอบประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นดังต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
4.1 การเรียกขวัญหรืออ้อนขวัญ				
4.2 การส่งเคราะห์				
4.3 สืบชะตา				
4.4 พิธีชนท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่				
4.5 ประเพณีกำหัว				
4.6 แอ้วสาว				
4.7 พ้อนผี				
4.8 ทำขวัญข้าว				
4.9 ตูขวัญควาย				
4.10 แห่ครัวทาน				
4.11 ทานกวยสลากหรือกินข้าวสลาก				
4.12 ทานข้าวจี ข้าวหลาม				
4.13 กี่กลองปู่จา				
4.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พ้อนเล็บ, พ้อนเจิง, กลองซิ้งม่อง, แข่งบอกไฟ ฯลฯ)				
4.15 อื่น ๆ (โปรดระบุ)				

5. ถ้าหากมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านของท้องถิ่น ท่านจะเข้ามามีส่วนร่วม
 มากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
5.1 การเรียกขวัญหรือฮ้องขวัญ				
5.2 การส่งเคราะห์				
5.3 สืบชะตา				
5.4 พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่				
5.5 ประเพณีค้ำหัว				
5.6 แอวสาว				
5.7 พอนผี				
5.8 ทำขวัญข้าว				
5.9 ชูขวัญควาย				
5.10 แห่ครัวทาน				
5.11 ทานกล้วยสลากหรือกินข้าวสลาก				
5.12 ทานข้าวจี ข้าวหลาม				
5.13 ที่กลองปู่จา				
5.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พอนเล็บ, พอนเจิง, กลองชิงม่อง, แข่งบอกไฟ ฯลฯ)				
5.15 อื่น ๆ (โปรดระบุ)				

6. ท่านเห็นว่าประเพณีพื้นบ้านมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
6.1 การเรียกขวัญหรือธงขวัญ				
6.2 การส่งเคราะห์				
6.3 สืบชะตา				
6.4 พิธีขันทาวหงส์หรือปูजाทาวหงส์				
6.5 ประเพณีค้ำหัว				
6.6 แอ้วสาว				
6.7 ฟ้อนผี				
6.8 ทำขวัญข้าว				
6.9 ตูขวัญควาย				
6.10 แห่ครัวทาน				
6.11 ทานกวยสลากหรือกินข้าวสลาก				
6.12 ทานข้าวจี ข้าวหลาม				
6.13 กี่กลองมูจา				
6.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น ฟ้อนเล็บ, ฟ้อนเจิง, กลองซิ่งมอญ, แข่งบอคไฟ ฯลฯ)				
6.15 อื่น ๆ (โปรดระบุ)				

7. ท่านเห็นว่าประเพณีใดมีส่วนช่วยในการพัฒนาท้องถิ่นมาก - น้อย ตามลำดับ (โปรดใส่
ตัวเลขในวงเล็บ มากที่สุดให้ใส่อันดับ 1 และรองลงไปตามลำดับความสำคัญ)

- (.....) 7.1 การเรียกขวัญหรืออัญเชิญขวัญ
- (.....) 7.2 การส่งเคราะห์
- (.....) 7.3 สืบชะตา
- (.....) 7.4 พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่
- (.....) 7.5 ประเพณีคำห้วน
- (.....) 7.6 แอวสาว
- (.....) 7.7 พ้อนผี
- (.....) 7.8 ทำขวัญข้าว
- (.....) 7.9 คู่ขวัญควาย
- (.....) 7.10 แห่ครัวตาน
- (.....) 7.11 ทานกวยสลากหรือกินข้าวสลาก
- (.....) 7.12 ทานข้าวจี ข้าวหลาม
- (.....) 7.13 ทักลองปู่จา
- (.....) 7.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พ้อนเล็บ, พ้อนเจิง,
กลองฉิ่งม่อ่ง, แข่งบอกไฟ ฯลฯ)
- (.....) 7.15 อื่น (โปรดระบุ)
- (.....)
- (.....)

9. ท่านเห็นว่าประเพณีโคศรอนุรักษ์ ฟื้นฟูและส่งเสริมให้เป็นประเพณีพื้นบ้านของจังหวัดลำปาง สืบต่อไป

(โปรดทำเครื่องหมาย ทับข้อความในวงเล็บ (ควร) หรือ (ไม่ควร) ถ้า ไม่ควร ให้เขียนเหตุผลสั้น ๆ)

9.1 การเรียนขวัญหรือสองขวัญ (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.2 การส่งเคราะห์ (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.3 สืบชกา (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.4 พิธีชนท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่ (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.5 ประเพณีดำหัว (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.6 แอวสาว (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.7 พอนผี (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.8 ทำขวัญข้าว (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.9 สูขวัญควาย (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.10 แหกวัวตาน (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

9.11 คานกล้วยสลากหรือกินข้าวสลาก (ควร) หรือ (ไม่ควร)
ถ้า ไม่ควร เพราะเหตุใด.....

(แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ)

แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ
เพื่อการศึกษาวิจัย เรื่อง "ประเพณีพื้นบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น"
ของฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
วิทยาลัยครูลำปาง

คำชี้แจง คอยแผนกแผนงานและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง วิทยาลัยครูลำปาง
กำลังทำการศึกษาวิจัย เรื่อง "ประเพณีพื้นบ้านกับการพัฒนาท้องถิ่น" โดยเน้นการศึกษา
ประเพณีพื้นบ้านในจังหวัดลำปาง ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านมีความใกล้ชิด
ซึ้งและรู้จักประชาชนในหมู่บ้านดี จึงขอความกรุณาให้ท่านตอบแบบสอบถามฉบับนี้จากการ
สังเกต และความคิดเห็นที่แท้จริงของท่าน ต่อชาวบ้านที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง

คำตอบอย่างตรงไปตรงมาของท่านจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาวิจัย
ครั้งนี้ ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ และ
หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางอนุรักษ์ส่งเสริม และเผยแพร่ประเพณีพื้นบ้านใน
ท้องถิ่นของจังหวัดลำปาง และเสนอแนะแนวทางพัฒนาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับประเพณีพื้นบ้าน
อันเป็นวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นก่อนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(นายประจัน วิกพงษ์)

ฝ่ายแผนงานและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
วิทยาลัยครูลำปาง

โปรดตอบโดยการเขียน ลงใน หรือช่องที่เป็นข้อเท็จจริงหรือเป็น
 ความรู้สึกของท่าน ต่อชาวบ้านที่เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ก. รายละเอียดของผู้ตอบ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

- เพศ หญิง ชาย
- ตำแหน่งหรืออาชีพ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- พระ เกษตรกร อื่นๆคือ.....

ข. ความรู้สึกรู้สึกหรือความคิดเห็น

ข้อ 1 - 4 เป็นคำถามที่ถามท่านโดยตรง

1. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้าน
 ในท้องถิ่นของท่านมากน้อยเพียงใด.....
2. ท่านเห็นว่าประเพณีพื้นบ้านมีผลต่อการ
 พัฒนาท้องถิ่นมากน้อย เพียงใด.....
3. ท่านเห็นด้วยเพียงใดว่า ควรให้มีการ
 อนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมประเพณี
 พื้นบ้านให้เป็นมรดกของสังคมในท้องถิ่น
 สืบต่อไป.....
4. ท่านเห็นว่าทางราชการควรมีส่วนร่วม
 ในการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่
 ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นมากน้อย เพียงใด.....

มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย

ข้อ 5- เป็นคำถามถึงความรู้สึกหรือความคิดเห็นของท่านที่มีต่อกลุ่มตัวอย่าง

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
5. ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นมากน้อยเพียงใด				

6. ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง เคยพบหรือเคยเห็นประเพณีพื้นบ้านต่อไปนี้มากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
6.1 การเรียกขวัญหรือสองขวัญ				
6.2 การส่งเคราะห์				
6.3 สืบชกา				
6.4 พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่หรือปู่จาท้าวทั้งสี่				
6.5 ประเพณีคำหัว				
6.6 แอวสาว				
6.7 พ้อนผี				
6.8 ทำขวัญข้าว				
6.9 สู่ขวัญควาย				
6.10 แหครีวคาน				
6.11 คานกายสลาทหรือกินข้าวสลาท				
6.12 คานข้าวจี่ข้าวหลาม				
6.13 กี่กลองปู่จา				
6.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พ้อนเล็บ , พ้อนเจิง , กลองชิงมอญ แข่งบอกไฟ ฯลฯ)				

7. ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเคยเข้าร่วมพิธีหรือได้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับ
ประเพณีพื้นบ้านมากน้อย เพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
7.1 การเรียกขวัญหรือส่งขวัญ				
7.2 การส่งเคราะห์				
7.3 สืบชะตา				
7.4 พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปู่จาท้าวท่งสี่				
7.5 ประเพณีคำหัว				
7.6 แอวสาว				
7.7 พอนผี				
7.8 ทำขวัญข้าว				
7.9 สูขวัญควาย				
7.10 แหครีวตาน				
7.11 ตานกวยสลากหรือกินข้าวสลาก				
7.12 ตานข้าวจีข้าวหลาม				
7.13 กีกลองปู่จ่า				
7.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พอนเล็บ, พอนเจิง, กลองชิงมอ แข่งบอกลไฟ ฯลฯ)				

8. ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ชอบ ประเพณีพื้นบ้านในท้องถิ่นต่อไปนี้ มากน้อยเพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
8.1 การเรียกขวัญหรือส่งขวัญ				
8.2 การส่งเคราะห์				
8.3 สืบชะตา				
8.4 พิธีขึ้นท้าวทงส์หรือบูชาท้าวทงส์				
8.5 ประเพณีคำหัว				
8.6 แอ้วสาว				
8.7 พอนผี				
8.8 ทำขวัญข้าว				
8.9 สู่ขวัญควาย				
8.10 แห่งครัวทาน				
8.11 คานกวบสลากหรือกินข้าวสลาก				
8.12 คานข้าวจีข้าวหลาม				
8.13 กีกลองปู่จา				
8.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พอนเล็บ, พอนเจิง, กลองขึงม้อง, แข่งบอกไฟ ฯลฯ)				

9. ถ้าหากมีการอนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งเสริมประเพณีพื้นบ้านของท้องถิ่น ท่านเห็นว่าชาวบ้านที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อย เพียงใด

	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่เลย
9.1 การเรียกขวัญหรือของขวัญ				
9.2 การส่งเคราะห์				
9.3 สืบชะตา				
9.4 พิธีขึ้นท้าวท่งสี่หรือปูจากท้าวท่งสี่				
9.5 ประเพณีคำหัว				
9.6 แอวสาว				
9.7 พอนผี				
9.8 ทำขวัญข้าว				
9.9 สูขวัญควาย				
9.10 ทหคร้วกาน				
9.11 ทานกวยสลากหรือกินข้าวสลาก				
9.12 ทานข้าวจีข้าวหลาม				
9.13 ทักลองปูจา				
9.14 การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน (เช่น พอนเล็บ, พอนเจิง, กลองซึงมอง แข่งบอคไท ฯลฯ)				